

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Т. Гранчак (заст. голов. ред.), д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 7 2016

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Візит Президента П. Порошенка до США в оцінках експертів.....5

Дем'яненко М.

Результат Нідерландського референдуму: причини та наслідки.....18

Реформа децентралізації

Вербицька Н.

Децентралізація освіти в Україні: плани, проблеми, перспективи.....24

Закіров М.

Реформа охорони здоров'я в контексті реформи децентралізації....37

Партійна позиція

Рудь І.

Позиція партії «Народний фронт» у вирішенні урядової кризи.....43

Потіха А.

Активізація «Союзу лівих сил».....49

Економічний ракурс

Рябоконт А.

«Маневри» вокруг українського атома.....56

Кулицький С.

Банківська система України: стан, проблеми, перспективи.....66
(Початок, продовження в наступному номері)

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Міжнародне співробітництво.....	76
Корпоративна співпраця.....	77
Результати наукових досліджень і розробок.....	80
Впровадження науково-дослідних напрацювань.....	83
Організаційні аспекти в діяльності НАН України.....	85

Наука України сьогодні

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	88
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....	90

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Бондаренко В.

Дистантний доступ до бібліографічного ресурсу: е-каталоги.....93

Коротко про головне

Звернення Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка

Дорогий Український народе,
Дорогі співвітчизники,

Справжня сила людини – це завжди дух і характер. Переможемо, бо сильний духом є наш народ.

Відданість національним принципам і твердість характеру – саме це для мене є суттю справжнього національного лідера.

Я прийняв рішення скласти повноваження Прем'єр-міністра України. У вівторок, 12 квітня подання буде внесено до Верховної Ради.

Моє рішення продиктоване кількома причинами. Політична криза в державі розв'язана штучно. Бажання змінити одну особу засліпило політиків і паралізувало їхню волю до реальних змін.

Процес зміни уряду перетворився на бездумний біг на місці. Автори кризи стали заручниками обставин і зробили заручниками всіх нас – уряд, суспільство, державу.

Усупереч обставинам, попри абсурд становища та беззмістовність звинувачень, я запропонував план виходу з кризи. Казав країні, Президенту і парламенту: не тримаюся за посаду. Керівництво урядом – це тягар. Це – інструмент, а не привілей.

Не можна допустити одного – дестабілізації виконавчої влади під час війни. Така перспектива неминуча, якщо після відставки не буде негайно обрано новий уряд України.

Розв'язання ситуації нарешті стало досяжним. У парламенті відновлюється коаліційна більшість. Нова угода ґрунтується на цілях і засадах програми нашого Кабінету Міністрів.

Парламентська фракція Блоку Петра Порошенка висунула на посаду глави уряду В. Гройсмана.

Зробивши все для стабільності і спадкоємності курсу, заявляю про рішення передати обов'язки та відповідальність керівника уряду України.

Упродовж двох років війни, складних, непопулярних, але правильних реформ головною опорою нашого уряду в парламенті були мої соратники з «Народного Фронту». Наша фракція виявила дух і характер. Наш патріотизм – це дія. Ми любимо країну. Рейтинг – справа дуже мінлива.

Ми продемонстрували єдність, відповідальність за слово і здатність приймати найскладніші рішення. Діяли чесно, не боролися проти союзників і не опускалися до бруду. На кожне звинувачення чи підозру ми реагували ясно і прозоро, даючи приклад іншим. Такі стандарти виявилися багатьом партнерам не під силу.

Дякую «Народному Фронту» за підтримку. Прошу підтримати моє рішення і разом продовжити спільну справу. «Народний Фронт» залишається в коаліції, бо сьогодні це – єдиний засіб оборонити державу.

Я горджуся результатами нашого уряду. Чимало наших справ ще будуть оцінені.

Дякую нашому народові, суспільству, громадським активістам, волонтерам, дякую кожному з вас за витривалість і терпіння.

Ми зробили майже неможливе. Захистили нашу державу. Заснували нове військо і поліцію. Зробили Україну енергетично незалежною від Росії. Як господарі, ввели режим економії і водночас зосередили та заощадили для розвитку держави вагомі фінанси. Ми позбулися номенклатурної нерівності. Вберегли економіку від дефолту. Розпочали масштабні структурні зміни. Ми зробили все для незворотності європейського вибору. Попри війну і тимчасову втрату територій, створили умови для економічного відновлення.

Дякую тим колегам, які діяли чесно та безкорисно. Дякую усім професійним командам урядових структур. Обидва останні уряди – унікальні: вони – провісники нової України.

На чолі уряду я чесно виконав свою працю.

Складаю обов'язки Прем'єр-міністра. І з гідністю підтверджую свій особистий, національний обов'язок перед державою.

Відсьогодні бачу свої завдання ширше, ніж повноваження керівника уряду. Нове виборче законодавство. Конституційна реформа. Судова реформа. Коаліційний контроль за курсом нового уряду. Міжнародна підтримка України. Членство України в Європейському Союзі і НАТО. Це – частина моєї програми.

Суть наших проблем не є суто політичною. Вона є етичною. Як і наше життя, політика є наслідком моралі, наших етичних стандартів. Якщо гідність і мораль вимагають змінити політичні правила, зміна цих правил обов'язково настане.

Правила змінюють мільйони переконаних умів. Упевнений в силі нового покоління і нової української доби. Упевнений в правильності наших дій. Упевнений в мудрості, зваженості і справедливості нашого суспільства.

Нехай Господь береже кожен нашу родину і кожного з нас.

Нехай Господь обороняє і захищає наше військо.

Нехай Господь дасть нам сили духу і захистить Україну.

*(Урядовий портал
(http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248951795&cat_id=244274130). – 2016. – 10.04).*

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит Президента П. Порошенка до США в оцінках експертів

30 березня – 2 квітня Президент України П. Порошенко здійснив візит до США. Приводом для візиту стала участь у Міжнародному саміті з питань ядерної безпеки на запрошення президента США Б. Обами. Ідея цього заходу належить безпосередньо президенту США Б. Обамі, який у 2009 р. під час виступу в Празі висловив занепокоєність фактом широкого обігу радіоактивних речовин у світі та запропонував зібрати глобальний форум для розв'язання цієї проблеми. Відтоді відбулося три саміти: 2010 р. у Вашингтоні, 2012-го – у Сеулі та в Гаазі у 2014-му. Нинішня зустріч в американській столиці може стати останньою в такому форматі, оскільки не відомо, чи підтримає його наступник Б. Обами. Пріоритетом цього саміту стало питання небезпеки потрапляння смертоносних озброєнь у руки терористів.

Варто зазначити, що в останні два роки Україна була в п'ятірці головних пріоритетів міжнародної політики США, жодна інша країна, крім Сирії, не отримувала стільки уваги президента США Б. Обами, як Україна. Нинішній візит П. Порошенка до Америки став третім із часу перебування його на посаді Президента України. Крім того, з початку цього року П. Порошенко п'ять разів говорив по телефону з віце-президентом США Дж. Байденом, а в січні і лютому особисто зустрічався з ним в Давосі та Мюнхені. Про це йдеться в доповіді українського Інституту світової політики «Аудит україно-американських відносин», представленою в Києві 29 березня.

Підготовка української сторони до участі в Міжнародному саміті з питань ядерної безпеки тривала більше кілька місяців і супроводжувалася постійною увагою експертного середовища. Так, співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. Разумкова М. Пашков, прогножуючи, чого слід очікувати від участі Президента України П. Порошенка у саміті з ядерної безпеки, наголосив на актуальності вашингтонської зустрічі на тлі недавніх терактів у Брюсселі й останніх подій у Сирії. Також експерт відзначив, що українському лідерові є що сказати з приводу теми форуму (http://www.uscps.org/ukr/article.php?news_id=1300).

По-перше, у березні 2012 р. українська сторона за власною ініціативою вивезла останню партію високозбагаченого урану в рамках реалізації американської програми нерозповсюдження ядерної зброї. Американці у відповідь обіцянки виконали, і, буквально напередодні вашингтонського саміту, П. Порошенко урочисто увів в експлуатацію в харківському фізико-технологічному інституті дослідницьку ядерну установку «Джерело нейтронів». Чим не символ і не аргумент для міжнародного саміту?

По-друге, «ядерна» зустріч у верхах – унікальний і найдоречніший майданчик для нагадування світовій спільноті про те, що в 1994 р. Київ добровільно відмовився від третього у світі ядерного потенціалу в обмін на гарантії підписантів Будапештського меморандуму. І нині Україна є жертвою агресії з боку одного з підписантів – Росії. І саме в цьому контексті незаконна анексія Криму і військова експансія РФ на Донбасі – теми більш ніж доречні й актуальні.

По-третє, ключовим зовнішньополітичним завданням України є збереження міжнародної солідарності і допомоги в протистоянні російській агресії. І в цьому сенсі зустрічі зі світовими лідерами важливі, тим паче, що в травні відбудеться саміт G-7, де головує Японія – один з лідерів за розмірами фінансової допомоги й інвестиціями в економіку України. До речі, 5–7 квітня відбувся офіційний візит Президента України до Японії.

По-четверте, профільний саміт напередодні 30-ї річниці Чорнобильської трагедії – це також можливість залучити інвестиції в ядерну безпеку.

Експертні очікування напередодні візиту П. Порошенка до США зводилися також до можливого прискорення розв'язання української політичної кризи в результаті обговорення проблем України на окремій конференції у Конгресі США, досягнення прогресу в питанні надання чергового траншу фінансової допомоги від МВФ, з якою зволікають через гальмування реформ в Україні, а також проведення консультацій щодо ситуації на Донбасі. Цьому мали сприяти заплановані програмою візиту переговори глави держави з керівництвом США, а також двосторонні зустрічі з главами держав і урядів, які візьмуть участь у саміті.

Поширеною серед експертів була версія про те, що П. Порошенко їде представляти американцям нового Прем'єра, адже США ще на початку урядової кризи наполягали на тому, що український уряд має бути сформований якомога швидше і поставили в залежність від цього процесу отримання Україною допомоги від США і МВФ, зокрема отримання третього траншу МВФ у 1,7 млрд дол., який дасть змогу країні залучити ще 2,3 млрд дол. фінансової допомоги: 1 млрд дол. у вигляді гарантій від уряду США, а також кредитні транші від Європейського Союзу і Світового банку.

«У США чекають Україну, але ми повинні знайти сили і обрати новий уряд. Йдеться про \$ 1 млрд кредитних гарантій США в разі призначення нового уряду, нову програму з оборони держави, затверджену в конгресі. Не буде рішення - не буде гарантій США і програми», – заявив П. Порошенко на зустрічі з фракцією БПП напередодні візиту до США.

17 березня під час традиційного брифінгу у Вашингтоні заступник керівника департаменту зовнішніх зв'язків МВФ В. Мюррей заявив, що фонд не розглядає можливість повної зупинки відносин з Україною, але все ще чекає визначеності зі статусом уряду і продовженням програми реформ. «Як тільки ми побачимо більше визначеності, ми, звичайно, будемо продовжувати роботу», – заявив він.

Однак, незважаючи на всі зусилля щодо подолання урядової кризи, П. Порошенко поїхав до Америки без нового складу Кабінету Міністрів і

нового Генерального прокурора. Вдалося лише завершити процес відставки глави ГПУ В. Шокіна, за яку український парламент проголосував якраз перед візитом Президента до США, отримавши схвалення у Вашингтоні.

«Відставка генерального прокурора Віктора Шокіна відбулася за день до візиту Порошенка до Сполучених Штатів, – констатує політтехнолог Т. Березовець. – Отже, з відставкою тягнули навмисне, щоб вона була такою собі вишенькою на торті для американських партнерів. Щоб ставлення до українського глави держави було позитивним, і щоб тема генерального прокурора не звучала під час зустрічей Порошенка з віце-президентом США Джозефом Байденом та іншими посадовцями Сполучених Штатів» (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/27642609.html>).

Знаковим моментом стало й те, що Росія відмовилася брати участь у саміті, незважаючи на, здавалося б, одностайну зі США позицію щодо необхідності посилювати міжнародну безпеку. Напередодні форуму президент США Б. Обама в щотижневому зверненні до нації говорив про те, що саміт повинен об'єднати сили в боротьбі з «Ісламською державою», і саме до цього ж закликав не так давно В. Путін з трибуни ООН, пропонуючи створити міжнародну антитерористичну коаліцію. Проте, на думку російської сторони, «саміт відіграв свою роль» і його порядок денний вичерпаний. М. Пашков пояснює таку позицію Росії тим, що це, з одного боку, останній ядерний саміт діючого американського президента, а з іншого – некомфортністю саміту для росіян через дедалі частіші заяви Заходу про «ядерний шантаж Росії».

Варто зауважити, що в Україні також висловлювалися пропозиції щодо відмови П. Порошенка від участі в саміті. Зокрема, на думку політичного аналітика Інституту євроатлантичного співробітництва В. Горбача, зважаючи на внутрішньополітичну кризу в Україні, а також на те, що каденція президента США завершується, П. Порошенко мав би відмовитися від цього візиту.

«Відмова президента Порошенка від візиту до США була б сильнішим ходом, ніж сам візит на тлі внутрішньополітичних проблем. Для України ці проблеми важливіші, ніж участь у конференції з ядерної безпеки. Чогось принципово нового Президент Порошенко у США не доб'ється. Чогось принципово-нового в українсько-американських відносинах не відбудеться навіть внаслідок переговорів з віце-президентом Байденом», – переконував В. Горбач (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/27643351.html>).

Програма перебування Президента України П. Порошенка у Вашингтоні була дуже насиченою. 30 березня П. Порошенко виступив на американському урядовому форумі «Боротьба України за свободу, що триває», присвяченому українській кризі та російській агресії у Європі. Під час виступу Президент наголосив на важливості підтримки та лідерства США в протистоянні російській агресії та прогресивних реформ в Україні. Глава держави підкреслив, що Україна високо цінує співпрацю зі Сполученими Штатами. «Американське лідерство було дуже важливим для прогресивних реформ в Україні. Підтримка США має вирішальне значення

для успішного опору російській агресії», – наголосив П. Порошенко (<http://www.president.gov.ua/news/pidtrimka-ssha-vazhliva-u-protistoyanni-rosijskij-agresiyi-t-36928>).

Президент підкреслив, що настав час посилити діалог між Україною та США та оновити стратегічне партнерство між країнами, спрямувавши інтенсивне співробітництво в галузь оборони і безпеки в рамках всеосяжної двосторонньої угоди про безпеку. «Боротьба України є боротьбою за свободу. І ця боротьба триває», – наголосив П. Порошенко, закликавши підтримати Українську державу.

Президент України закликав західних партнерів робити в Україні інвестиції у міжнародну безпеку і стабільність. У своєму виступі він нагадав, що за час збройного конфлікту у Донецькій та Луганській областях з 2014 р. загинули майже 10 тис. осіб, зокрема понад 2,7 тис. військовослужбовців. За словами Президента, кількість загиблих на Донбасі перевищує військові втрати США в Афганістані за 15 років.

П. Порошенко наголосив, що в полоні збройних формувань на Сході України залишаються 120 людей, а в російських в'язницях перебувають 11 політичних в'язнів з України. Окремо Президент України згадав льотчицю Н. Савченко, яку російський суд визнав винною у вбивстві журналістів з Росії і засудив до 22 років колонії.

Крім того, П. Порошенко наголосив, що санкції, запроваджені країнами Заходу проти Росії, повинні лишатися до забезпечення стійкого миру на Донбасі і до відновлення українського суверенітету над Кримом. «Без стійкого миру на Донбасі, санкції повинні діяти. Без відновлення суверенітету України в Криму, санкції повинні діяти», – сказав він (http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/03/160331_poroshenko_donbas_usa_hk).

Щодо урядової кризи в Україні, Президент заявив, що очікує виходу з неї до кінця тижня. «Я наполягаю на чітких принципах формування нового уряду і коаліції в парламенті», – наголосив П. Порошенко. Він висловив упевненість, що програма нового уряду має базуватися на зобов'язаннях перед МВФ, у рамках угоди про асоціації між Україною та Європейським Союзом, а також включати боротьбу з корупцією і реалізацію Мінських угод.

31 березня, під час саміту ядерної безпеки у Вашингтоні П. Порошенко зустрівся з президентом США Б. Обамою, хоча їх зустріч не була передбачена протоколом. Лідери країн обговорили ситуацію на Донбасі та в Криму і скоординували зусилля для повної імплементації Росією Мінських домовленостей.

Президенти також обговорили питання розвитку стратегічного партнерства між Україною і США. Окрему увагу було приділено необхідності якнайшвидшого формування зорієнтованих на реформи коаліції та уряду в Україні.

Б. Обама підтвердив готовність надати третій транш кредитних гарантій у розмірі 1 млрд дол. США по завершенні процесу формування уряду в

Україні [\(<http://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-ssha-rozvinut-strategichne-partnerstvo-zustrich-36934>\)](http://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-ssha-rozvinut-strategichne-partnerstvo-zustrich-36934).

Перед цим питання кредиту П. Порошенко обговорив з віце-президентом Сполучених Штатів Дж. Байденом, який прийняв Президента України у форматі робочого ланчу за участі державного секретаря США Дж. Керрі. Співрозмовники обговорили розвиток ситуації на Донбасі в контексті російської агресії й погодились, що для імплементації політичної частини Мінських домовленостей необхідне виконання Росією безпекових умов. Держсекретар Дж. Керрі поінформував про особливості останніх переговорів у Москві.

Сторони погодились з необхідністю продовження санкцій проти Росії до повного виконання Москвою Мінських домовленостей, а також обговорили шляхи більшого долучення США до Мінського процесу. Дж. Байден запевнив у незмінності позиції Сполучених Штатів щодо невизнання окупації Криму.

П. Порошенко і Дж. Байден обговорили можливість введення міжнародної безпекової місії на Донбас. Вони наголосили на необхідності звільнення Н. Савченко та негайного допуску лікарів до неї.

Дж. Байден також повідомив про рішення США виділити додатково 335 млн дол. США на реформування безпекового сектору України, зокрема Збройних сил України, Національної гвардії і Державної прикордонної служби.

Окрему увагу було приділено внутрішньополітичній ситуації в Україні. Віце-президент США привітав зусилля Президента України щодо подолання урядової кризи. За словами Дж. Байдена, формування нового уряду, зорієнтованого на реформи і співпрацю з МВФ, відкриває можливості для виділення третього траншу кредитних гарантій у розмірі 1 млрд дол. США, а також допомоги інших міжнародних фінансових інституцій.

Президент України наголосив на пріоритетності для української влади боротьби з корупцією та створенні ефективної антикорупційної системи.

Співрозмовники домовилися про подальший розвиток стратегічного партнерства між Україною і США, чому сприятиме візит до України Держсекретаря США Дж. Керрі найближчим часом ([\(<http://www.president.gov.ua/news/formuvannya-novogo-uryadu-vidkrivaye-mozhливosti-dlya-vidile-36932>\)](http://www.president.gov.ua/news/formuvannya-novogo-uryadu-vidkrivaye-mozhливosti-dlya-vidile-36932)).

Як наголошує голова правління благодійного фонду «Майдан закордонних справ» Б. Яременко, зустріч П. Порошенка і Дж. Байдена свідчить, що українському гостю в США надавалося пріоритетне значення. «Зустріч з віце-президентом США Байденом відбувалася у формі робочого ланчу, що є також достатньо показовою формою, яка свідчить про те, що українському гостеві надавалося пріоритетне значення. Абсолютно зрозуміло, що господарі форуму – президент Обама і віце-президент Байден – мали дуже багато гостей. Тим не менше, упродовж ланчу віце-президент приділив увагу саме українському президенту», – зазначив Б. Яременко ([\(<http://ua.krymr.com/content/article/27650707.html>\)](http://ua.krymr.com/content/article/27650707.html)).

Водночас співробітник аналітичного центру «Атлантична рада» у США А. Каратницький зауважив, що візит українського Президента до США був успішнішим, ніж очікувалося. «Не було ясно, що відбудеться навіть ця коротка зустріч із президентом Обамою. А те, що відбулася ділова і серйозна зустріч з віце-президентом, який дуже заглиблюється в усі деталі українських реформаторських процесів, процесів безпеки, мінського процесу, це для президента Порошенка є досить успішно, особливо зважаючи на те, що він намагається зробити ще багато незробленого. Сам факт, що це відбулося, свідчить, що лишається адекватний кредит довіри до Порошенка. Думаю, що закулісно давалися якісь пояснення та обіцянки», – каже А. Каратницький.

На думку деяких експертів, заява Дж. Байдена про додаткове виділення 335 млн дол. свідчить про істотне збільшення військової допомоги Україні. Наприкінці минулого року Конгрес США вже схвалив виділення Україні оборонної допомоги у 300 млн дол. У пакет входило 50 млн дол. на летальні озброєння.

Також важливою є обіцянка США надати Україні третій транш кредитних гарантій, зазначив президент Центру антикризових досліджень Я. Жаліло. Особливо, каже він, якщо ці кошти будуть використані на реформи. «Фінансова підтримка необхідна, особливо якщо ми говоримо не про залучення коштів на проїдання – покриття поточного дефіциту бюджету, а про кошти на реалізацію конкретних проектів, які сприятимуть модернізації економіки, суспільства, навіть політичної сфери. Трошки гірше буде, якщо йтиметься про гарантії під закупівлі чи під імпорт до України, тому що це може негативно відбитися і на стані торговельного балансу України та і на ситуації на внутрішньому ринку», – наголошує Я. Жаліло.

За словами директора з питань прав людини американського Інституту Маккейна Д. Крамера, зустрічі П. Порошенка з американським керівництвом відіграватимуть виключно позитивну роль. Американський експерт констатує, що «в адміністрації США існує багато розчарувань через неспроможність сформувати уряд в Україні, подолати цей політичний процес, а також через брак серйозної боротьби з корупцією. Водночас, мають місце занепокоєння з приводу припинення російської агресії на Донбасі». Д. Крамер підтвердив, що американське керівництво «поступово втрачає постійну увагу» до України. Утім, на його переконання, українські лідери можуть посприяти тому, щоб змінити ситуацію на краще, розв'язавши політичні проблеми всередині країни та розпочавши серйозні антикорупційні реформи. «Якщо вони зроблять це, то отримають набагато більшу підтримку», – зауважив експерт (http://gazeta.ua/articles/politics/_amerikanskij-ekspert-sprognozuvav-chogo-ochikuvati-vid-vizitu-poroshenka-v-ssa/688944).

Окрім зазначених зустрічей з першими особами США П. Порошенко поспілкувався з міністрами фінансів і торгівлі США Д. Лью і П. Пріцкер, із представниками провідних американських компаній військової промисловості, які беруть участь у поставках товарів та послуг військового призначення в Україну. Президент наголосив на необхідності посилення двосторонньої співпраці для стримування збройної агресії проти України на

Донбасі, що триває. Глава держави відзначив широкі можливості для налагодження взаємодії між підприємствами ВПК України та Сполучених Штатів за різними перспективними напрямками, у тому числі в рамках кооперації у питаннях виробництва озброєнь та обладнання, залучення американських технологій та інвестицій у спільні проекти в Україні (<http://www.president.gov.ua/news/prezident-poroshenko-zaklikav-predstavnikov-amerikanskih-kom-36931>).

У Вашингтоні Президент П. Порошенко провів зустріч із Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй Пан Гі Муном. Глава Української держави наголосив, що нинішній саміт з ядерної безпеки відбувається на тлі безпрецедентних порушень, що руйнують систему міжнародної безпеки та ставлять під загрозу ядерне нерозповсюдження. Агресія Росії проти України, загроза розміщення ядерної зброї в українському Криму прямо суперечить не тільки Будапештському меморандумом, але й порушує основні принципи Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (<http://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-zustrich-z-generalnim-sekretarem-o-36936>).

Співрозмовники обговорили питання більшого залучення інструментів та інституцій системи ООН для припинення російської агресії, зокрема розгортання міжнародної безпекової місії на Донбасі. Президент України закликав призначити доповідача ООН щодо розслідування фактів тортур насильно утримуваних у Росії громадян України.

Глава Української держави підтримав новий План гуманітарного реагування ООН в Україні на 2016 р., який передбачає надання допомоги громадянам України – найбільш постраждалим внаслідок російської агресії.

Окрему увагу було приділено питанню захисту прав людини на тимчасово окупованих українських територіях, а також усіх незаконно утримуваних у РФ українців, у тому числі Н. Савченко. «Савченко має бути звільнена. Це частина Мінських домовленостей», – заявив Пан Гі Мун, відзначивши, що Мінські угоди мають бути виконані повністю.

У цьому контексті було наголошено на необхідності активізації зусиль міжнародного співтовариства з метою забезпечення негайного та безумовного звільнення всіх українських політичних в'язнів та пошуку зниклих безвісти.

У рамках робочого візиту до Вашингтона Президент України також провів зустрічі з низкою глав держав та урядів, присутніх на саміті з ядерної безпеки – із президентом Республіки Польща А. Дудою, президентом Аргентини М. Макрі, главою Китайської Народної Республіки Сі Цзіньпіном, прем'єр-міністром Королівства Нідерланди М. Рютте, міністром закордонних справ Австралії Д. Бішоп

Підбиваючи підсумки свого візиту на прес-конференції у Вашингтоні, Президент П. Порошенко позитивно оцінив ініціативу щодо проведення Міжнародного саміту з ядерної безпеки, наголосивши на ефективності обговорення цього питання на високому рівні. «Це важливо – мати можливість обмінятися думками та скоординувати зусилля. Проведення

ядерного Саміту було позитивною ініціативою, і хочу привітати з цим США та особисто Президента Обаму», – наголосив глава держави (<http://www.president.gov.ua/news/vazhливо-mati-mozhivist-obminyatisya-dumkami-ta-skoordinuva-36939>).

Президент підкреслив, що Україна зробила важливий крок для глобальної безпеки, відмовившись від третього у світі ядерного арсеналу. Однак Будапештський меморандум не забезпечив виконання гарантій безпеки, і післявоєнна система глобальної безпеки, яка базувалася на рішеннях Ради Безпеки ООН, не працює в ситуації, коли один з її постійних членів є країною-агресором. «Ми обговорили нову ініціативу, як ми можемо гарантувати глобальну безпеку країнами з ядерним арсеналом у відношенні держав, які не володіють зброєю масового знищення. І це тема для подальшого обговорення в майбутньому», – повідомив Президент.

Президент також нагадав, що у квітні буде 30-а річниця трагедії на Чорнобильській атомній електростанції. «Ми мали продуктивне обговорення з цього питання, починаючи від кібер-безпеки та закінчуючи безпекою і системою захисту ядерних станцій, де ми можемо обмінюватися досвідом та скоординувати наші зусилля в створенні більш ефективної ядерної безпеки», – повідомив П. Порошенко. Він також нагадав, що близько 56 % української електроенергії виробляються на АЕС.

Глава держава наголосив, що для глобальної безпеки ще залишається багато викликів, у тому числі російська агресія в Україні. Він зазначив, що Україна занепокоєна можливим передислокуванням в окупований Крим елементів російського ядерного потенціалу, оскільки відповідно до норм міжнародного права Українська держава несе повну відповідальність за розміщення ядерних елементів на своїй території.

«Вимагаємо злагоджених та ефективних кроків світової спільноти, щоб не допустити кардинального погіршення ситуації з безпекою в Чорноморському регіоні шляхом розміщення в Криму ядерної зброї», – підкреслив П. Порошенко (<http://www.president.gov.ua/news/vimagayemo-efektivnih-kroktiv-mizhnarodnoyi-spilnoti-dlya-ned-36940>).

Президент висловив упевненість, що консультації з міжнародною спільнотою в цьому питанні мають привести до унеможливлення подібних кроків на українській території в Криму. Він також відзначив продуктивність двосторонніх переговорів на полях саміту для співробітництва України з ЄС, Японією, Австралією, Китаєм та США.

Попри ці доволі непогані результати візиту П. Порошенка до США, значно більшого за них резонансу набула публікація провідного американського видання The New York Times під назвою «Непохитна корупція України», приурочена до візиту Президента України до Сполучених Штатів Америки. У статті, розміщеній на першій шпальті газети, йшлося про «кричущий розмах корупції в Україні». Видання вважає, що Президент П. Порошенко особисто погоджується на подібний стан справ і називає його «продуктом старої системи».

У статті вказується, що нещодавно український парламент ухвалив рішення звільнити В. Шокіна з посади Генерального прокурора, однак автори стверджують, що цього не достатньо для того, щоб боротьба з корупцією стала ефективною. Крім того, автори нагадують, що країни Європейського Союзу і США давно виступали за те, щоб В. Шокін був звільнений з поста глави ГПУ. Журналісти пишуть, що экс-глава Генпрокуратури став символом старої української системи, яка погрузла в корупції. «Не було проведено жодного судового переслідування ні соратників поваленого Януковича, ні нинішнього уряду, блокувалися всі зусилля реформістськи налаштованих депутатів», – сказано в матеріалі.

Журналісти видання пишуть, що П. Порошенко обрав модель свого перебування при владі, яка продовжує корупцію в країні. «Але президент, прем'єр-міністр і парламент повинні зрозуміти, що МВФ і країни-донори, включаючи США, не можуть продовжувати вкладати гроші лопатою в корумповане болото, якщо уряд не почне формування демократичного правління, яке українці вимагали у своїх протестах», – зазначили автори матеріалу.

Крім того, журналісти підкреслили, що Президенту П. Порошенку необхідно негайно відновити на своїй посаді Д. Сакварелідзе і провести широке публічне обговорення кандидатури на посаду глави ГПУ.

Український лідер відреагував на критику газети The New York Times на прес-конференції у Вашингтоні. У відповідь на публікацію П. Порошенко заявив, що проти України ведеться інформаційна війна з метою дискредитувати державу. «Хотів би чітко прокоментувати: на сьогоднішній день проти України проводиться гібридна війна, в тому числі – через механізми поширення інформації, які дискредитують українську державу», – сказав Президент.

Слідом за цим у ЗМІ з'явилися публікації про те, що П. Порошенко назвав статтю в одній з найавторитетніших американських газет «елементом гібридної війни». Пізніше Президент уточнив свою позицію на сторінці в соцмережі (<https://www.facebook.com/petroporoshenko/>): «Мені шкода, що мої слова про публікацію в респектабельній New York Times були неточно інтерпретовані. Сам читаю це видання і поважаю позицію його редакційної ради. Згоден, нам в Україні потрібно ще багато чого зробити, у тому числі в подоланні корупції. Перші кроки вже зроблені. Але підкреслюю: я захищав і буду продовжувати захищати Україну на всіх можливих для цього майданчиках».

Реакція П. Порошенка викликала величезну хвилю коментарів у соціальних мережах, серед політиків та експертів, у результаті чого в українському інформполі вона виявилася значно голоснішою від самої публікації. Не менш програвною вийшла й кампанія, розгорнута з цього приводу Адміністрацією Президента, яка також обрала стратегію дискредитації джерела інформації. Але вкидання, що ставлять під сумнів професіоналізм The New York Times і багаторічну історію видання, цілком

очікувано виявилися для вітчизняного споживача лише джерелом роздратування та приводом для подальшої критики.

Так, наприклад, народний депутат М. Найєм на своїй сторінці в мережі Facebook (<https://www.facebook.com/Mustafanayyem/posts/10206464415555229>) заявив, що Президент П. Порошенко, назвавши редакційну статтю в The New York Times елементом гібридної війни проти України, просто втратив зв'язок з реальністю. Він наголосив, що згадана П. Порошенком стаття, – це не авторський матеріал, а колективна робота понад 10 редакторів. «Це концентровано виражена точка зору редакції. Нехтувати громадською думкою одного з найвпливовіших видань у світі як мінімум нерозумно. Подібні висловлювання навряд чи призведуть до поліпшення комунікації із західним світом. Це сумно. І тривожно. Останній раз подібні звинувачення на адресу авторитетних західних ЗМІ дозволяв собі тільки Віктор Янукович. А до цього – Леонід Кучма», – написав М. Найєм. За його словами, порівнювати цих трьох президентів некоректно, однак «подібні провали в комунікації – це симптом втрати відчуття реальності, яким грішили всі попередні президенти України».

Журналіст «Голосу Америки» Т. Ворожко на своїй сторінці у Facebook зауважила, що Президент П. Порошенко мав рацію, коли дорікнув журналістам New York Times за резонансну статтю про корупцію в Україні, однак, висловив свою думку «у дуже помилковій формі» (<https://www.facebook.com/tatiana.vorozhko/posts/982887818414962>).

Зокрема, Т. Ворожко наголосила, що проти України ведеться гібридна війна і американські ЗМІ є одним з її інструментів. Рідко, коли це робиться напряму, через замовні статті, частіше – через просування меседжів, які збігаються з внутрішніми установками західних журналістів.

«Західні журналісти та експерти піддаються впливові російської пропаганди, романтичному уявленню про Росію, часто є носіями ще старих радянських ідей про Україну як частину Росії, вірять у братні народи, тощо. Дуже часто вони пишуть на теми України саме тому, що колись працювали в московському бюро власного видання, а тепер вважаються експертами з російської тематики, куди, за визначенням, підпадає і Україна», – наголосила журналістка.

Також, за словами Т. Ворожко, корупція в Україні – це «зручний привід Україні не допомагати». Це вигідно і для Москви, і для багатьох у Вашингтоні.

«Чи є власне ця стаття елементом гібридної війни? Не знаю. У ній немає нічого такого, про що не говорять у Вашингтоні, можливо, окрім вислову «корупційне болото». Якби Порошенко сказав, не хочу коментувати дану статтю, але ...далі по тексту, то все було б абсолютно правильно і доречно. Мене здивувала його відповідь, я про неї повідомила, але через якийсь час почала сумніватися, чи саме цю статтю він мав на увазі», – написала Т. Ворожко.

«Утім, усе сказане зовсім не відмінює того, що корупція в Україні дійсно стоїть на перепоні американської допомоги та захисту суверенітету країни, а

новий, професійний, чесний генпрокурор конче потрібний», – додала журналістка.

Політолог С. Таран з приводу статті в The New York Times зазначив, що вона «вражає не стільки змістом, скільки деталізацією». «Можу впевнено сказати, що в уявленні більшості американців Україна знаходиться десь посередині між Алабамою і Китаєм. І лише незначна частина громадян знає, що Україна – в Європі поряд з Росією. Ті подробиці внутрішньої української політики, включно з прізвищем наступника Шокіна, чітко вказують на те, що цільовою аудиторією статті були, м'яко кажучи, не тільки американці, а у її підготовці явно брали участь зацікавлені у внутрішніх розкладах українці. І це питання особистого смаку вважати добрим чи поганим таку увагу до України певно найвпливовішого видання світу», – написав С. Таран на своїй сторінці у мережі Facebook (<https://www.facebook.com/sergiy.taran/posts/10205683333906670?pnref=story>).

Підсумовуючи, політолог зазначив, що якби до України не залишався високий інтерес, то з П. Порошенком ніхто б не зустрічався і грошей би не давав. Він також прогнозує, що «до перемоги ще далеко, але американці підганятимуть до неї не квітами і компліментами, а умовами і копняками, – і так аж до самого омріяного єврощастя».

Загальні результати візиту Президента П. Порошенка до США, на думку С. Тарана, такі:

«1) підтримка триватиме, але ....

2) новий уряд має продовжувати жорстку монетарну політику та демонструвати дієву боротьбу з корупцією

3) цікавий поворот – вкотре офіційно обговорювалася перспектива міжнародної безпекової місії на Донбас – це, якщо, хочете і є альтернатива Мінським угодам, яким поки немає альтернативи. Наврядчи Захід поки на таку місію згодиться, але тепер завжди що є Заходу запропонувати у відповідь, якщо хтось там говоритиме про одностороннє виконання Мінських угод Україною» (<https://www.facebook.com/sergiy.taran/posts/10205683333906670?pnref=story>).

На думку політолога Р. Бортника, загальна оцінка візиту П. Порошенка в США «знаходиться на рівні трійки з мінусом, через те що не були підняті ключові для нашої країни питання». На думку політолога, Україна не змогла досягти позитивних результатів за ключовими для неї питань.

«Президент говорив не про те. П. Порошенко повинен був говорити про гарантії безпеки для України на заміну Будапештського меморандуму, оскільки не тільки РФ їх проігнорувала, а й США з Великобританією. Президент повинен був говорити про доступ українських товарів на американський ринок, тим більше сьогодні США створюють перелік світових Зон вільної торгівлі. В місце кредитів краще дайте доступ до цих Зон, адже кредити ще доведеться віддавати», – резюмував Р. Бортник (<http://www.facenews.ua/news/2016/314055/>).

Вдалість проведених переговорів і досягнення значних політико-економічних результатів під час візиту П. Порошенка до США ставить під

сумнів директор Фонду української політики К. Бондаренко. Він звертає увагу на наявні в інформаційному просторі слова американських джерел, наближених до Білого дому, котрі не лише дезавуювали сам факт зустрічі П. Порошенка з Б. Обамою, яка, за їх словами, виявилася лише елементом церемонії фотографування, під час якої глава будь-якої іноземної делегації мав можливість перекинутися з американським лідером кількома словами чи реченнями, а й вказали на втому та розчарування, що дедалі глибше вкорінюються в американському істеблішменті щодо керівництва України.

Найгострішим фактором, що спричиняє навіть не занепокоєння, а глибоку фрустрацію офіційного Вашингтона, за словами К. Бондаренка, є корупція. Нищівна критика щодо цього прозвучала, нібито, у заявах віце-президента США Дж. Байдена під час його тривалої зустрічі з Президентом України.

К. Бондаренко не вважає вагомим досягненням переговорів і намір керівництва США виділити фінансову допомогу Україні. За словами політолога, віце-президент США запевнив Президента України, що Сполучені Штати готові розглянути можливість надання Україні кредитних гарантій на суму близько 1 млрд дол. США, але лише після формування українського уряду та демонстрації рішучості у боротьбі з корупцією. «Якщо перекласти це з мови дипломатичного спілкування, то враховуючи «рішучість» нашої влади у подоланні корупції, з якою вона бореться щодня не покладаючи рук..., небажання призначати незаангажованого генерального прокурора, «заточеного» на викорінення корупції, ці кредитні гарантії навряд чи надійдуть Україні ближчим часом», – переконаний експерт.

Він припускає, що американці й далі продовжать тиснути на українську політичну еліту з метою домогтися запровадження докорінних змін у суспільстві, подолання кризових явищ у економіці, лобіювання кадрових призначень, а також спонукатимуть українську владу до підготовки неминучих дострокових виборів до ВРУ (http://vybor.ua/article/sistemnye_problemy_gosudarstvennosti/chi-buv-vizit-poroshenka-do-ssha-takim-uspishnim-yak-nam-yogo-malyuyut.html).

Візит Президента України до США не можна назвати ані провальним, ані переможним, вважає політичний експерт В. Мокан, аналізуючи візит П. Порошенко до Вашингтона.

«З української сторони було запевнення Заходу, що вже вирішується політична криза, звільнили генпрокурора, чого й вимагали США, та триває боротьба з корупцією. З боку американської сторони – відновлення фінансової допомоги не лише МВФ, але й безпосередньо Штатів, які готові надати \$1 млрд кредитних гарантій, що позитивно вплине на інвестиційну привабливість та економічну стабілізацію», – розмірковує В. Мокан.

Разом з тим, як підкреслив експерт, не можна говорити про те, що після візиту П. Порошенка США чекатимуть нас із нетерпінням. «Наші стосунки із західними партнерами дещо охололи через події останніх місяців. США не бачать прогресу в боротьбі з корупцією, а наш процес внутрішніх суперечностей уже починає дратувати Захід», – пояснив він.

«Варто розуміти, що після візиту нашого Президента в Америку політика підтримки України продовжиться, але не у військовому напрямку. Малоімовірно, що Обама до кінця свого терміну ухвалить рішення піти на підтримку оборонного характеру й зважиться на загострення стосунків із РФ. Обама завершить свою каденцію мирним та дипломатичним шляхом», – переконаний він.

За словами політолога, єдине, чим може бути корисний Б. Обама зараз, це переконати ЄС та країни Заходу влітку продовжити санкції проти РФ, тому що конфлікт триватиме ще не один рік. «Прямого втручання Обама в цей конфлікт не буде», – проаналізував ситуацію В. Мокан.

Колишній міністр закордонних справ В. Огризко вважає, що візит Президента П. Порошенка до США має політичне й стратегічне значення. «Такі поїздки дуже важливі, оскільки посиляють зовнішньому світу правильні сигнали. Думаю, в Москві дуже добре усвідомлюють його політичне і стратегічне значення. І, незважаючи на надії Кремля, що в Україні все розвалиться швидше, ніж у них, ми отримуємо допомогу США. Для нас така допомога дуже важлива, а для Москви вона стане сигналом "не дочекаєтесь": Америка буде тримати руку напульсі і як мінімум сприяти макроекономічній стабілізації України», – зазначив експерт (http://24tv.ua/ekspert_rozpoviv_chomu_poroshenko_yide_u_ssha_n672357).

В. Огризко вважає, що у боротьбі з корупцією в Україні американські партнери розраховують на роль нових політиків і громадянського суспільства, які здатні тиснути і на нинішню владу. «Думаю, не дивлячись на не дуже вражаючі речі, які ми спостерігаємо в сфері боротьби з корупцією, включаючи останнє рішення тепер уже колишнього генпрокурора Шокіна щодо Сакварелідзе, американці продовжать стимулювати громадянське суспільство і нових політиків, щоб процес реформування продовжився. Не можна сказати, що нічого не зроблено – але процес повинен стати більш швидким і ефективним», – вважає дипломат.

Отже, результати візиту Президента П. Порошенка до США викликали суперечливі оцінки в експертному середовищі – від низької результативності чи навіть провальності, до визнання його успішнішим, ніж очікувалося. Але у будь-якому випадку, цей візит вкотре засвідчив увагу міжнародного співтовариства до України, намагання прискорити проведення соціально-економічних перетворень у країні, реальної боротьби з корупцією, вирішення безпекових питань. Залишається сподіватися, що український політикум найближчим часом значно інтенсифікує свої зусилля в цих напрямках.

Результат Нідерландського референдуму: причини та наслідки

Консультативний та коригувальний – саме такий статус референдуму, що відбувся в Нідерландах 6 квітня 2016 р. Його головним завданням було з'ясувати ставлення громадян до питання ратифікації Угоди про асоціацію Європейського Союзу і України. Та незважаючи на такий статус, і на той факт, що явка становила 32,2 %, при мінімально необхідних 30 %, а проти Угоди про асоціацію висловилося лише менше 20 % жителів країни, референдум все ж відбувся, а його результат «за» – 38,1 %, «проти» – 61,1 % – негативний для України, не може залишитися поза увагою владних інститутів Нідерландів. Такий результат був очікуваний, про що свідчать опитування, проте, до останнього зберігалася інтрига щодо явки, яка могла знівелювати наслідки референдуму.

Прем'єр-міністр Нідерландів М. Рютте, який, до речі, сам агітував за асоціацію, вже заявив, що протягом наступних тижнів політики шукатимуть вихід із ситуації й можуть переглянути ратифікацію Угоди про асоціацію з Україною. Також більшість політичних партій Нідерландів висловилися на підтримку результатів референдуму, що робить його виконання досить імовірним. А всі дії щодо виконання асоціації повинні бути заморожені до прийняття рішення парламентом Нідерландів.

Нагадаємо, що референдум був організований структурами нідерландських політичних партій євроскептиків, проти були соціалісти і націоналісти Вілдерса, за – лейбористи і демократична партія D66. Таким чином, це була справжня внутрішньоголландська кампанія, і місцевих політиків найменше цікавила легітимність референдуму – у явці були зацікавлені всі партії, тому що вони збиралися за підсумками референдуму наростити свою політичну підтримку всередині країни. Проте, як зазначає переважна більшість експертів, на настрої противників Угоди вплинуло не стільки негативне ставлення нідерландців, скільки їх бажання заявити про незгоду з політикою ЄС, тоді як більшість виборців, лояльних як до ЄС, так і до України, просто проігнорували цей плебісцит. Нідерландський уряд витратив 40 млн євро на референдум, під час якого громадянам запропонували проголосувати «за» або «проти» документа, який, за коментарями ряду нідерландських оглядачів, «майже ніхто не читав і суть якого розуміють далеко не всі». При цьому договір стосується України, де більшість громадян Нідерландів жодного разу не були і практично нічого не знають про неї. Так, окремі громадяни Нідерландів визнають, що, голосуючи на референдумі «проти», своє рішення не пов'язували з Україною, а швидше прагнули сказати своє «ні» владі та ЄС. Експерти вказують, що від початку референдум не зовсім стосувався України. «Вони хотіли знайти спосіб виплеснути антиєвропейські настрої. Ініціатори визнають відкрито, що виступають проти ЄС, адже він для них – бюрократичний проект, який постійно розростається і створює все нові проблеми», – розповів

голландський політолог Тоні ван дер Тохт.

Кампанія з проведення референдуму від самого початку ґрунтувалася на хибній підставі – її проведення було організовано тими, хто пізніше підтвердив, що вони не стільки турбувалися з приводу України, скільки прагнули дестабілізувати Європейський Союз. Їх кінцева мета полягає в тому, щоб вивести Нідерланди зі складу ЄС. Україна була лише жертвою на цьому шляху. До речі, щодо цього факту, то вже є заяви, що ставлять під сумнів законність цього волевиявлення. Так, нідерландський адвокат Г. Спонг заявив, що референдум по асоціації з Україною був незаконним. На думку адвоката, уряд мав би почати в цій справі кримінальне розслідування. За словами Г. Спонга, активісти «Комітету громадян ЄС» збирали підписи для проведення референдуму під хибним приводом – мова йшла не про асоціацію з Україною, а про протистояння з ЄС. Адвокат нагадав, що і самі організатори визнали, що їх турбує не Україна, а відносини Нідерландів з ЄС. «Організатори в інтерв'ю NRC це визнали. А це злочин, оскільки відповідно до статті 98 закону про консультативний референдум заборонено збирати підписи під хибним приводом», – сказав Г. Спонг.

Депутат нідерландського парламенту С. Шаап заявив, що «це жахлива ситуація, коли невелика група людей у Голландії може поставити хрест на угоді, незважаючи на те що 27 країн вже висловилися “за”. Цей референдум більше скаже нам про Голландію, ніж про Україну. І мені дещо соромно за свою країну, за те, що власні інтереси і питання ми вирішуємо за рахунок України». С. Шаап при цьому схиляється до того, що більшість голландців могли проголосувати проти, оскільки в Голландії про Україну знають не так багато, а те, що знають – стосується гучних корупційних скандалів.

Ще одним вагомим аргументом, що вплинув на результати голосування, став той факт, що закон про консультативний референдум набрав чинності в Нідерландах 1 липня 2015 р., і так сталося, що першим документом, на якому можна було «обкатати» механізм перегляду закону плебісцитом, стала ратифікація угоди з Україною, так один з ініціаторів референдуму, активіст організації GeenPeil Б. Нейман пояснив результати голосування. «Нам навіть шкода, що, вирішуючи свої проблеми в ЄС, ми можемо завадити чийсь мріям, але так вийшло, що за законом ми могли першим винести на референдум саме це питання», – прокоментував Б. Нейман результати референдуму.

На останніх дебатах перед голосуванням в Амстердамі представник Соціалістичної партії Яспер ван Дайк серед причин, чому треба голосувати проти, згадав «прецедент 2005 року, коли до результату не дослухались, а тепер у нас є реальний шанс виправити парламент. Навіть не так важлива тема, важливий інструмент демократії», – пояснив представник соціалістів молодими студентам.

Проте не будемо відкидати і українські «здобутки», які певною мірою вплинули на результати референдуму. Невирішений конфлікт на Сході України аж ніяк не сприяв позитивному для України рішенню щодо асоціації. Так, окремі експерти наголошували на необхідності перегляду тієї частини

угоди, що стосується військової співпраці з Україною, яка не подобалася противникам асоціації через конфлікт на Донбасі (проте, як це зробити з угодою, яка вже підписана, ратифікована Європарламентом, усіма країнами ЄС та Україною, поки що в Нідерландах чітко сказати ніхто не може, таких прецедентів ще не було). Не сприяв позитивному результату голосування і незадовільний стан боротьби з корупцією в Україні, поглиблення політичної кризи, а також останні новини з президентськими «офшорними рахунками» тощо.

Не останню роль відіграло і те, що окремі громадяни Нідерландів чи то через прихильність до зовнішньої політики Росії, чи через страх бути втягнутими в конфлікт з нею також виступили проти асоціації України з ЄС.

Таким чином, серед причин такого результату референдуму, зокрема колишній посол з особливих доручень МЗС України, а віднедавна постійний представник країни при Раді Європи Д. Кулеба виокремлює три головні: по-перше, невдоволення політикою ЄС та шанс заявити про себе; по-друге, спроба, якщо не покращити, то хоча б не погіршити відносини з Росією; по-третє, власне небажання підтримати Угоду про асоціацію України з ЄС.

Ще одним чинником негативного для України результату стало певне дистанціювання від організації референдуму Європейського Союзу, який під час національних референдумів принципово не втручається. Так було під час проведення референдуму в Греції, коли греки не пристали на умови кредиторів, у Данії, де більшість виступила проти зближення з ЄС. Така ситуація спостерігалася і перед народним волевиявленням у Нідерландах. Експерт Європейського центру Карнегі Дж. Демпсі вважає це помилкою, адже якщо 27 країн-членів ЄС вважають Угоду про асоціацію з Україною хорошим рішенням, то глави урядів цих держав мали б за цю справу й поборотися. Та завдяки своїй стриманості вони віддали поле бою кампанії проти угоди. За висновками Дж. Демпсі, «за минулі місяці кампанія мутувала з концентрації на дефіциті демократії в ЄС до критики корупції в Україні. І це врешті-решт поширило необґрунтовані страхи, наприклад, що українці отримують право на працевлаштування в ЄС». Противники угоди також відкрили шлях російській пропаганді та теоріям змови. Якщо вони переможуть, пояснює Дж. Демпсі, то це може «підняти дух євроскептиків і популістів, адже кидати виклик ЄС так легко».

Проте, незважаючи на причини, які спонукали нідерландців, зробити свій вибір, референдум все ж відбувся, і попри його консультативний характер влада Нідерландів не може знехтувати думкою своїх громадян. Отож, тепер як керівництво країни, так і в цілому ЄС мають визначитися із своїми подальшими діями. При цьому позиція Європейського парламенту зрозуміла – угоду було ратифіковано. Голова Європарламенту М. Шульц висловив жаль з приводу результатів референдуму. За його словами, аргументи противників ратифікації стосувалися найрізноманітніших речей, «але тільки не суті питання – а саме угоди про асоціацію ЄС з Україною». Голова парламенту ЄС вказав, що ця угода – важливий елемент відновлення миру в регіоні, який серйозно постраждав від агресії і війни. «Те, що тепер

результату цього референдуму радіють саме ті, хто доклав руку до кризи в Україні, – це цинізм», – підкреслив М. Шульц, маючи на увазі позитивну реакцію російського керівництва на результат голосування в Нідерландах.

І дійсно, як показала реакція вищого керівництва РФ, найбільш завзяті противники асоціації Україна – ЄС перебувають не в Нідерландах, а на схід від України. Прем'єр-міністр РФ Д. Медведев написав у Twitter, що «підсумки нідерландського референдуму про асоціацію України з ЄС – індикатор ставлення європейців до української політичної системи». Міністр закордонних справ РФ С. Лавров зі свого боку прокоментував: «Ми не втручаємося в цей процес. Ми взагалі ні сном ні духом не торкалися цієї проблематики... Намагалися звинувачувати, що ми когось агітуємо голосувати проти, насправді там була колосальна кампанія з боку офіційної київської влади і з боку дуже багатьох покровителів київської влади, які дуже сильно обробляли населення. Тому ми маємо те, що маємо. Я не знаю, як Євросоюз буде далі діяти, – це не наше питання». Прес-секретар президента РФ Д. Песков своєю чергою підкреслив: «Це абсолютно внутрішня справа Нідерландів. Вони (результати референдуму) показують ставлення громадян до певного документу, значить, у них є питання, є недовіра, вони сигналізують про свою недовіру. Але якимось чином втручатися в ці питання не вважаємо за можливе». «Люди, які проголосували проти, найменше думали про європейські цінності. Їх хвилювала куди більш прозаїчна річ – власна безпека. Україна в ЄС – це нові джерела неконтрольованої міграції, корупції, злочинності і безліч інших проблем, з якими нинішня влада на Україні і за 20 років не впорається. Простим європейцям, далеким від політики, це вже точно не потрібно», – цитує першого заступника голови комітету Ради Федерації з оборони та безпеки Ф. Клінцевича ТАСС.

А от позиція європейських лідерів виявилася майже дзеркальною. Так, у своїй підтримці України запевнили лідери Франції та Німеччини. Президент Франції Ф. Олланд заявив, що Париж і Берлін підтримують угоду про асоціацію, незважаючи на результати голосування в Нідерландах, і не відмовляться від неї, незважаючи на негативні підсумки референдуму. Німецький канцлер А. Меркель заявила, що і по цій проблемі знайдеться рішення та наголосила на зацікавленості Берліна в безперервному шляху України до Євросоюзу, як це і зазначено в договорі про асоціацію. А. Меркель зазначила, що розмовляла з прем'єр-міністром Нідерландів: «Нідерланди дадуть відповідь, ми будемо чекати на неї, вони вироблять її спільно з європейськими інституціями». Також у підтримці українського народу на шляху євроінтеграції запевнила президент Литви Д. Грибаускайте.

Щоправда, дещо іншу позицію щодо цього питання висловив прем'єр Великобританії Д. Кемерон, який закликав Євросоюз прислухатися до волевиявлення громадян Нідерландів на консультативному референдумі щодо Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Глава британського уряду під час спілкування зі студентами в місті Ексетер підкреслив, що волевиявлення в Нідерландах «дуже відрізняється» від запланованого референдуму щодо виходу Британії з Євросоюзу. Д. Кемерон

вказав, що Україна хоче рухатися в бік Європи, і що «ми не повинні відштовхувати її». Але в той самий час він наполегливо закликав Євросоюз «уважно прислухатися» до того, яку позицію висловили на референдумі голландці. «Я особисто вважаю, що це гарна ідея для Європи і України, щоб мати відносини. Я не думаю, що це означає, що Україна збирається приєднатися до Європейського Союзу. Я не думаю, що це означає, що ми будемо мати вільне переміщення людей між Україною та Сполученим Королівством», – підкреслив Д. Кемерон.

Щодо питання переміщення українців по зоні ЄС, то як запевнив міністр закордонних справ П. Клімкін, візи до Європи українцям скасують, незважаючи на підсумки референдуму. П. Клімкін упевнений, що результати референдуму в Нідерландах за ратифікацію Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом не завадять Україні отримати безвізовий режим з ЄС. Про це він заявив в ефірі телеканалу «Інтер». «Є чіткі запевнення, що безвізовий режим – це абсолютно окремий шлях. І якщо Єврокомісія дає відмашку, а відповідне рішення всередині Європейської комісії вже підготовлено, що Україна виконала всі вимоги на шляху до безвізового режиму – ми рухаємося до безвізового режиму», – заявив П. Клімкін.

У свою чергу Президент України П. Порошенко заявив, що очікує від Єврокомісії законодавчої ініціативи про надання Україні безвізового режиму з ЄС, незважаючи на результати референдуму в Нідерландах щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. «Угоду про асоціацію не буде змінено, вона вже зараз застосовується, починаючи з зони вільної торгівлі. Найближчим часом, в найближчі дні я чекаю рішення від Єврокомісії про передачу законодавчої пропозиції до Європарламенту та Ради Євросоюзу про безвізовий режим, і я сподіваюся, що українці отримають його», – сказав П. Порошенко в інтерв'ю українським телеканалам 10 квітня.

При цьому наслідки нідерландського «ні» для подальшого застосування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС залишаються відкритими. Юристи вказують на те, що 70 % тексту угоди стосуються зобов'язань Європейського Союзу і тільки 30 % – національних. Крім того, існують спеціальні механізми на кшталт додаткового протоколу, за допомогою яких окремі країни можуть уникнути зобов'язання виконувати певні положення угоди, наприклад, стосовно мобільності робочої сили або експорту сільськогосподарської продукції, тощо. У Брюсселі деякі експерти виходять з того, що юридичне розв'язання проблеми можливе, щоб врятувати Угоду про асоціацію між Україною та іншими країнами-членами ЄС.

Конкретні наслідки нідерландського референдуму спрогнозував посол з особливих доручень МЗС України Д. Кулеба. За його словами, негативний результату голосування на референдумі в Нідерландах може призвести до руйнації солідарності Євросоюзу, чого найбільше хоче Російська Федерація. «Коли запитуєте, які практичні наслідки для Європи, два практичні наслідків для Європи: перший – руйнується договірна здатність Європейського Союзу. Хто буде вступати в переговори з ЄС, знаючи, що можна про все домовитися? У нас переговори про асоціацію тривали більше, ніж

ратифікація – 7 чи 8 років. Ти 7 чи 8 років ведеш переговори, потім всі ратифікують, а потім встають Нідерланди і кажуть, ви знаєте, у нас тут референдум, вибачте, треба повертатись до переговорів. Другий практичний наслідок – перемога євроскептиків. Що в нас станеться? Це буде потужний імпульс не лише для британців у плані брексіту, скрізь піднімуться євроскептики в Європейському Союзі, прийдуть до своїх парламентів, урядів і скажуть, а ми теж так хочемо. Ми теж хочемо такий закон. І що отримає ЄС? Руйнування солідарності Євросоюзу. А хто цього хоче? Правильно, цього найбільше хоче Росія, яка вже два роки працює над одним – зруйнувати єдність ЄС», – пояснив Д. Кулеба.

Водночас на режим дії Угоди про асоціацію України і ЄС референдум у Нідерландах не зможе вплинути. Таку думку висловив журналіст В. Портніков, він упевнений, що Угода про асоціацію з Європейським Союзом продовжить діяти як і раніше, оскільки це документ багатосторонній, угода Євросоюзу і України. І навіть, якщо парламент Нідерландів вирішить переглянути процедуру ратифікації, на режим дії угоди це не вплине. «Для того, щоб скасувати цей режим, потрібно згоду всіх інших країн – членів Євросоюзу. І якщо навіть одна з них висловиться проти, то ніякої відміни не відбудеться. Але при цьому ніхто в Брюсселі і не думає про такий варіант», – пояснив він. На думку В. Портнікова, головна мета ЄС сьогодні – якраз в доведенні своєї здатності домовлятися. «... Якщо уявити собі, що референдум в одній з країн може цю здатність домовлятися поставити під сумнів, то Євросоюз можна спокійно розпускати... Тепер в Нідерландах проводитимуть численні слухання, дискусії, парламентські засідання з метою «зрозуміти народ», – підкреслив він.

Не робити поспішних висновків з референдуму в Нідерландах щодо ратифікації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом закликав відомий політик, экс глава МЗС Швеції К. Більдт, наголосивши на тому, що Угоду про асоціацію з Україною ратифікували парламенти всіх 28 країн Європейського Союзу, а кількість тих, хто проголосував проти в Нідерландах становить меншість від усієї кількості виборців у Євросоюзі.

Таким чином, можемо зробити певні висновки стосовно ситуації, що склалася. Референдум у Нідерландах можна вважати таким, що відбувся, оскільки був необхідний кворум, і не зважаючи на різного роду заяви щодо його законності, він визнається владою країни і не може бути проігнорований нею. Питання у тому, за що ж проголосували громадяни, проти ЄС, проти Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом чи, можливо, ще за щось або ж проти чогось. Без сумніву, результат такого голосування став наслідком комплексної проблеми: це і незгода з політикою ЄС, і вплив у тій чи іншій мірі Росії на суспільні настрої нідерландців, і, звісно ж, низка внутрішньоукраїнських проблем від військового конфлікту на Сході України, нездатності влади подолати корупцію, кризового стану в усіх сферах і до останніх скандалів з «панамськими офшорами». Вихід з такої ситуації вбачається також у вирішенні комплексу завдань. З боку керівництва ЄС – консолідація зусиль в першу чергу, зміцнення єдності самої Європи і

популяризації європейських цінностей. Це дасть можливість успішно протистояти євроскептикам як у межах ЄС, так і інших зацікавлених сторін за його кордонами. Влада Нідерландів має донести об'єктивну інформацію до громадян щодо Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, також разом з Україною та ЄС розробити певні поправки, директиви, додаткові угоди задля задоволення спірних моментів у тексті основного документа. І врешті українській владі варто зважитися на рішучі дії у розв'язанні вищезгаданих проблем, чим підтвердити свою готовність на шляху євроінтеграції (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/leschenko/5707a370c897c/>;
<http://www.segodnya.ua/politics/pnews/vizy-v-evropu-ukraincam-otmenyat-nesmotrya-na-itogi-referenduma-v-niderlandah-klinkin-706694.html>;
<http://www.dw.com/uk/нідерланди-референдум-щодо-україни-з-побічними-наслідками/a-19166384>; <http://korrespondent.net/world/3665106-v-evroparlamente-sozhaleuit-ob-yskhode-referenduma>; <http://ubr.ua/ukraine-and-world/power/nazvany-prichiny-provala-ukrainy-na-referendume-v-niderlandah-392917>;
<http://news.liga.net/news/world/10017758-kak-otreagirovala-rossiyskaya-verkhushka-na-referendum-v-niderlandakh.html>;
<http://korrespondent.net/world/3664969-kameron-pryzval-es-pryslushatsia-k-hollandtsam>; <http://nv.ua/opinion/van-voren/niderlandskij-referendum-koshmarnaja-oshibka-108111.html>; <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/referendum-v-niderlandah-byt-nezakonnym-gollandskiy-advokat-706702.html>;
<http://censor.net.ua/news/382872/etot-referendum-bolshe-skajet-nam-o-gollandi-i-chem-ob-ukraine-gollandskiyi-deputat-shaap>;
http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/04/160407_netherlands_referendum_results_hk;
<http://korrespondent.net/ukraine/politics/3666520-referendum-v-nyderlandakh-ne-povlyiaet-na-sohlashenye-s-es-poroshenko>).*

Реформа децентралізації

Н. Вербицька, власкор СІАЗ НБУВ

Децентралізація освіти в Україні: плани, проблеми, перспективи

Процес децентралізації в Україні передбачає реформування всіх сфер життя місцевих громад. Одним з найбільших секторів публічних послуг, яким користується населення, починаючи з рівня окремої громади, є освіта. У рамках децентралізації реформу освіти уряд визначив як основну серед решти реформ в Україні у 2016 р. Головною метою такого реформування є делегування повноважень і відповідальності за управління освітою та її фінансування демократично обраним органам місцевого самоврядування і школам зі збереженням при цьому повноважень щодо визначення освітньої стратегії країни та загального напрямку освітньої реформи за Міністерством

освіти і науки. Досягнення зазначеної мети відбуватиметься у процесі децентралізації освіти, концепція та основні напрями якої, щоправда, нині перебувають лише на стадії розробки.

З відомостей щодо очікуваних у процесі децентралізації змін в освітній галузі, які присутні в інформаційному просторі українських ЗМІ, зрозуміло, що основна ідея української моделі децентралізації в освіті полягає насамперед у ліквідації системи управління та фінансування галузі через районні та обласні органи управління освіти, які є державними органами в рамках так званої «вертикалі влади». Сьогодні ключовим елементом освітньої «вертикалі» є обласні департаменти освіти, які одержують запити і завдання від міністерства та передають їх районним управлінням освіти. В умовах децентралізації ця «вертикаль» зникне. Замість цього обласні департаменти освіти стануть підрозділами обласних виконкомів, які призначатимуться обласними радами та відповідатимуть за впровадження обласної освітньої політики відповідно до законодавства та згідно з освітніми пріоритетами області. Районні управління освіти, відповідно, стануть частиною районних виконкомів і звітуватимуть перед районними радами. Вони стануть незалежними від обласних департаментів освіти і водночас втратять управлінські повноваження відносно управлінь освіти на рівні громади. Виконавчі органи об'єднаної громади, у свою чергу, діятимуть відповідно до очікувань місцевих мешканців, які їх обрали, але водночас і відповідно до чинного законодавства. Закони повинні чітко визначати їхні сфери компетенції, фінансові повноваження та відповідальність, а також доходи. Звичайно, це означає, що освітнє законодавство повинно бути адаптовано до такої нової системи врядування, включаючи різні закони, які регулюють відносини в галузі освіти, а також численні постанови, розпорядження та законодавчо визначені процедури. Якщо окреслити стисло, освітня «вертикаль» буде замінена належним законодавством. Тобто міністерство здійснюватиме управління децентралізованою системою освіти через розроблення законодавства, прийняття освітніх норм і стандартів, а також через спеціальні, цілеспрямовані програми розвитку (наприклад, реформування навчальної програми або запровадження системи зовнішнього оцінювання). Міністерство також відповідатиме за формулу визначення розміру освітньої субвенції від державного бюджету місцевим бюджетам, а також за різноманітні фінансові програми, зокрема щодо інвестицій або забезпечення шкільними автобусами. У багатьох країнах міністерство залишає за собою деякі повноваження щодо рішень, які стосуються місцевого управління, зокрема щодо закриття шкіл і призначення директорів навчальних закладів. Ці повноваження та процедури їхнього здійснення зазвичай визначаються в законах про освіту. При цьому, як правило, такі управлінські повноваження міністерства є значними на початку процесу децентралізації, але з часом стають слабшими (через внесення змін до законодавства).

У країнах Європи історично склалися різні моделі управління освітою. Навіть в умовах зближення політики в рамках Європейського Союзу освітні

системи залишаються унікальними у кожній країні з різним ступенем централізації/децентралізації управління та фінансування сфери освіти (<http://pedpresa.ua/126611-126611.html>). Однак останнім часом відбуваються процеси децентралізації навіть у країнах із традиційно сильно централізованим управлінням дедалі більше повноважень передається на місцевий рівень.

Прикладом країни зі значною присутністю держави в організації, управлінні та фінансуванні освіти є Франція.

Держава визначає деталі навчальних програм на всіх рівнях освіти; організовує процедуру допуску вчителів у професію, наймає вчителів, які стають державними службовцями, наймає директорів шкіл, організовує підвищення кваліфікації вчителів; наймає та навчає інспекторів, відповідальних за контроль якості системи освіти; держава є основним джерелом фінансування державної системи освіти і також субсидує «приватні школи за контрактом», у яких навчаються близько 20 % школярів. У 2011–2012 рр. держава профінансувала більше половини (58,5 %, із них три чверті припало на зарплати працівників освіти), а органи місцевої влади – 25 % загальних витрати на освіту.

У 1983, 1985 і 2004 р. було прийнято ряд законів про децентралізацію повноважень управління системою освіти. Відповідно до них, місцеві органи влади почали відігравати більшу роль в управлінні, забезпечуючи матеріальну сторону (будівництво та обслуговування шкільних будівель, шкільний транспорт, постачання навчальних матеріалів тощо), а також оплату праці невикладацького персоналу.

Школи, коледжі та ліцеї мають певне місце для маневрів в управлінні бюджетами, наданими державою, а також у визначенні того, які освітні стратегії використовувати для досягнення національних цілей.

Польща після розпаду комуністичної системи пройшла шлях від централізованого управління освітою до глибокої децентралізації. Більшість освітніх завдань від дошкільного рівня до старших класів середньої школи сьогодні вирішуються органами місцевого самоврядування (гміни або повіту).

Організаційна та фінансова відповідальність місцевих органів влади за розвиток освіти стимулює місцеві освітні амбіції, сприяє раціоналізації шкільної мережі, допомогла зняти тягар боргів, які регулярно накопичувалися у фінансуванні освітніх завдань у той час, коли вони належали до компетенції уряду.

У результаті реформи державного управління та реформи освіти, на центральному рівні тільки розробляється та реалізується національна освітня політика, тоді як функції управління освітою, школами, дитячими садочками та іншими навчальними закладами делеговані гміні та повіту. Воєводства управляють лише школами, що працюють на надрегіональному рівні.

Відповідальність за педагогічний нагляд покладається на керівників регіональних органів управління освітою (освітніх кураторів) 16 воєводств.

Основним джерелом фінансування сфери шкільної освіти в Польщі є

освітня частина загальної субсидії з державного бюджету. Сума загальної субсидії для всіх органів місцевого самоврядування визначається щорічно в законі про державний бюджет, а потім міністр національної освіти встановлює алгоритм розподілу цих коштів між відповідними органами місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування також встановлюють Правила оплати праці вчителів і надання фінансової підтримки студентам, несуть відповідальність за інвестиції в освіту і визначають правила отримання та використання школами приватних коштів. У 2013 р. освітня субсидія з державного бюджету становила майже 70 % загальних витрат на шкільну освіту. Державні витрати на вищу освіту майже повністю фінансуються з державного бюджету.

В Іспанії – децентралізована модель управління, в якій повноваження в сфері освіти розподілені між усіма рівнями влади. Міністерство як центральний орган державної влади відповідає за розробку та реалізацію загальних принципів освітньої політики, забезпечує однорідність і єдність системи освіти, гарантує рівні умови для всіх громадян країни у реалізації прав на освіту, регулює умови отримання, видачі та визнання академічних і професійних кваліфікацій.

Автономні області здійснюють виконавчі та адміністративні повноваження в управлінні освітою в межах своєї території. Муніципалітети відповідають за створення, будівництво, обслуговування будівель державних установ дошкільної, початкової та спеціальної освіти.

Навчальні заклади користуються автономією в підготовці, прийнятті та виконанні планів розвитку шкіл і планів управління, а також правил організації та керівництва школами в рамках, встановлених міністерством та автономними областями.

Організація системи державного фінансування здійснюється відповідно до децентралізації освітніх повноважень. Суми, що виділяються на освіту, і їх розподіл між автономними областями, різними типами, програмами та послугами визначаються щорічно в державному бюджеті. Автономні області у своїх бюджетах приймають рішення про фінансування витрат на освіту за рахунок державних трансфертів і частково за рахунок місцевих податків.

Система освіти в Італії організована відповідно до принципів субсидіарності та автономії шкіл. Держава має виключні законодавчі повноваження щодо загальних питань у галузі освіти, мінімальних стандартів, які мають бути гарантовані по всій країні, та основних принципів. Регіони визначають шкільні мережі в межах своїх територій, коригують шкільний календар, мають виключні повноваження у сфері професійної освіти та навчання.

На місцевому рівні провінції та муніципалітети несуть відповідальність відповідно за вищі класи середньої школи та нижчі класи середньої школи.

У рамках відповідної сфери повноважень вони несуть відповідальність за створення, об'єднання, злиття та закриття шкіл, переривання навчання із серйозних і невідкладних причин, створення, контроль, а також розпуск шкільних колегіальних органів.

Школи є автономними в плані дидактичної, організаційної та науково-дослідницької роботи.

Держава несе відповідальність за фінансування шкіл як на освітні, так і на адміністративні цілі. Регіони мають безпосередньо надавати, але нерідко делегують це право провінціям і муніципалітетам, послуги та допомогу учням (харчування, транспорт, підручники для початкової школи, допомога дітям із бідних сімей, соціальна та медична допомога) з власного бюджету, вони також мають фінансувати плани будівництва шкіл.

Провінції та муніципалітети несуть пряму відповідальність за забезпечення в школах опалення, освітлення, телефонного зв'язку, підтримання шкільних будівель у належному стані.

Ще одним прикладом глибоко децентралізованої системи освіти є США. Освіта – як середня, так і вища, – сфера компетенції штатів, права і можливості федерального уряду незначні. Основний інструмент впливу федерального уряду – це система додаткового фінансування за допомогою грантів, які є значною підмогою для бюджетів місцевих органів освіти.

Питаннями освіти на рівні штату займається Агентство з питань освіти, що контролює відповідність програм навчання законам штату та дотримання федерального законодавства, розробляє правила з підбору та найму персоналу, розподіляє фінансування за програмами штату та федеральними грантами.

Значну роль у формуванні політики у сфері освіти відіграє виборна Комісія штату з питань освіти. До прав і обов'язків комісії належить розробка довгострокової стратегії розвитку освіти, розробка програм навчання і вимог до випускних іспитів, розробка критеріїв для відбору талановитих та обдарованих дітей, створення спеціальних шкільних навчальних округів.

Безпосередньо управлінням роботою шкіл займається шкільний округ, серед функцій якого – все, що не входить у функції уряду штату та федерального уряду. На рівні шкільного округу приймаються рішення менш глобальні, але більш значущі для повсякденного життя батьків і навчання дітей: розклад, форма, факультативні заняття, шкільний автобус тощо.

Принцип управління такий самий – виборна рада розробляє політику, а найманий управлінець утілює її в життя. Фінансову незалежність округу забезпечує податок на нерухомість, а адміністративна – гарантована законодавчо.

У більшості посткомуністичних країн децентралізація освіти впроваджувалася в кілька етапів, і сам процес тривав певний період часу. Зокрема, Польща спершу здійснила децентралізацію дошкільних навчальних закладів (у 1991 р.), потім молодшої школи (у 1996 р.), а наостанок середніх шкіл та інших закладів освіти (у 1999 р.). Македонія спершу передала місцевим урядам відповідальність за матеріальні витрати (у 2005 р.) і лише пізніше – за оплату праці (у період з 2009 по 2012 р.). Натомість, кожен етап запроваджувався як чіткий крок, який завжди передбачав зміни в освітньому законодавстві та мав точно визначену дату введення в дію нового

законодавства. Оскільки децентралізація в освіті є частиною фінансової децентралізації, майже завжди кожен крок цього процесу здійснюється на початку бюджетного року, а не на початку навчального року.

В Україні поки що не визначені сфери повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів у галузі освіти в рамках майбутньої децентралізованої системи, не завершено створення освітньої законодавчої бази та не прийнято рішення щодо процесу впровадження децентралізації освіти. Утім, перші кроки на шляху децентралізації освіти вже зроблено.

Постановою від 20 січня 2016 р. Кабінет Міністрів України затвердив зміни у порядку створення освітніх округів і визначив умови функціонування загальноосвітніх навчальних закладів у рамках децентралізації (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248776954&cat_id=244274160; <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/79-2016-%D0%BF>). Прийняті зміни покликані надати ширші повноваження об'єднаним територіальним громадам, органам місцевого самоврядування і районного рівня самим вирішувати питання структури мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Відповідно до Положення про освітній округ, ним є об'єднання навчальних закладів, закладів культури, фізичної культури і спорту (суб'єктів округу). До складу округу можуть входити опорні загальноосвітні навчальні заклади та їхні філії. До діяльності округу можуть залучатися також інші юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи. Засновниками (співзасновниками) освітнього округу (опорного закладу, його філій) можуть бути представницькі органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районні ради. Опорний заклад є юридичною особою, має рахунки в органах Казначейства, самостійний баланс, штамп, печатку та має у своєму складі філії. Кількість учнів (вихованців) опорного закладу (без врахування учнів (вихованців) філій), як правило, становить не менше 360 осіб.

Філія не є юридичною особою і діє на підставі положення, затвердженого в установленому порядку. Філія виконує функції початкової школи, а також може за рішенням засновника виконувати функції основної школи.

Головними завданнями округу (опорного закладу, його філій) є концентрація та ефективне використання наявних ресурсів, їхнє спрямування на задоволення освітніх потреб учнів (вихованців), створення єдиної системи виховної роботи.

Урядовці запевняють, що опорні загальноосвітні навчальні заклади, що створюватимуться на місцях, будуть оснащені сучасною матеріально-технічною базою, зокрема, кабінетами фізики, хімії, біології, географії, математики, навчальними комп'ютерними комплексами, мультимедійним обладнанням тощо. Організація та оснащення опорних шкіл фінансуватиметься як з державного бюджету, так і з місцевих бюджетів, з можливістю залучення грантових коштів. Уряд, зокрема, з цією метою у грудні минулого року збільшив фінансування освітньої галузі на 121 771 000 грн.

Оскільки опорні школи забезпечуватимуть освітні потреби населення на доволі значній території, вони передбачають організоване підвезення учнів і педагогів шкільними автобусами. Цими питаннями опікуватимуться місцеві громади.

Ідею створення опорних шкіл або hub-schools уперше озвучив Прем'єр-міністр А. Яценюк в інтерв'ю журналу «Фокус» від 19 листопада 2015 р. «У сфері освіти моє завдання – створити великі школи-хаби. Це проект нової школи: з Інтернетом, нормальними класами, високою зарплатою вчителям, з директором, обраним на конкурс. У кожній області має бути по одній такій школі», – сказав тоді він.

Напередодні заступник міністра освіти і науки О. Дерев'янка ротлумачив суть цієї ідеї. «Є у багатьох країнах така тактика, коли створюються опорні школи, або школи-хаби, обладнані за всіма сучасними стандартами. А школи, які перебувають у територіальній громаді, виконують функції філій цієї опорної школи та вчать базовим речам», – сказав він.

Стратегія розвитку «нової школи» в Україні, за словами О. Дерев'янка, передбачає, передусім, нові програми, нову систему управління, нових вчителів і нові умови їхньої роботи, а також нову матеріально-технічну базу. Нові програми сприятимуть поглибленню фінансової, цифрової, громадянської та глобальної грамотності, а відтак формуватимуть у дітей навички мислення, взаємодії та спілкування.

Заступник міністра підкреслив, що Україна розробляє власну модель розвитку та управління освітою, проте орієнтується на передовий світовий досвід, зокрема, Фінляндії та Сінгапуру. Освіта майбутнього в Україні передбачає поєднання отриманих теоретичних знань із здобуттям практичних навичок; навчання комп'ютерній грамотності з орієнтацією на IT-спеціалізації; проведення інтегрованих уроків із використанням паспортів професій тощо. Освіта буде орієнтована на результат. Вона не тільки виховуватиме людей розумних, успішних, свідомих громадян своєї країни, але й має створити соціальні умови для навчання впродовж усього життя.

Концепцію створення опорних шкіл було презентовано на засіданні уряду 2 березня (<http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1673>). Прем'єр-міністр А. Яценюк назвав створення опорних шкіл або hub-schools «програмним завданням» на 2016 р. Він запропонував уряду ухвалити рамкову постанову про створення опорних шкіл, які визначатимуть громади, та якнайшвидше оголосити в областях тендери на закупівлю автобусів, які мають довозити дітей до базових шкіл.

Основна мета створення опорних шкіл – забезпечення рівного доступу до якісної освіти, а також питання ефективності використання ресурсів, наголосив заступник міністра освіти і науки України П. Хобзей.

«Ми маємо малокомплектні школи, де навчання учнів надзвичайно дороге, але найгірше – там надзвичайно низький рівень якості освіти», – зазначив П. Хобзей.

Заступник міністра повідомив, що сьогодні налічується 613 шкіл І–ІІ ступенів, де навчаються менше 25 учнів з 1-го по 9-й класи. Вартість

навчання одного учня в таких школах обходиться державі понад 50 тис. грн на рік при середній розрахунковій вартості навчання одного учня по країні у 9 тис. 100 грн.

П. Хобзей підкреслив, що при створенні опорних шкіл початкові школи залишатимуться за місцем проживання дитини, а учні, які навчаються в 5–9 класах, перейдуть навчатися в опорну школу. «Рішення про створення опорних шкіл будуть приймати громади. Яка школа буде опорною, і яка буде проведена реорганізація мережі – це є право громад», – наголосив заступник міністра.

Для прийняття рішення місцевими органами самоврядування щодо консолідації мережі шкіл і створення опорної школи має бути створена відповідна інфраструктура, а також можливості підвезення учнів і вчителів з базової школи до опорної. Тому опорні школи мають брати участь у складанні карти доріг, які слід відремонтувати.

«В опорній школі має бути досвідчений директор, кваліфікований педагогічний колектив, гарна матеріально-технічна база», – пояснив заступник міністра.

Крім того, директор опорної школи відповідатиме за якість підготовки педагогічних кадрів і якість освіти, яка є в опорній школі та її філіях. Очікується, що буде переатестовано вчителів і зменшиться кількість ставок. Постане питання зарплат. Зараз формула оплати прив'язана до кількості учнів у класі.

Не обов'язково на всіх територіях будуть створені опорні школи. «Деякі громади на цьому етапі зможуть залишити школи в такому вигляді, як вони є, але за опорною школою ми бачимо майбутнє», – підкреслив П. Хобзей.

Для консолідації шкільної мережі й створення опорного навчального закладу необхідно попереднє рішення місцевих органів самоврядування та не менше трьох його філій, а також розрахунок кількості учнів, які будуть підвозитися до опорної школи після консолідації мережі. На закупівлю шкільних автобусів урядом виділено 600 млн грн, частину коштів нададуть з місцевих бюджетів. «Опорна школа, як правило матиме 360 учнів, мінімум два класи в кожній паралелі. Мова йде про 3–5 шкіл із тих, які є на території», – зазначив заступник міністра.

П. Хобзей також наголосив, що серйозних змін зазнає старша школа: передбачається профільна (професійна чи «академічна») освіта. Але мережу академічних (професійних) ліцеїв є резон створювати, коли в 10-му класі буде не менше 100 учнів на паралелі, наголосив він.

Конкурс на створення опорних шкіл буде проводитися обласними органами влади. Для проведення конкурсу на найкращий проект опорної школи уряд виділив місцевим органам влади у вигляді субвенції 200 млн грн.

Для участі в конкурсі місцеві органи самоврядування, місцеві громади мають надати план розвитку навчального закладу на наступні три роки з оцінкою можливих ризиків, кількість ставок педагогічних і непедагогічних працівників, що будуть скорочені в процесі створення опорного закладу (з філіями), план організації підвезення учнів і вчителів до опорної школи,

організації інклюзивного навчання у закладі при наявності дітей з особливими потребами. Обов'язковою вимогою є чіткий опис інвестиційних потреб опорної школи. «Важливими є інвестиції, які йдуть на навчальні кабінети, у розвиток вчителів. Без розвитку вчителів, зміни ставлення, зміни підходів ми не зробимо реформу. Вчитель – це ключовий елемент в системі освіти», – підкреслив П. Хобзей.

Обласні управління освіти і науки мають обрати кращі проекти опорних шкіл, які надали місцеві громади. До складу конкурсної комісії на кращий проект опорної школи увійдуть два представники обласного департаменту освіти, по одному представнику міністерства освіти і науки України, постійної комісії з питань освіти обласної ради, офісу реформ, громадськості. «Нам треба підіймати спроможності громади. Тому склад конкурсної комісії повинен бути таким, щоб була комунікація між різними відомствами щодо процесу децентралізації. Середня освіта – це основа для об'єднання територіальних громад і основна їхня функція, делегована державою», – пояснив заступник міністра.

У рамках децентралізації повноважень влади планується також модернізація професійно-технічної освіти в регіонах країни. 23 березня під час засідання Кабінету Міністрів України про це доповів міністр освіти і науки України С. Квіт (<http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1864>). За його словами, міністерство рекомендує головам обласних і Київської міської державної адміністрацій створити міжгалузеві ради професійно-технічної освіти, або ради стейкхолдерів, з метою обговорення регіонального замовлення на підготовку кадрів за планом модернізації мережі професійно-технічних навчальних закладів з урахуванням необхідності їх укрупнення впродовж 2016–2018 рр.

Міністр пояснив, що в областях краще розуміються на тому, яка індустрія є в області та перспективи її розвитку, які кадри та професії потрібні на місцях.

На переконання Міносвіти, модернізація мережі закладів професійно-технічної освіти призведе до зменшення числа юридичних осіб, але кількість учнів ПТНЗ у перспективі повинна тільки зрости.

Щодо роздержавлення професійно-технічних навчальних закладів міністр повідомив, що МОН, Київська міська та обласні державні адміністрації будуть забезпечувати підготовку до передачі професійно-технічних навчальних закладів із державної власності до комунальної власності відповідних територіальних громад відповідно до норм ст. 27 Закону України «Про державний бюджет України на 2016 рік».

Тим часом практика впровадження вже прийнятих законодавчих ініціатив щодо децентралізації виявила ряд проблем, пов'язаних з недосконалістю та несинхронністю введення в дію окремих норм. Так, незважаючи на те що вже із січня поточного року бюджети об'єднаних громад стали наповнюватися на новій податковій базі, зокрема, до їхніх скарбниць стало надходити 60 % податку на доходи фізосіб (як до районного бюджету), 100 % єдиного податку, 100 % плати за землю і решта – менш

значущі податки та збори, які збирають на відповідній території, бюджети ОГ вийшли на прямі міжбюджетні відносини з держскарбницею, почавши отримувати освітню та медичну субвенції, ОГ не можуть повноцінно працювати через відсутність відповідної законодавчої бази. За логікою децентралізації, об'єднані громади повинні отримати у власність загальноосвітні школи, лікарні, будинки культури та інші об'єкти, що розташовані на їхній території, але нині перебувають у районній комунальній власності. Зробити таку передачу зобов'язує ст. 39 Перехідних положень Бюджетного кодексу. Однак у згаданій статті не вказано, до якого часу слід передати майно. Тому районна влада та залежні від неї депутати, зрозуміло, зволікають із такою передачею. Наприклад, на Тернопільщині, яка є лідером серед регіонів з темпів створення об'єднаних громад, на лютий місяць вказані об'єкти було передано громадам трохи більш як половиною райрад. Натомість об'єднані громади ще й змушені передавати в район частину коштів, зокрема освітньої та медичної субвенцій, на утримання шкіл і лікарень, які розміщуються на їхніх територіях.

У випадках, де загальноосвітні школи таки передали громадам, ці установи утримуються майже виключно за рахунок субвенції. Міністерство освіти і науки не розробило нових нормативів фінансової забезпеченості закладів освіти, зокрема, не запропонувало Мінфіну нових критеріїв витрат на учня, які базувалися б на якості надання освітніх послуг. Крім того, у Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо стабілізації фінансового стану держави та удосконалення окремих положень)» уряд заклав підступну норму: «...із 01.09.2016 фінансування загальноосвітніх шкіл, кількість учнів у яких становить менше 25 осіб, за рахунок освітньої субвенції не здійснюється». А більшість новостворених об'єднаних громад, тієї ж Тернопільської області, мають по 3-5 таких малокомплектних шкіл і не зможуть їх утримувати за рахунок власних доходів. Тому будуть змушені закрити невеликі навчальні заклади.

Вихід із ситуації – налагодити підвезення дітей до більших шкіл, де учні отримуватимуть кращі знання і де більш комфортні умови перебування. Але з цим, наприклад, у тернопільській глибинці традиційно не складається: мало того, що шкільних автобусів хронічно бракує, та ще й 11 із них у 2014 р. забрали для потреб АТО. Наприкінці 2015 р. в область надійшла частина коштів невикористаної освітньої субвенції для придбання шкільних автобусів – сумарно понад 50 млн грн. Передбачено, що 14,7 млн грн будуть спрямовані на закупівлю автотранспорту для тих місцевостей, звідки його забрали майже два роки тому. Крім того, 36 млн мають бути використані на умовах співфінансування з місцевими бюджетами та бюджетами ОГ. Але досі не вироблено пріоритетних напрямів витрачання цих коштів, не проведено конкурсів, тож бажані мільйони лежать мертвим вантажем на рахунках органів Держказначейства.

Дивною видається також ситуація, за якої додаткові кошти для надання освітніх, медичних та інших послуг опинилися в бюджетах об'єднаних громад, а повноваження з управління бюджетними закладами і органи

управління – у райдержадміністраціях. Керівництво райдержадміністрацій, їхніх управлінь і відділів не хоче втрачати важелі впливу на призначення директорів шкіл, головних лікарів, їхніх заступників, їхнє звільнення, працевлаштування педагогів, медиків тощо. Районні чиновники керують, як і раніше, підпорядковуючись вертикалі виконавчої влади.

Чинні редакції законів «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» не передбачають створення в сільських, селищних і міських радах (а заодно і в радах сільських, селищних і міських об'єднаних громад, крім рад міст обласного значення) виконавчих органів. Ці органи нині є лише в райдержадміністраціях. А радам об'єднаних громад першочергово потрібно мати невеликі відділи освіти, охорони здоров'я, культури, щоб управляти переданими їм у власність об'єктами. У малих громадах, які налічують від 2,7 до 3,5 тис. жителів і мають мало бюджетних закладів, функцію таких органів управління могли б виконувати зведені гуманітарні відділи. Саме в їхній компетенції оголошувати та проводити конкурси на посади керівників шкіл, лікарень, будинків культури та ін., звільняти їх, переводити на інші посади.

Повчальним є досвід сусідньої Польщі, де глибоку реформу освіти було здійснено два десятиліття тому. Органам місцевого самоврядування – гмінам – передали у власність загальноосвітні школи разом із повноваженнями управління ними. Також забезпечивши їх виконання державною субвенцією. Далеко не всі ці заклади підпорядковуються по вертикалі Міністерству освіти. Частина з них утримується та керується самими гмінами. По суті, батьки дітей вирішують, хто буде директором школи, хто вчителюватиме, хто постачатиме харчування, чи отримуватимуть вчителі надбавки до зарплат та які.

Варто зазначити, що польська модель середньої освіти (початкова школа – гімназія – загальноосвітній чи професійний ліцей) викликає багато застережень у самій Польщі, але на думку фахівців, саме перехід до такої системи і створення для цих освітніх рівнів окремих навчальних закладів дав змогу Польщі різко підвищити показники країни в Міжнародному рейтингу якості шкільної освіти PISA. За роки реформи Польща за показником якості середньої освіти вийшла на 7-ме місце з понад 70 в рейтингу «Міжнародної програми оцінки освітніх досягнень учнів».

Отже, українські уряд і парламент дали старт реформі місцевого самоврядування і територіальної організації влади, проте не поспішають вносити зміни до згаданих законів. Утім, навіть чинна редакція Конституції України (ст. 143) передбачає, що «органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади». За словами директора офісу реформ у Тернопільській області В. Литвинчука, «якщо ми хочемо, аби влада була ефективною, а місцева демократія була максимально розвинутою, то у нас є лише один шлях – передати максимальну кількість повноважень, які є сьогодні у міністерств і територіальних підрозділів центральної влади, на найближчий до людей рівень – рівень територіальних громад, під їхню відповідальність, наділивши

при цьому відповідними ресурсами» (http://gazeta.dt.ua/economics_of_regions/ob-yednani-gromadi-rozdvoynnya-sutnosti-.html).

Неоднозначні оцінки експертів і професійних освітянських спільнот спричинила також ініціатива Кабінету Міністрів щодо створення мережі регіональних опорних шкіл. Зокрема, у заяві експертів ініціативи Реанімаційного пакета реформ «Освіта» наголошується на тому, що уряд, передбачаючи перетворення цих шкіл на «точки прориву» в українській освіті, не надав громадськості відповідних прогнозів і розрахунків. «Ми наполягаємо на необхідності громадського обговорення мети, завдань і концепції цього проекту та необхідності його узгодження з новим Законом України “Про освіту”, проект якого ще перебуває на доопрацюванні до повторного першого читання», – заявляють експерти (<http://rpr.org.ua/news/zayava-ekspertiv-initsiatyvy-rpr-osvita/>).

Враховуючи негативний досвід припинення фінансування загальнодержавних програм «100 відсотків» (Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій на період до 2015 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України 13.04.2011 р. Дію Програми достроково припинено постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2014 р.) та «Відкритий світ» (Національний проект «Відкритий світ» передбачав створення інформаційно-комунікаційної освітньої мережі національного рівня шляхом безкоштовного постачання в школи сучасного обладнання та запуску єдиного освітнього інтернет-порталу для вчителів, школярів і батьків школярів), а також фактичну відсутність моніторингу, звітності та аналізу результатів цих проектів, експерти РПР «Освіта» виступають за запровадження мораторію на створення мережі «опорних» шкіл. «Існує ризик, що у 2016 р. фінансування буде надане, а продовження експерименту щодо створення мережі “опорних” шкіл у майбутньому не відбудеться. Також є сумніви відповідно до запланованого фінансування масштабу проекту. Згідно з постановою КМУ № 6 від 14.01.2015 р., освітня субвенція може бути спрямована на здійснення заходів з оптимізації мережі навчальних закладів і на капітальні видатки, в тому числі і на “оновлення навчальної та матеріально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів, які оптимізовані/об’єднані/реорганізовані або які повністю укомплектовані і до яких будуть довозитися учні загальноосвітніх навчальних закладів”. Тому існує ймовірність, що урядова ініціатива спрямована не стільки на підвищення якості освіти, скільки на “оптимізацію” шкільної мережі, знищення сільських і малокомплектних шкіл без оприлюднення оцінок можливих наслідків і ризиків проведення такої державної політики», – припускають експерти.

На їхню думку, проект створення опорних шкіл потребує доопрацювання з питань:

- визначення принципів і процедур відбору, територіального розташування та особливостей фінансування «опорних» шкіл;
- забезпечення права на якісну освіту для представників усіх соціальних

груп;

- забезпечення прозорості процедур призначення директорів «опорних» шкіл;
- визначення повноважень директорів «опорних» шкіл та їхніх філій;
- реалізації принципів громадсько-державного партнерства та контролю в освіті;
- сприяння поверненню довіри до державної політики у сфері освіти в цілому.

Крім того, доцільність створення мережі опорних шкіл і використання бюджетних коштів на подібні урядові ініціативи має бути доведена через результати громадського обговорення і локальних експериментів, які потребують підготовки та узгодження із загальними напрямами реформи з децентралізації. Експерти РПР «Освіта» вважають, що право ініціювання подібних проектів повинно бути передано на рівень територіальних громад, тому пропонують:

- запровадити мораторій на регіональні освітні проекти до ухвалення Закону України «Про освіту»;
- провести широку суспільну дискусію щодо доцільності створення опорних шкіл;
- запровадити прозорі та зрозумілі процедури залучення інвестицій для освітніх проектів.

За словами ж старшого наукового співробітника Інституту математики НАН І. Єгорченко, за кордоном від ідеї освітніх округів та опорних шкіл поступово відмовляються. «Я досліджувала міжнародний досвід таких куштових шкіл, років п'ять тому було багато публікацій у США про хаб-школи. Зараз таких закладів нема, ця ідея, наскільки я розумію, відпала, – розповіла І. Єгорченко. – У нас хочуть зробити “мажорні” школи, де за державні кошти створять гарні умови для спеціально відібраних дітей. Треба обирати простіші та дешевші способи покращення системи освіти».

Серед учителів поширена думка, що запропонована оптимізація знищить малокомплектні школи, натомість до опорного закладу доведеться добиратись хіба літаком. За словами голови Чернівецької обласної профспілки працівників освіти і науки В. Дудчака, ніхто з учителів не сприймає ідею створення опорних шкіл з великим захопленням. «Адже, наприклад, в опорній школі повинні викладати кращі вчителі. Зрозуміло, частково доведеться змінити персонал. З однієї школи працівника можуть “перекинути” до іншої, когось звільнять, хтось піде за власним бажанням. Потрібно це враховувати. Та поки що це все балачки. Конкретики немає, хоча планують відкрити їх до 1 вересня. До того часу треба видати накази про утворення шкіл, попереджувати людей, якщо їх будуть звільнювати. Та й умови треба зробити відповідні, під'їзд до шкіл. Не можуть же дитину везти автобусом на інший кінець району. А ось що із харчуванням буде у таких опорних школах? Багато непродуманого є. Ми не знаємо, як має бути. Років 10 тому школи реорганізовували, була вся документація, плани. Опорні школи тоді створювали добровільно за рішенням громади та влади. Але через

брак грошей це призупинилося. Нині все відбувається примусово», – вважає В. Дудчак (http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/stvorennja_opornih_shkil_neodminno_sprichinit_zvil_nennja_vchiteliv/).

На думку освітян та експертів Дніпропетровщини, створення опорних шкіл не потрібно обмежувати кількісними показниками наповнюваності в класах, оскільки цей показник може бути різним залежно від регіону (http://sqrtmath.blogspot.com/p/blog-page_42.html).

Тим часом, за інформацією ЗМІ, проект опорних шкіл гальмує через опір батьків. За урядовою програмою, до наступного навчального року повинні створити близько сотні таких закладів, ідеться в сюжеті ТСН. Однак усе це реально, тільки якщо батьки дітей з маленьких шкіл погодяться на реорганізацію. Бо справа ця – добровільна. Батьки ж по селах здебільшого змін не хочуть. Вони бояться, що дітям доведеться далеко їздити. Кажуть, шкільні автобуси їздять рідко – здебільшого стоять поламані. А діти в підсумку залишаються взагалі без освіти. Поки що на всю країни визначено лише чотири опорні школи, а час на їхнє формування спливає у кінці квітня (<https://tsn.ua/ukrayina/selyani-provalyuyut-perspektivniy-osvitniy-proekt-opornih-shkil-619919.html>).

Отже, запровадження децентралізованої системи освіти в Україні нині перебуває на етапі вивчення світового досвіду, формування відповідної законодавчої бази, розробки та погодження з громадськістю української моделі децентралізації освіти. Враховуючи те, що освіта – це великий сектор публічних послуг, який має багато підсекторів, таких як дошкільна освіта, початкова освіта, середня освіта, професійно-технічна освіта, позашкільна освіта, у якому зайнято багато тисяч висококваліфікованих кадрів, зокрема вчителів і директорів шкіл, до якого причетні мільйони батьків учнів на різних рівнях освіти, багато професійних асоціацій та на який витрачається велика частка бюджетних коштів України, реформування цієї галузі потребує гармонізації інтересів цих різних груп зацікавлених сторін. Тому очевидно є необхідність відкритого громадського та експертного обговорення всіх пов'язаних з децентралізацією освіти проблем. Ці складні питання мають обговорюватися з усіма зацікавленими сторонами у сфері освіти з метою погодження такої моделі освіти, яка буде найбільш ефективною в українських умовах, а також її впровадження в рамках майбутніх реформ.

М. Закіров, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

Реформа охорони здоров'я в контексті реформи децентралізації

Передбачувані децентралізацією державної влади заходи мають комплексний характер і охоплюють своїм впливом майже всі сфери соціально-економічного і політичного життя країни. Реформування кожної з них потребує індивідуального підходу, врахування специфіки галузі і визначення можливих ризиків. Зокрема, реформування системи охорони

здоров'я до певної міри ускладнюється необхідністю синхронізації одразу двох реформ – охорони здоров'я та децентралізації. Головною метою має стати не лише передача окремих завдань з одного рівня влади на інший, має відбутися зміна усїєї парадигми фінансування та надання медичних послуг.

Як наголошує академік НАМН України, ректор Одеського національного медичного університету В. Запорожан, українська медична галузь досі використовує систему, розроблену ще наркомом охорони здоров'я РРФСР 1918–1930 рр. М. Семашком, яка передбачає фінансування лікувальних закладів за кількістю ліжок-місць, яких в Україні 400 тис. «Насправді працюють з них лише 30 %. Тому майже 60 мільярдів гривень, які бюджет щороку спрямовує на медицину, використовують неефективно. Коштів вистачає тільки на заробітну плату медпрацівників, яка найнижча в країні, оплату комунальних послуг, утримання застарілої, неякісної інфраструктури, й нічого не залишається на придбання новітнього обладнання, забезпечення високої якості медичних послуг...це призводить до того, що медична галузь вважається найбільш корумпованою в країні. 70 % доходів медичні заклади отримують у тіньовому режимі», – зауважує В. Запорожан (<http://ukurier.gov.ua>).

Проте відмова від радянської системи організації вимагає і відмови від радянського принципу безоплатності медичного обслуговування. Згідно зі стратегією реформи, розробленої Міністерством охорони здоров'я, безкоштовним залишиться лише мінімальний обсяг послуг. Як зазначає член експертної ради реформи, голова правління Благодійного фонду «Пацієнти України» Д. Шерембей, усім буде видаватися мінімальний страховий пакет, який сплатить держбюджет. Крім того, «... для пенсіонерів, дітей, студентів та інвалідів там буде закладено набагато більше грошей, ніж для працюючих. А тих, хто працевлаштований, повинні застрахувати роботодавці. Крім того, вони самі зможуть купити медстраховку», – зазначив Д. Шерембей. До мінімального пакета увійдуть найпростіші аналізи й щеплення, витрати на лікування діабету, ВІЛ і психічних захворювань. «Швидка допомога і пологи також будуть для всіх безкоштовними. Візьме держава на себе і лікування онкологічних захворювань, а ось стоматологія, неургентна хірургія – все платно», – додає інший член експертної ради А. Гук. Впровадження мінімального пакета медичних послуг вважає необхідним кроком і голова програми «Громадське здоров'я» фонду «Відродження» О. Кучерук. «Пакет послуг необхідний. Забезпечити 100 % українців безкоштовною медичною допомогою неможливо, а значить, повинен бути присутнім якийсь гарантований мінімальний перелік послуг» (<http://comments.ua>).

На думку експертів, у організаційному плані паралельно із встановленням нових рівнів адміністративно-територіального устрою, що передбачається реформою децентралізації влади, слід чітко розмежувати рівні медичного обслуговування – первинна медична допомога, що буде надаватися в центрах первинної медико-санітарної допомоги у складі лікарських амбулаторій, а в сільській місцевості і ФАПів, які входять до складу амбулаторій, вторинна медична допомога – у створених на базі

існуючих закладів охорони здоров'я, лікарнях планового, інтенсивного і відновлювального лікування і вищий – третій рівень – високоспеціалізована медична допомога.

Так, за словами директора громадського об'єднання «Інститут розвитку територій» Ю. Ганущака, первинний рівень медичного обслуговування повинен забезпечуватися на базовому рівні адміністративно-територіального устрою, на рівні громади. Експерт навів дані, які показують, що сьогодні далеко не всі сільські ради спроможні забезпечити первинну медичну допомогу. «Лише в третині з них є тільки амбулаторії. А первинний рівень передбачає амбулаторію і фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП). Причому амбулаторія – це основна медична послуга. Якщо цього немає – цілком логічно, що цю послугу передали на районний рівень. Тепер дивимося: район може «потягнути» первинку? Так. І по ресурсам, і по інфраструктурі. Тепер дивимося, чи може він сьогодні «потягнути» вторинку? Ні. Тому що вторинний рівень медицини – це цілий комплекс. Лікування 95% хвороб має забезпечуватися вторинним рівнем. Це інфраструктура належна, це обов'язкове лікування за медичними протоколами, тобто, за інструкціями, і ресурси, щоб все це забезпечити», – наголосив Ю. Ганущак (<http://decentralization.gov.ua>).

Експерт зауважує, що район за сучасним адміністративно-територіальним устроєм України не може забезпечити належну вторинну допомогу. «Для того, щоб можна було сконцентрувати нормальну апаратуру і бригаду лікарів, то кількість населення на території має бути щонайменше 150 тисяч. Саме тому виходить, що вторинна медицина має бути на вищому рівні адмінтерустрою, ніж в стандартному районі», – підкреслює Ю. Ганущак. Розв'язання проблеми, на думку експерта, полягає у створенні в межах окремої області 3–4 так званих госпітальних округів, які зможуть розв'язати кілька проблем. А саме: наблизити надання послуг вторинної допомоги до людини, забезпечити терапевтичне вікно – «золоту» годину довозу хворого швидкою допомогою, забезпечити лікарів, зокрема хірургів, необхідним для вдосконалення кваліфікації обсягом і різноманітністю лікарської практики. «А обласний рівень має забезпечувати третій рівень медичного обслуговування – високоспеціалізовану медицину, – додає директор громадського об'єднання «Інститут розвитку територій» Ю. Ганущак (<http://decentralization.gov.ua>).

Слід відзначити, що вже є приклади практичної реалізації нової схеми медичного обслуговування і розподілу ресурсів. Зокрема, деякі області вже сьогодні почали розмежування рівнів медичного обслуговування, використовуючи елемент міжбюджетних трансфертів. Директор департаменту охорони здоров'я Полтавської обласної державної адміністрації В. Лисак зауважив: «Полтавська область розмежувала первинний і вторинний рівні, використовуючи сьогоднішні можливості. І якщо колись на первинну ланку спрямовувалося 5–7 % ресурсів, то сьогодні більше 30 %. Це позитив. Я погоджуюся з тим, що все-таки вторинна допомога повинна відповідати вторинному рівню адмінтерустрою. І чим

швидше ми зробимо ось ці лікарні інтенсивного лікування, 3–4 на території... тим швидше процес зрушиться з місця», – наголосив В. Лисак. Крім того, в області вже зроблені певні кроки у напрямі наближення медичної допомоги до людини і лібералізації механізму отримання послуг. На сьогодні вже укладено близько 20 договорів між районами щодо медичного обслуговування населення. Наприклад, мешканці Чорнухінського району можуть користуватися медичними послугами трьох інших районів – Пирятинського, Лохвицького і Лубенського. «Куди людям зручно, туди вони їдуть за послугами», – зазначив В. Лисак (<http://decentralization.gov.ua>).

Аналогічну думку щодо напряму реформування системи надання медичної допомоги висловлюють і науковці – практики, що спираються на аналіз світового досвіду. Зокрема, доктор медичних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної медицини, організації та управління охороною здоров'я Дніпропетровської державної медичної академії В. Лехан зазначає: «Розмежування первинного і вторинного рівня дозволяє вперше за всю історію вітчизняної медицини зробити первинний рівень дійсно пріоритетною ланкою. За міжнародними даними, добре організована система первинної медичної допомоги замикає на собі 80–90 % всіх звернень» (<http://decentralization.gov.ua>). Таким чином, українська система охорони здоров'я не лише організаційно наблизиться до передових стандартів, але завдяки перерозподілу ресурсів значно підвищить ефективність, оскільки первинна ланка, яка отримає кращу базу, зможе проводити якісну профілактичну роботу, на ранніх стадіях виявляти хвороби і вчасно починати лікування.

Достатньо позитивним є те, що певної допомоги в реформуванні медичної галузі України згодні надати і вже надають наші закордонні партнери. Зокрема, у Волинській області коштом Світового банку протягом двох років активно переоснащують та будують нові амбулаторії. Зокрема, за час реалізації проекту в області реорганізовано 120 та побудовано – 80 нових амбулаторій. У планах 2016 р. – ще 31 об'єкт у кожному районі області (<http://www.goradm.gov.ua>).

Проте, слід зазначити, що існують значні проблеми у синхронізації впровадження реформи медичної галузі і децентралізації. Так, за словами директора офісу реформ у Хмельницькій області С. Яцковського, у регіоні вже створено 22 об'єднані територіальні громади. У нинішніх умовах, за відсутності чіткого бачення функціонування системи охорони здоров'я на рівні об'єднаних громад і за відсутності відповідного документу МОЗу, ці громади змушені були передати медичну субвенцію на районні ради. «Міністерство повинно було видати документ, яким визначити порядок надання первинної медицини в об'єднаних громадах... Міністерство охорони здоров'я повинно було подати мережу медичних закладів Мінфіну для фінансування. На вчора в казначейство медична субвенція ще не прийшла, тому що ще не було мережі. Я не бачу політики МОЗу, немає в них стратегії розвитку в умовах децентралізації», – констатує С. Яцковський (<http://www.goradm.gov.ua>). Отже, зволікання призводять до збереження

існуючої системи, реальне реформування навіть там, де вже створені об'єднані територіальні громади, не відбувається, і суспільство позбавляється можливості на практиці побачити і відчути позитивні зміни.

Проте суто організаційними питаннями проблема реформування медичної галузі не вичерпується, оскільки реформа має комплексний соціально-економічний характер і зачіпає інтереси всіх без винятку людей. Певним віддзеркаленням ситуації є приклад селища Германівка Обухівського району Київської області. Мешканці виступили проти закриття в селищі стаціонарного відділення лікарні. Справа дійшла навіть до перекриття траси Київ – Знамянка, а до протесту долучилися мешканці населених пунктів Семенівка, Кулів та Перегонівка. Оприлюднена головним лікарем ідея організації на заміну стаціонарного посту так званого стаціонару на дому, коли медсестра проводить призначені процедури у пацієнтів вдома, за умов значних масштабів населеного пункту, поганих доріг і відсутності вуличного освітлення, на думку мешканців Германівки і навколишніх сіл, є не реальною. За повідомленням прес-служби сільради, до протестів германівців готові приєднатися і мешканці Українки – міста-супутника Обухова, де планується закриття дитячого відділення (<http://obukhiv.info>). Отже, для запобігання невдоволенню і наростанню протестних настроїв населення паралельно з реформуванням мережі лікувальних закладів треба покращувати загальну інфраструктуру населених пунктів і проводити широку роз'яснювальну роботу.

Натомість слід зазначити, що поряд з невдоволенням населення існують і інші, не менш серйозні проблеми реформування. Зокрема, лікарі Борщевської лікарні Тернопільської області, яка є лікарнею вторинного рівня медичної допомоги, отримала на поточний рік лише близько 50 % коштів від потреби. За поясненням голови районної ради І. Кобилянського, така ситуація склалася тому, що Борщівська лікарня, яка за реформою є вторинною ланкою, мала отримати фінансування з обласного бюджету, але згідно з ухваленим поспіхом державним бюджетом виявилось, що комунальні лікарні в районах залишаються на місцевих бюджетах. «Одне слово, область відхрестилася, а лікарні залишились біля розбитого корита... Натомість медична та освітня субвенції пішли напряму від держави до новоутворених громад. Таким чином, утворилась диспропорція в розподілі коштів із розрахунку на одного мешканця для медичного обслуговування», – пояснює І. Кобилянський (<http://vilne.org.ua>).

З огляду на наведені пояснення, журналістка І. Мазій зазначає: «Корінь проблеми в тому, що у Борщівському районі створено три територіальні громади: Скала-Подільська, Мельнице-Подільська і Озерянська. В усіх них є лікарні. У своїх перспективних планах розвитку вони вказували заклади, які потребують фінансування, тому й отримали гроші від держави на ці потреби. Все, як пише закон. А оскільки Борщівська громада ще не створена, то й лікарня залишилася без належного фінансування. Невизначеність у законі й спричинила таку фінансово-правову колізію» (<http://vilne.org.ua>).

Певна іронія ситуації полягає ще й у тому, що, за словами головного лікаря Борщівської лікарні О. Прокоповича, «хворі є з різних куточків району, в тому числі із Мельнице-Подільської зони, яка є територіальною громадою, і отримала державну субвенцію на утримання свого лікувального закладу. Але хворі чомусь лікуються тут. А якщо коштів немає, то тепер їм що, відмовляти у наданні медичної допомоги?». Унаслідок бурхливого обговорення ситуації, що склалася, на позачерговій сесії райради, 28 січня, владі разом із медиками вдалося знайти компромісний варіант. Було вирішено спрямувати кошти на фінансування райлікарні з медичної субвенції для району (вторинний рівень), а також провести міжбюджетні трансферти із Скала-Подільської та Озерянської об'єднаних громад і провести перерозподіл коштів, виділених для центру первинної допомоги. Натомість депутат районної ради І. Чепесюк не бачить суттєвого порятунку для лікарні від таких кроків: «Міжбюджетні трансферти, про які йдеться, – це мізер для закладу, потрібне належне фінансування на рівні держави, щоб профінансованими залишались усі ланки медицини – як вторинної, так і первинної» (<http://vilne.org.ua>).

Є питання і до створення на місцях центрів первинної медико-санітарної допомоги. Зокрема, депутати Тячівської районної ради Ужгородської області на засіданні постійної комісії з питань охорони здоров'я і материнства наголосили: штатний розпис не відповідає вимогам і не витримує критики щодо якості надання медичних послуг населенню, створює додаткові органи управління, які ляжуть тягарем на бюджет району. Член комісії С. Бедевельський звернув увагу на те, що чомусь не беруться до уваги особливості регіону, його гірський статус, велике охоплення території для евакуації хворих з Усть-Чорної, Ш. Лугу, Тарасівки, Колодного. Інші члени комісії погодились з його висновком. Також врахували, що при проведенні децентралізації та створенні нових громад фінансування і форми надання первинної та вторинної медичної допомоги зміняться. За підсумком обговорення комісія одноголосно прийняла рішення вважати за необхідне функціонування відділу охорони здоров'я РДА і недоцільним існування центру первинної медико-санітарної допомоги району (<http://transkarpatia.net>).

Отже, реформа охорони здоров'я і в організаційних, і у фінансових питаннях тісно пов'язана з процесом децентралізації і напряду залежить від ступеня створення об'єднаних територіальних громад. Необхідність її проведення визнають як громадські експерти, так і фахівці, проте запитань на сьогодні залишається більше, ніж відповідей. Головними проблемами на шляху успішного реформування системи медичної допомоги є невизначеність порядку фінансування і брак коштів, невдоволення населення, породжене як природною інерцією мислення, недостатньою роз'яснювальною роботою, так і незадовільним станом загальної соціальної, і особливо транспортної, інфраструктури, над усе в гірській і сільській місцевостях.

Позиція партії «Народний фронт» у вирішенні урядової кризи

10 квітня після оголошення Прем'єр-міністром А. Яценюком про свою відставку розпочався новий етап урядової кризи, початок якої заклало нерезультативне голосування Верховної Ради за відставку уряду під керівництвом глави партії «Народний фронт» А. Яценюка 16 лютого 2016 р. Тоді за відповідну постанову № 4080 проголосувало лише 194 народні депутати з необхідних 226.

Напередодні голосування лідер фракції «Блок П. Порошенка» Ю. Луценко закликав народних депутатів підтримати недовіру уряду під керівництвом А. Яценюка і відправити того у відставку. У своєму виступі Ю. Луценко зазначив, що не висловлюється персонально проти діючого Прем'єра. Він відзначив незадовільну роботу уряду в цілому.

Перед цим Верховна Рада відмовилася ухвалювати постанову про перебіг і результати виконання Програми Кабінету Міністрів у 2015 р. (реєстр. № 4050), натомість підтримала постанову про відхилення звіту Кабміну та визнання діяльності уряду незадовільною (реєстр. № 4063).

Після невдалого голосування за відставку діючого Кабміну фракції «Самопоміч» і «Батьківщина» заявили про вихід з коаліції, а у ЗМІ почала поширюватися інформація про дострокові парламентські вибори як один із засобів виходу з урядової кризи.

Центр соціальних досліджень «Софія» з 8 по 20 лютого 2016 р. провів опитування населення в усіх адміністративних областях України. Відповідно до отриманих даних, якщо б на момент опитування відбулися парламентські вибори, то в парламент змогли б пройти п'ять партій.

Найбільше голосів набрав би Блок П. Порошенка (10,3 %), на другому місці – Опозиційний блок (10,2 %), далі у таблиці переможців значилися б «Батьківщина» (9 %) і «Самопоміч» (8,5 %). Радикальна партія О. Ляшка, за даними соціологів, була на межі 5,6 % при прохідному бар'єрі 5 %.

За даними опитування, проведеного соціологічною службою Центру ім. О. Разумкова з 19 по 24 лютого 2016 р., три партії мають приблизно однаковий рейтинг підтримки серед українців – Опозиційний блок (11,3 %), «Самопоміч» (11,2 %), Блок П. Порошенка (11,1 %). До парламенту також можуть потрапити партія «Батьківщина» (9,1 %), Радикальна партія О. Ляшка (6,6 %) і гіпотетично Блок М. Саакашвілі «За очищення країни» (5,8 %).

Решта партій, у тому числі і пропрем'єрський «Народний фронт», за даними соціологів, у парламент не проходять.

Причин падіння рейтингів «Народного фронту» (який на позачергових парламентських виборах 2014 р. набрав 22,5 % і став переможцем виборів) декілька, головна з них – партія, що з'явилася безпосередньо перед виборами 2014 р. як політичний проект Прем'єр-міністра А. Яценюка, увібрала у свій

рейтинг відповідальність за прорахунки уряду під керівництвом лідера «Народного фронту» в соціальній і економічній сферах, відсутність інших партійних лідерів, які могли б позиціонувати «Народний фронт» окремо від особистості Прем'єра, ще більш посилила катастрофічне падіння рейтингів партії.

Одразу після провального голосування щодо відставки Кабміну А. Яценюка Президент України П. Порошенко виступив із заявою, у якій не підтримав ідеї розпуску Верховної Ради, однак наголосив, що може скористатися цим правом у крайньому випадку. «Розпуск Верховної Ради не обов'язок, а лише право Президента. І я ним скористаюся тільки в крайньому випадку, якого ми не маємо права допустити», – сказав голова держави у своєму зверненні 16 лютого.

За його словами, у країни немає резервного часу, щоб за неповні два роки вже четвертий раз зануритися у виборчу кампанію, ще і в умовах зовнішньої агресії. «Внутрішньополітична війна всіх проти всіх – це мрія нашого північно-східного сусіда. Ось чому я взяв слово і висловив своє бачення виходу з кризи – щоб уникнути найгіршого сценарію», – сказав П. Порошенко. Він додав, що питання відновлення довіри має бути вирішено в стінах цього парламенту.

Президент П. Порошенко виступив за повне оновлення Кабінету Міністрів України, але зазначав, що воно повинно відбуватися на основі діючої коаліції за участі «Народного фронту». «Момент для часткового поновлення Кабінету Міністрів упущено. Про нього занадто довго говорили, і в результаті – забалакали. Тепер вже очевидним є запит на повне перезавантаження уряду».

Однак протягом березня ситуація почала розгортатися в іншому напрямі. Почалися переговори щодо створення нової парламентської коаліції та пошук кандидатур на посаду Прем'єр-міністра, які були б компромісними і влаштували парламентські фракції.

14 березня голова Блоку П. Порошенка Ю. Луценко заявив, що фракція погодила кандидатуру нового Прем'єр-міністра України. Про це він повідомив на засіданні погоджувальної ради керівників фракцій, комітетів і груп парламенту. «Як тільки ми отримаємо заяву від Прем'єр-міністра України, ми відразу ж подамо кандидатуру на Прем'єр-міністра. І ми давно чекаємо цього моменту, у нас є і кандидатура, і програма дій», – зазначив Ю. Луценко.

Позиція партії «Народний фронт» (НФ) щодо змін в уряді поступово змінювалася від категоричного заперечення відставки глави партії А. Яценюка з посади керівника Кабміну з лише частковим переформатуванням його уряду (на початку березня) до можливої згоди піти у відставку з посади Прем'єра за умови створення нової «міцної коаліції» (наприкінці березня) і оголошення про відставку А. Яценюка з посади Прем'єр-міністра 10 квітня.

Цілком імовірно, що зміна позиції НФ відбулася не без впливу партнерів по коаліції.

Так, як стало відомо, 24 березня фракція «Блок П. Порошенка» висунула кандидатуру спікера парламенту [В. Гройсмана на пост Прем'єр-міністра](#), мотивуючи таке рішення тим, що він фахівець з децентралізації. «Народний фронт» заявив, що розгляне пропозицію на засіданні фракції.

28 березня фракція «Блок П. Порошенка» (БПП) висунула ультиматум Прем'єр-міністру А. Яценюку. Депутати президентської фракції погрожували вийти з коаліції, якщо Прем'єр не покине свій пост. Про це заявив депутат БПП О. Барна. За його словами, таким було рішення фракції. Цю інформацію підтвердив нардеп С. Каплін.

Водночас 28 березня депутат від фракції «Народний фронт» В. Сюмар зробила заяву від імені НФ, у якій наголошувалося на необхідності створення нової парламентської коаліції з новою коаліційною угодою. «Ми дуже просимо фракцію “Блок П. Порошенка” показати нам, яким способом буде сформована коаліція, яка не може, на жаль, зараз складатися з двох фракцій (НФ і БПП). Там повинно бути три фракції (НФ, БПП, “Батьківщина”), – сказала В. Сюмар. – Ми вимагаємо зустрічі – загальні збори – депутатів цих фракцій для того, щоб обговорити з ними ключові, базові точки, які повинні бути закладені в новій коаліційній угоді».

Вона зазначила, що, якщо збереться 226 або більше депутатів з демократичних фракцій, «ми повинні на загальних зборах обговорити все те, що нас об'єднує, виробити спільний етичний кодекс (поведінки)». «Якщо ми домовляємося, складаємо добросовісну коаліційну угоду, якщо напрацьовуємо план дій уряду і домовляємося про принципи взаємодії в коаліції, фракція “Народний фронт” готова поставити підписи під такою коаліційною угодою з тим кандидатом, якого запропонує фракція БПП».

29 березня «Народний фронт» назвав умови, за яких його фракція в парламенті погодиться на відставку глави уряду А. Яценюка і підтримає кандидата в Прем'єр-міністри, якого висуне «міцна коаліція». Про це з трибуни Верховної Ради повідомив лідер фракції «Народний фронт» М. Бурбак. «Ми мусимо розв'язувати штучно створену політичну кризу з певних політичних сил. Ми розуміємо, що для розв'язання цієї ситуації скуті по руках і ногах. Вітаємо колег з БПП, які оголосили прізвище кандидата на посаду Прем'єр-міністра... Але це перший крок, тому друге завдання – створення міцної коаліції в парламенті. Фракція НФ ...прийняла рішення про зустріч між Президентом, Прем'єр-міністром і головою ВРУ та учасниками можливими нової коаліції», – сказав він.

За словами М. Бурбака, нова коаліція має спиратися на коаліційну угоду, на програму уряду, а Україна має побачити новий склад Кабінету Міністрів. «“Народний фронт” готовий підтримати кандидата від коаліції», – запевнив М. Бурбак.

Цього ж дня радник міністра внутрішніх справ А. Геращенко повідомив у своєму Facebook, що депутати від БПП, «Народного фронту» й «Батьківщини» домовилися про консультації щодо створення коаліції. «Депутати БПП, “Народного фронту” і “Батьківщини” домовилися продовжити консультації. Позиція “Народного фронту” залишається

незмінною: якщо Президент і БПП так хочуть бачити Прем'єр-міністром В. Гройсмана, то для цього потрібно або створити нову коаліцію, або відновити роботу старої. Зібрати під коаліційною угодою мінімум 226 підписів депутатів-членів фракцій парламенту, крім Опозиційного блоку», – написав він.

Водночас у своєму блозі на «Українській правді» А. Геращенко заявив про шантаж з боку Ю. Тимошенко під час переговорів щодо кандидатури В. Гройсмана на пост глави уряду. «...На загальних зборах фракцій БПП, НФ і “Батьківщини” Ю. Тимошенко, як завжди вірна своєму стилю, попросила за свою підтримку В. Гройсмана все і ще трошки, – написав він. – На що їй справедливо було заявлено, що методами шантажу європейську коаліцію не побудуєш».

На початку квітня консультації щодо створення нової коаліції продовжилися.

Урешті-решт Ю. Тимошенко й «Батьківщина» оголосили про вихід з переговорів про створення нової коаліції та перехід в опозицію. У переговорах залишилися лише представники БПП і НФ, які наразі роблять спроби залучення позафракційних депутатів для отримання необхідних 226 голосів.

5 квітня заступник глави «Народного фронту» В. Сюмар заявила, що фракція очікує на вступ ще трьох народних депутатів. «У нас точаться дискусії про трьох людей щодо “Народного фронту”», – заявила вона. За словами В. Сюмар, Блок П. Порошенка має бути зацікавлений у поверненні своїх депутатів, що залишили фракцію. «Оскільки сьогодні коаліція потрібна Блоку П. Порошенка, відповідно, БПП, звідки пішло найбільше депутатів, має бути зацікавлений, щоб вони повернулися... Тому вони сьогодні мають бути зацікавленими, щоб свою фракцію доукомплектувати й формувати коаліцію, тому що вони хочуть призначити Прем'єр-міністра», – додала нардеп.

Відставка А. Яценюка з посади Прем'єр-міністра, про яку він оголосив 10 квітня, говорить про те, що питання формування нової коаліції та уряду наближається до вирішення. Таку думку висловила в коментарі Gazeta.ua політолог О. Яхно. «Відставка А. Яценюка не була неочікуваною. Це мало статися... Стало зрозуміло, що коаліція буде створена з двох фракцій: БПП і “Народний фронт”. Тобто на прийняття рішень голосів вистачить. Це відкриє можливість переобрати й переформатувати новий уряд і підтримати базові рішення. Як тільки стало зрозуміло, що така коаліція є, відставка стала лише питанням часу, – зазначила експерт. – А. Яценюку було складно зважитись на таке рішення, адже для посади Прем'єр-міністра він фактично пожертвував своїм політичним рейтингом. Але якби цього не сталось, критика від “Батьківщини”, “Самопоміч” та Радикальної партії О. Ляшка тільки наростала б. Це блокувало б роботу і Верховної Ради, і Кабміну. Пришвидшувало позачергові вибори. А в умовах, коли немає підтримки серед людей, йти на перевибори було б самогубством».

Тому «Народний фронт» прийняв саме таке рішення. Інакше партія

могла б опинитися перед невтішними обставинами: коли на носі дострокові вибори, а в А. Яценюка низький рейтинг. Відповідно, немає політичних перспектив і для партії (<http://pl.com.ua/politolog-otstavka-dobavila-dividendov-yatsenyuku>).

Оголошуючи про відставку, А. Яценюк забезпечив збереження «Народним фронтом» свого статусу – без партії А. Яценюка не відбудуться ані новий уряд, ані нова коаліція, отже, зберігатиметься певний простір для подальших політичних маневрів, зокрема стосовно посад в новому уряді. З іншого боку, уся відповідальність за формування й подальше функціонування нового уряду тепер перекладена на Президента, якщо щось не вийде, то винним тепер виглядатиме не А. Яценюк і не «Народний фронт». Подібну думку висловив також відомий політичний експерт В. Портніков, який вважає, що «відставка Прем'єра здатна дати поштовх до посилення недовіри до влади, причому тепер ця недовіра може зіграти поганий жарт вже з главою держави і урядом, за який він фактично буде відповідати»

(http://espreso.tv/article/2016/04/10/vidstavka_yacenyuka_i_pochatok_spravzhnoy_i_kryzy).

За висновком експерта Інституту політичної освіти О. Солонтей, наразі відбувається формування фактично нової конфігурації влади. Наслідками цього може бути новий спікер парламенту, новий Прем'єр-міністр, дві третини нових міністрів. Також сюди включається питання Генерального прокурора (хоча де-юре питання це не розглядається, де-факто це предмет широких торгів). Тобто на сьогодні депутати Верховної Ради вивчають можливість кадрового оновлення виконавчої влади в Україні.

Коментуючи створення коаліції, експерт заявив що цей процес у самому розпалі. «Що стосується домовленостей, то всі учасники майбутньої угоди висловлюють хвилювання щодо наявності необхідних голосів, – підкреслив експерт. – Коаліція повинна налічувати не менше 226 депутатів, щоб проголосувати за відставку, за призначення нового Прем'єр-міністра і за нового спікера, а загальна чисельність фракцій (майбутньої коаліції) якраз на межі».

Коментуючи дієздатність майбутньої коаліції, О. Солонтей заявив, що вона в цілому повторюватиме попередню коаліцію. Тобто за певні законопроекти голосуватимуть лише депутати з фракцій учасників коаліції, а при голосуванні за інші законопроекти залучатимуться ті парламентарі, які формально не перебувають у коаліції.

При цьому, на думку В. Портнікова, заява про відставку Прем'єр-міністра А. Яценюка може розглядатися не як рух у напрямі виходу з політичної кризи, а як додатковий чинник подальшого поглиблення кризи, адже нинішня криза, за словами експерта, обумовлена насамперед внутрішньою боротьбою в таборі самих реформаторів. І не в останню чергу прагненням Президента посилити контроль за владними структурами шляхом ослаблення балансу у владі, фактичною відмовою глави держави підтримувати Кабінет Міністрів до моменту зміни Прем'єр-міністра на

«власного соратника».

«У результаті ми підійшли до моменту відставки Прем'єра в ситуації фактичної втрати Президентом громадської довіри через панамський скандал і провал нідерландського референдуму. І справа навіть не в тому, наскільки обґрунтовані претензії до П. Порошенка щодо незаконності його офшорних операцій і наскільки оприлюднення фактів з “панамського досьє” вплинуло на голосування голландців. Справа в тому, що втрата довіри вже є. І в цій ситуації на уряд, який сформує представник БПП, буде неминуче поширюватися недовіра до фактичного лідера БПП. Це сталося б, якщо чесно, і без панамської історії. Просто не так швидко.

Ґрунтуючись на цьому, я і беруся стверджувати, що політична криза в країні не завершена з відставкою А. Яценюка. Політична криза в країні тільки починається з відставкою А. Яценюка – ось правильне визначення», – прогнозує В. Портніков (http://espresso.tv/article/2016/04/10/vidstavka_yacenyuka_i_pochatok_spravzhnoyi_kryzy).

Для подолання цієї політичної кризи експерт пропонує такі кроки:

1. Провести неупереджене й компетентне розслідування ситуації з «панамським досьє» при повному сприянні глави держави. У ситуації, коли цим розслідуванням не можуть займатися ані Антикорупційне бюро, ані Генеральна прокуратура, Президент і парламент повинні виступити з ініціативою створення спеціальної комісії з міжнародною експертною участю. Відновлення довіри – це не кілька газетних статей. Це правовий висновок, до якого прислухаються як українське суспільство, так і цивілізований світ.

2. Відмовитися від ідеї превалювання однієї з політичних сил у коаліції за рахунок інших і безсовісного жонглювання рейтингами й соціологічними даними заради посилення власного контролю над владою.

3. Повернення до балансу політичних сил у коаліції згідно з конституційною моделлю парламентсько-президентської республіки. Відмова від ідеї дострокових парламентських виборів – ось що допоможе лідерам соціально орієнтованих політичних сил вжити свою енергію на зміни у країні, а не на підготовку до цих виборів. Одночасно активність глави адміністрації Одеської області та його команди повинна бути – за сприяння Президента й уряду – спрямована на отримання конкретних результатів реформ у цьому регіоні й перетворення його на полігон змін, а не на барвисті пояснення того, чому нічого не можна змінити.

4. Призначення незалежного Генерального прокурора України, що користуватиметься довірою суспільства й парламенту. Проведення ним кадрової та системної реформи Генеральної прокуратури.

5. Висування Президентом власних ініціатив з проведення радикальної судової реформи, без якої будь-які економічні перетворення безглузді, а інвестиції – недосяжні (http://espresso.tv/article/2016/04/10/vidstavka_yacenyuka_i_pochatok_spravzhnoyi_kryzy).

Можна погодитися з тим, що запропоновані заходи є лише першими

кроками на шляху подолання політичної кризи у країні, без яких ситуація загострюватиметься й загрожуватиме загальною дестабілізацією політичної системи, остаточною втратою довіри до державних інституцій і довготривалою поразкою реформ (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел:*

[http://www.depo.ua/ukr/politics/-narodniy-front-nazyav-umovi-vidstavki-yatsenyuka-29032016102300;](http://www.depo.ua/ukr/politics/-narodniy-front-nazyav-umovi-vidstavki-yatsenyuka-29032016102300)

[http://espreso.tv/news/2016/03/29/bpp_quotnarodnyy_frontquot_i_quotbatkivschynaquot_prodozhat_konsultaciyi_schodo_stvorenniya_koalitsiyi_geraschenko;](http://espreso.tv/news/2016/03/29/bpp_quotnarodnyy_frontquot_i_quotbatkivschynaquot_prodozhat_konsultaciyi_schodo_stvorenniya_koalitsiyi_geraschenko)

[http://rian.com.ua/view/20160330/1007531709.html;](http://rian.com.ua/view/20160330/1007531709.html)

[http://gordonua.com/news/politics/narodnyy-front-ugrozaet-blokirovat-tribunurady-poka-ne-budut-rassmotreny-zakony-o-vozvrate-aktivov-yanukovicha-124050.html;](http://gordonua.com/news/politics/narodnyy-front-ugrozaet-blokirovat-tribunurady-poka-ne-budut-rassmotreny-zakony-o-vozvrate-aktivov-yanukovicha-124050.html)

[http://patrioty.org.ua/politic/sienia-nashe-vse-u-narodnomu-fronti-vykliuchaiut-vidstavku-iatseniuka-9-10-bereznia-110847.html;](http://patrioty.org.ua/politic/sienia-nashe-vse-u-narodnomu-fronti-vykliuchaiut-vidstavku-iatseniuka-9-10-bereznia-110847.html)

[http://нововолинськ.com.ua/2015/07/03/u-deputativ-narodnoho-frontu-nemaje-jednosti-v-kadrovih-rishennyah;](http://нововолинськ.com.ua/2015/07/03/u-deputativ-narodnoho-frontu-nemaje-jednosti-v-kadrovih-rishennyah)

[http://podrobnosti.ua/2093829-narodnyj-front-riskuet-ne-projti-v-radu-v-sluchae-perevyborov.html;](http://podrobnosti.ua/2093829-narodnyj-front-riskuet-ne-projti-v-radu-v-sluchae-perevyborov.html)

[http://espreso.tv/news/2016/03/28/quotnarodnyy_frontquot_golosuvatyme_lyshe_za_premyera_yakyy_prodozhyt_reformy;](http://espreso.tv/news/2016/03/28/quotnarodnyy_frontquot_golosuvatyme_lyshe_za_premyera_yakyy_prodozhyt_reformy)

[http://ua.112.ua/polityka/u-narodnomu-fronti-vvazhaiut-nemozhlyvym-vrehuliuvaty-politychnu-kryzu-29-bereznia-301022.html;](http://ua.112.ua/polityka/u-narodnomu-fronti-vvazhaiut-nemozhlyvym-vrehuliuvaty-politychnu-kryzu-29-bereznia-301022.html)

[http://espreso.tv/news/2016/03/28/quotnarodnyy_frontquot_proponuye_pryznachyty_yaresko_pershym_vice_premyerom;](http://espreso.tv/news/2016/03/28/quotnarodnyy_frontquot_proponuye_pryznachyty_yaresko_pershym_vice_premyerom)

[http://vinbazar.com/news/nshe/narodnii-front-podumaye-chi-viddati-groismanu-krislo-premyer;](http://vinbazar.com/news/nshe/narodnii-front-podumaye-chi-viddati-groismanu-krislo-premyer)

[http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/28/7103543/?attempt=1;](http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/28/7103543/?attempt=1)

[http://dt.ua/POLITICS/rejting-bpp-vpav-do-rivnya-opozitsiyogo-bloku-i-samopomochi-centr-razumkova-203254_.html;](http://dt.ua/POLITICS/rejting-bpp-vpav-do-rivnya-opozitsiyogo-bloku-i-samopomochi-centr-razumkova-203254_.html)

[http://www.depo.ua/ukr/politics/yatsenyuk-stavit-tseytnot-poroshenku-i-pidvishchue-stavki-10042016183100\).](http://www.depo.ua/ukr/politics/yatsenyuk-stavit-tseytnot-poroshenku-i-pidvishchue-stavki-10042016183100)

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Активізація «Союзу лівих сил»

Після заборони Комуністичної партії України вивільнилася політична ніша для нового політичного проекту лівого спрямування. Щоправда, комуністи наголошують, що боротимуться за повернення КПУ на політичну арену, але успіх тут малоімовірний. Проте вже в минулому році комуністи разом із прогресивними соціалістами намагалися створити громадське об'єднання під назвою «Ліва опозиція». Як зазначали експерти, об'єднання лівих партій у громадську ініціативу «Ліва опозиція» було пов'язане з

місцевими виборами. Хоча самі «опозиціонери» заявили, що це тільки один з можливих сценаріїв.

До «Лівої опозиції», окрім КПУ П. Симоненка та ПСПУ Н. Вітренко, увійшли ще кілька дрібних партій, зокрема «Робітнича партія» та «Київська Русь». Вони ухвалили спеціальний маніфест, у якому пообіцяли боротися за права громадян України, демократію, соціальну рівність та припинення війни на Донбасі.

Проте цей проект не мав значного успіху, і соціологічні дослідження засвідчили, що П. Симоненко і Н. Вітренко разом зі своїми партіями втратили підтримку населення. При цьому соціологи відзначають, що це стосується саме партії, а не ідей. Зокрема соціолог І. Бекешкіна вважає, що ліві ідеї в Україні досить популярні, проте виборці не довіряють старим лівим партіям. «Реальну підтримку КПУ показали останні вибори. Але це стосується саме партії, а не ідей. Значна частина населення висловлює жаль за розпадом СРСР, але людям набридли старі персоналії», – наголосила І. Бекешкіна.

Політолог В. Фесенко також вважає, що в Україні давно чекають на нових лівих, які б не орієнтувалися на Москву. «Проект «Лівої опозиції» скоріше можна назвати «Старі ліві», – зазначив В. Фесенко.

Разом з тим він звертає увагу на інші ліві проекти, які розкручуються: СПУ на чолі з М. Рудьковським, партію В. Цушка «Соціалісти», а також «Союз лівих сил» В. Волги. Щоправда, і тут переважно «старі» обличчя.

На думку експерта А. Золотарьова, конкуренція за уми прихильників лівих ідей у майбутньому буде тільки наростати. Адже КПУ фактично припинила діяльність, СПУ, по суті, зникла. «Лівий фланг вільний, проте його ще спробуй займи», – зазначив А. Золотарьов.

Політолог О. Голобуцький також вважає, що залишається досить приваблива ліва електоральна ніша. «Але в нинішній ситуації варто думати, що лівим доведеться змагатися за електорат з “Опозиційним блоком”. Виборець промислових районів цікавить і тих, і інших», – переконаний експерт.

На його думку, нові партії лівого спрямування можуть виявитися в орбіті інтересів великих фінансово-промислових груп. «Створити партію з нуля, ґрунтуючись лише на бажанні мас, сьогодні не вийде, а без видалення олігархічної складової політичного процесу не можна говорити про створення повноцінної лівої ідеологічної партії», – зазначив О. Голобуцький.

Директор департаменту внутрішньої політики Міжнародного центру перспективних досліджень Я. Ковальчук не виключає, що конкурентом «лівих» є також партія «Батьківщина», яка часто звертається до соціально незахищених верств населення. «Такі політичні мастодонти як “Опозиційний блок” і “Батьківщина” навряд чи пустять на це електоральне поле нових “лівих”», – наголосив експерт.

Як інформують ЗМІ, у таких умовах найбільш активно почав діяти колишній голова Національної комісії з держрегулювання у сфері ринків фінансових послуг В. Волга, який відроджує свій старий політичний проект

«Союз лівих сил». Він сподівається, що його партія, до якої можуть долучитися нинішні прихильники Комуністичної та Соцпартії, згодом стане лідером лівого руху України. Крім повернення політсили В. Волги, очікується також поява абсолютно нових проектів «лівого» спрямування.

Нагадаємо, партія «Союз лівих сил», лідером якої був обраний В. Волга, була зареєстрована у 2008 р. У вересні 2009 р. СЛС разом із КПУ, Соціал-демократичною партією України (об'єднаною) і партією «Справедливість» створили «Лівий Блок», який висунув лідера КПУ П. Симоненка кандидатом на президентських виборах 2010 р. Сам же «Союз лівих сил» жодного разу не брав участі у виборах до Верховної Ради. У 2010 р. В. Волга був призначений головою Держфінпослуг, але вже у 2011 р. був затриманий за підозрою в отриманні хабара. У 2012 р. суд визнав В. Волгу винним і засудив до п'яти років позбавлення волі. Він вийшов на свободу достроково наприкінці 2014 р.

Після повернення на волю В. Волга знову взявся за відновлення СЛС і заявив, що актив партії веде «досить динамічну роботу» щодо відновлення партійної мережі на місцях. У січні 2015 р. відбулося засідання координаційної ради партії та її союзників в особі громадської організації «Громадський контроль», куди були запрошені керівники та активісти обласних організацій СЛС. «Мені потрібно було побачити хлопців і зрозуміти, зі мною вони чи ні після того потоку бруду, що вилили на мене», – заявив В. Волга. Він повідомив, що на тому засіданні з'ясувалося, що в ряді областей організації СЛС зуміли зберегти свої приміщення. Крім того, деякі прихильники партії працювали в місцевих органах влади. «Це хоч щось, але в цілому партія втратила позиції, які у неї були в період створення блоку з КПУ», – підкреслив В. Волга.

За інформацією ЗМІ, 26 березня 2016 р. відбувся III звітно-виборний з'їзд, який мав стати завершальним у відродження «Союзу лівих сил». Делегати з'їзду партії обрали лідером партії В. Волгу. Крім того, делегати обрали новий склад Політради партії, до президії якого увійшли: В. Волга, І. Алексєєв, О. Голуб, Є. Філіндаш, М. Швайдак, В. Шевченко, К. Самойлик, Р. Поварніцин, І. Бондарчук, С. Храпов. Всього до Політради партії увійшли керівники 17 обласних партійних організацій, а також керівник Київської міської партійної організації.

Повідомляється, що до партії увійшли провідні представники та колишні члени Соціалістичної партії України, Комуністичної партії України, громадської організації «Громадський контроль» та інших партій і організацій. На з'їзді було прийнято звернення до політичних партій, у якому наголошувалося на необхідності об'єднання всіх лівих сил заради радикальних змін в Україні. «Сьогоднішня Україна являє собою вибухонебезпечну суміш тоталітарної держави і держави дикого капіталізму, а тому настав час об'єднатися всім лівим країни», – зазначається у зверненні.

Автори звернення різко критикують діючу владу і всю існуючу систему відносин у державі. «Багато в чому це стало можливо тому, що в системі сьогоденної української влади немає жодної політичної партії, що

представляє інтереси робітників, трудівників села, вчителів, службовців. Немає політичної сили, яка представляє інтереси пенсіонерів. Всі політики сьогоднішнього українського парламенту – представники олігархів і їх фінансово-промислових груп, які захищають виключно інтереси великого капіталу. Саме існуюча сьогодні політична верхівка дала “зелене світло” олігархам на розграбування України. І ці нові господарі України поведуться як загарбники в підкореній країні. Прийшов час для “лівого” повороту – лівої політичної альтернативи», – заявили учасники з’їзду «Союзу лівих сил».

У зверненні також наголошується, що в Україні було прийнято ряд законів, які, на думку Венеціанської комісії Ради Європи, ПАРС, Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, суперечать принципам демократії. Зокрема, мова йде про закони «про партійну диктатуру», про «декомунізацію», про люстрацію. «В результаті, у порушення положення української Конституції, про те, що жодна ідеологія не може бути державною, фактично створена система ідеологічної держави», – ідеться в заяві.

Партія «Союз лівих сил» закликала міжнародні організації та інститути чинити тиск на діючу в Україні владу з метою зберегти в нашій країні цінності європейської демократії від їх тотального знищення. Також з’їзд «Союзу лівих сил» звернувся до Президента України, Верховної Ради та Кабінету Міністрів з вимогою припинити політичні репресії проти Комуністичної партії України.

За словами лідера партії «Союз лівих сил» В. Волги, об’єднані ліві пропонують Україні альтернативний шлях розвитку і готові взятися за реалізацію заради порятунку країни. «Наша країна дійшла до того, що ми практично повністю втратили суверенітет. Поки на сході йде війна, нинішня влада розпродає державне майно, безсоромно грабує український народ і веде суспільство до цивільного та етнокультурного конфлікту. Ми об’єднуємося, щоб врятувати країну, захистити громадян і відстояти принципи соціальної справедливості», – заявив В. Волга під час виступу на з’їзді.

Він наголосив, що пріоритетом у внутрішній політиці ліві бачать соціалізацію всіх суспільно-економічних відносин, а в зовнішній політиці – утвердження принципів національно-економічного інтересу.

В. Волга зазначив, що перед країною стоїть п’ять основних завдань:

1. Відновити втрачений державний суверенітет як право і можливість народу приймати рішення заради своїх, а не чужих інтересів.

Це означає, за словами В. Волги, що необхідно негайно затвердити (і в законодавчому та практичному плані) політику багатовекторності. «Багатовекторність єдина запорука збереження суверенітету більш слабкої країни у відносинах з більш сильними», – наголосив політик.

На його переконання, саме політика багатовекторності давала можливість, хоча і з проблемами, але розвивати економіку й соціальну сферу до 2014 р., зберігати територіальну цілісність країни, а етнокультурні суперечності в нашій багатонаціональній країні утримувати в межах мирних

дискусій і боротьби політичних сил на виборах. «Ми бачимо, до чого привела відмова від багатовекторності в політичній сфері. Самі ініціатори і пропагандисти так званого «одновекторного курсу» називають Україну колонією», – зазначив В. Волга.

Він вважає, що через нездатність вийти за рамки цієї ідеології, діюча влада бачить вихід у посиленні і навіть легалізації колоніального статусу країни. Натомість політик закликає посилити відносини із східними партнерами. «Ми повинні стати центром економічних і політичних інтеграційних ініціатив на цьому просторі, як це, з величезною для себе вигодою, робить Республіка Білорусь», – заявив лідер СЛС.

При цьому він жодного разу не згадав про анексію Криму «східним сусідом», який «допоміг» організувати війну на Сході України тощо. В. Волга не пояснив, яким чином уладнати конфлікт із Росією. На яких умовах Україна має відновити дружні відносини із «східним партнером».

2. Щодо проблем економіки, то за словами В. Волги, для відновлення зруйнованої економіки потрібно відновити зовнішні ринки збуту за рахунок нової зовнішньої політики.

Імовірно політик знову таки має на увазі російські ринки, адже вся його багатовекторність спрямована до Євро-Азійського економічного союзу (ЄврАзЕС).

Крім того, політик пропонує відновити внутрішній ринок через підвищення платоспроможного попиту. У рамках цього завдання: зупинити приватизацію в промисловості; скасувати плани з розпродажу сільськогосподарських земель; здійснити масштабну націоналізацію бюджетоутворювальних галузей і підприємств, а також підприємств життєзабезпечення комунальної сфери в територіальних громадах. За рахунок цього: звільнити від податків малий і середній бізнес мінімум на п'ять років; повернути тарифи на комунальні послуги до рівня 2013 р.

В. Волга, як вихід з економічної скрути, пропонує запровадити карткову систему для 15 мільйонів «повністю пограбованих громадян» мінімум на п'ять років, що дасть їм можливість не померти від голоду й хвороб (на першому етапі створити систему для безкоштовного отримання соціальних продуктів харчування на 1000 грн у місяць на людину).

3. В. Волга також вважає за необхідне провести децентралізацію згідно зі стратегією, викладеною в програмі партії «Муніципальний соціалізм».

За його словами, ст. 143 чинної Конституції, як закону прямої дії, дозволяє вирішувати вже зараз практично всі питання децентралізації. «Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності», – зазначив політик.

4. Учасники з'їзду вимагають «провести терміновий демонтаж створених нинішньою владою механізмів культурної та релігійної війни всередині країни і рішуче припинення спроб її розпалювання».

5. «Зупинити тотальне ігнорування права. Повернути життя суспільства в рамки закону».

За словами В. Волги, «Союз Лівих Сил» – єдина політична сила в країні, яка пропонує новий курс: мирний, економічно ефективний і соціально орієнтований. І цілком реалістичний. «Це курс без рабських фантазій, що “закордон нам допоможе”. Прийшов час, коли кожен повинен відповісти собі, своїм дітям і співгромадянам на питання: “я за Україну або проти України”», – наголосив лідер СЛС.

Він також зазначив, що запропонована модель державного управління поєднує в собі найкраще з успішного досвіду розвитку Республіки Білорусь, досвіду місцевого самоврядування Швейцарії і стратегії управління економікою Німеччини і Франції.

Досить критично оцінили перспективи проекту В. Волги колишні союзники з КПУ, які вважають, що всупереч надіям і обіцянкам В. Волги до його партії приєдналися лише окремі перебіжчики СПУ і КПУ, а з'їзд так і не став об'єднаним.

Критики проекту, коментуючи роботу з'їзду «Союз лівих сил», наголошують, що нечисленним представникам ЗМІ запропонували спостерігати за трансляцією з'їзду в прямому ефірі, однак погана акустика і неполадки зі звуком так і не дали можливості розібрати виступи доповідачів, і до закінчення з'їзду проблему так і не було усунуто.

Та обставина, що цей з'їзд пройшов практично непоміченим у ЗМІ, дало учасникам можливість зробити висновок про те, що об'єднання і не могло статися. Справа тут і в самому лідері СЛС, відомого своїми скандальними і образливими заявами, і в різних ідеологічних установах лівих партій. Як зазначають у КПУ, «програмні документи “Союзу лівих сил”, не розкриваючи його ідеологічних засад, справді містять чимало притаманних лівим силам положень». Однак у більшості випадків викладаються в обтічній, безособовій – «делікатній» – формі: «тези СЛС співзвучні з тим, що заявляють, тільки в набагато більш гострій і конкретній формі, популярні з Радикальної партії або “Батьківщині”».

Крім того, у КПУ вказують на погано прикрити підтримку «Союзу лівих сил» діючою владою, яка проявляється у фінансуванні проекту і в тому, що він «прикупив вчених, створює всюди офіси».

За словами представників Компартії, прихильники В. Волги намагаються використовувати в цих цілях і незаконно захоплені ними службові приміщення, транспорт, оргтехніку та інше майно КПУ.

Деякі експерти вважають «Союз лівих сил» безперспективним проектом. Як зазначив директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортник, коментуючи перспективи партії «Союз лівих сил», українським партіям лівого спрямування не вистачає лідерів і повноцінного фінансування.

Проте, за його словами, в українських лівих партій, зокрема СЛС, є величезний потенціал і їм необхідно об'єднуватися. На думку експерта, як мінімум, 20–30 % українців готові підтримати ліві проекти – від радикальних до соціал-демократичних. У той самий час сьогодні у лівих величезні проблеми. «По-перше, пошуки нової модернізованої ідеологічної ніші з урахуванням вкрай негативного ставлення до радянського минулого, до комунізму у частині українського суспільства. У них величезні проблеми з лідерами. Сьогодні ліві повинні сконцентруватися навколо пошуку нових лідерів, тому що те, що у них є в об'ємі, це люди, які не зовсім здатні повести самостійно корабель. Бути успішними командниками – так, бути лідерами – навряд чи», – зазначив Р. Бортник.

Крім того, за словами експерта, у лівих партій відсутнє повноцінне фінансування. Їм доведеться ще переконувати українських бізнесменів у тому, що цей проект є популярним, перспективним, щоб вони давали під цей проект гроші. «Тому перспективи СЛС сумнівні. Якщо ця партія не зробить висновків щодо попередніх поразок, і особистих, і групових, то, на жаль, вона стане ще одним лівим проектом і по суті, і за змістом», – наголошує експерт.

Враховуючи те, що частина експертів вважає «Союз лівих сил» безперспективним проектом, вони досить кволо коментують спробу В. Волги відродити цей проект, як потужну організацію. Можливо саме тому дуже мало відгуків на рішення з'їзду СЛС і заяви лідера цієї організації. Більшість експертів дали оцінку цьому проекту значно раніше і нічого нового у намаганні відродити «Союз лівих сил» не побачили (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Василь Волга займає лівий ряд* (<http://apostrophe.com.ua/article/politics/political-parties/2015-03-12/vasiliy-volga-zanimaet-levyi-ryad/1383>). – 2015. – 12.03; *Лідером партії «Союз лівих сил» избран Василь Волга* (<http://www.sls.net.ua/liderom-partii-soyuz-levykh-sil-izbran-vasilij-volga/>). – 2016. – 29.03; *Українські ліві політичні сили об'єдналися в партію «Союз лівих сил»* (<http://ua.112.ua/polityka/ukrainski-livi-politychni-sily-obiednalsia-v-partiiu-soyuz-levykh-syl-301038.html>). – 2016. – 28.03; *КПУ: У КПУ бояться об'єднання всіх лівих в Україні під егідою «Союзу лівих сил»* (<http://ua.112.ua/mnenie/u-kpu-boiatsia-obiednannia-vsikh-levykh-v-ukraini-pid-ehidoiu-soiuzu-levykh-syl-300569.html>). – 2016. – 25.03; *Василь Волга: «Пришло время каждому ответить себе: я за Украину или против»* (<http://www.sls.net.ua/vasilij-volga-prishlo-vremya-kazhdomu-otvetit-sebe-ya-za-ukrainu-ili-protiv/>). – 2016. – 29.03; *«Союз лівих сил» – ни лідера, ни денег* (<http://ukrreal.info/ua/politika/102037-soyuz-levykh-sil-ni-lidera-ni-deneg>). – 2016. – 29.03).

«Маневры» вокруг украинского атома

Уже длительное время украинская атомная отрасль привлекает к себе повышенное внимание как высокопоставленных чиновников, так и отечественных и зарубежных СМИ. Одной из главных тем для обсуждения в последнее время стали заявления Минэнергоугля, НАЭК «Энергоатом» и Государственной инспекции ядерного регулирования Украины (ГИЯРУ) о возможности использования атомных энергоблоков в режиме суточной регуляции мощности (SRM).

Все это дало повод для широкой дискуссии относительно безопасной эксплуатации объектов ядерной энергетики в Украине. Безусловно, общие темы ядерной безопасности на украинских объектах отразились и в профильном индексе Nuclear Threat Initiative, где Украина опустилась на несколько позиций в общем рейтинге в основном из-за вопросов внутриполитической нестабильности, коррупции и вооруженного конфликта на востоке страны.

Предполагалось, что, как минимум на часть острых вопросов будут даны ответы во время недавно прошедшего в Вашингтоне Международного саммита по ядерной безопасности, в работе которого принимала участие украинская делегация во главе с Президентом П. Порошенко. Однако саммит был в основном посвящен вопросам общеполитического характера и безопасности объектов мировой ядерной инфраструктуры в условиях повышенных террористических угроз. Участники саммита выпустили совместное коммюнике, в котором указано, что саммит был последним в данном формате и в дальнейшем будет применяться уже формат контактной группы. Также участники признали центральную роль и ключевую ответственность за ядерную безопасность в мире за МАГАТЭ, под эгидой которой в декабре этого года состоится саммит в Вене.

Однако обо всем по порядку. Заметный резонанс вызвала инициатива профильного министерства использовать блоки атомных электростанций в «маневренном режиме». Вопрос возможности использования энергоблоков АЭС Украины в режиме суточной регуляции мощности (SRM) возник в связи со значительными колебаниями потребления электроэнергии на протяжении суток при дефиците маневренных мощностей, следствием чего и стали веерные отключения потребителей электроэнергии, а в будущем это может повлечь и более пагубные явления для объединенной энергосистемы Украины.

Отметим, что украинская энергетика в целом давно имела трудности с балансом суточного графика потребления электроэнергии. Баланс между потреблением и генерацией всегда достигался за счет изменения нагрузки

ГЭС-ГАЭС и ТЭС. Однако нагрузка ТЭС изменяется в ограниченном диапазоне, который не превышает 30 % от установленной мощности теплового блока.

В зависимости от сезона, регулировочный диапазон суммарно составлял от 1500 до 2000 МВт. Еще до 3000 МВт регулировочного диапазона давали ГЭС и ГАЭС при условии наличия достаточного уровня воды и гидроагрегатов в работе. Однако на сегодняшний день, по данным министерства, остается около 1500 МВт неурегулированной разницы между пиковым и ночным потреблением с учетом необходимых резервов. Поэтому приходится решать проблему за счет остановок на ночь с последующим пуском утром блоков ТЭС. В некоторых сезонах это количество доходит до 15 пусков/остановки на сутки. Такая ситуация приводит к дополнительным расходам газа (мазута) и угля (для обеспечения этих пусков), а также к ускорению износа оборудования энергоблоков и роста количества их плановых и аварийных ремонтов.

В течение же последнего времени ситуация усложняется тем, что потребление в зоне регуляции Украины существенно уменьшилось в связи с потерей контроля и прекращением поставок электроэнергии в Крым, а также в отдельные районы Донецкой и Луганской областей. Поэтому, как заявляют в министерстве, маневрировать (останавливать на ночь и пускать утром) приходится даже блоками ТЭС 300 МВт, которые к этому не приспособлены и имеют очень ограниченный ресурс для пусков. Но даже этих мер не хватает для восстановления баланса потребления и генерации, и потому приходится разгружать некоторые блоки АЭС.

На сегодня недогрузка АЭС составляет от 1000 до 1500 МВт. В связи с невозможностью пройти ночной провал потребления, который продолжается 6 часов, АЭС несет нагрузку ниже установленного значения на 1500 МВт. Это приводит к повышенному использованию угля, дефицит которого наблюдается постоянно.

А, поскольку электроэнергия АЭС намного дешевле, чем электроэнергия, произведенная ТЭС, увеличение производства на АЭС приводит к уменьшению себестоимости производства электроэнергии в целом и, как следствие, – уменьшению розничных цен на электроэнергию, что важно для украинской экономики в условиях кризиса.

Единственным реальным выходом из ситуации, который не требует долговременного и расходного строительства энергоаккумулирующих мощностей, по мнению министерства, есть привлечение к регуляции АЭС.

Отметим также, что вопросы возможности введения маневренного режима работы на украинских атомных блоках рассматривались специалистами и руководителями отрасли давно и аргументы «за» приблизительно были такими:

– более выгодной продажей «маневренной» электроэнергии на энергорынок. То есть цена выше базового тарифа для АЭС (при этом ныне АЭС дают 55 % общей выработки электроэнергии в стране);

- стабильность энергосистемы (частоты в сети) в условия колебаний суточного и сезонного потребления;

- экономия ядерного топлива (вопрос отдельной темы). Опасения таковых намерений также были существенными:

- ни энергоблоки, ни их топливо в советские времена не проектировались под «маневренный» режим;

- образование большего количества радиоактивных отходов, вследствие более интенсивного водообмена в «маневренном» процессе;

- отсутствие технико-экономического обоснования (ТЭО) на «маневренный режим» от конструктора реакторных установок «Гидропресс» (РФ);

- вопрос с обоснованием безопасной эксплуатации ядерного топлива.

Среди альтернатив введения данного режима эксплуатации АЭС также указывают:

- строительство мощностей для перетоков внутри электроэнергетики страны;

- строительство аккумулирующих мощностей (ГАЭС в первую очередь);

- экспорт электроэнергии зарубежным потребителям.

Однако еще в феврале Минэнергоугля при участии ключевых игроков украинского энергорынка проводило совещание по вопросам возможности увеличения производства электроэнергии на блоках АЭС, ГЭС, ГАЭС и регуляции мощности единой энергосистемы (после чего соответствующий пункт появился в Программе действий правительства на 2016 год).

На совещании обсуждались вопросы относительно:

- возможности уменьшения состава минимально необходимого оборудования для обеспечения работы ТЭС и увеличение их маневренной мощности, прежде всего во время суточной регуляции;

- технических возможностей использования атомных энергоблоков в режиме регуляции мощности, при условии обеспечения выполнения требований к эксплуатации блоков АЭС и соблюдения всех требований ядерной безопасности, в частности, введение в промышленную эксплуатацию маневренного режима энергоблока № 2 Хмельницкой АЭС ГП «НАЭК «Энергоатом» и начала опытной эксплуатации на других блоках АЭС;

- возможности повышения тарифа на электроэнергию, которая производится на АЭС, при условии участия АЭС в регуляции мощности (в суточном режиме);

- возможности оптимизации выполнения плановых ремонтов энергоблоков АЭС и их стабильной работы в базовом режиме.

По мнению министерства, в сегодняшних реалиях существует необходимость относительно обеспечения функционирования энергетической системы Украины в режиме регуляции мощности.

Тем более, что технологические возможности АЭС позволяют осуществлять регуляцию суточного графика нагрузки путем планового изменения мощности в диапазоне 30–100 % без ухудшения

эксплуатационных характеристик и угрозы уменьшения срока эксплуатации до 115 циклов за весь срок эксплуатации для реакторов ВВЭР-1000 и до 100 циклов для ВВЭР-440.

Таким образом, привлечение к регуляции суточного графика нагрузки атомных энергоблоков существенно поспособствовало бы решению вопроса дефицита регулировочных мощностей и уменьшения розничных тарифов на электричество.

По данным Минэнергоугля, в апреле – мае прошлого года проведен ряд работ по модернизации систем управления, сделан расчетный код на энергоблоке № 2 Хмельницкой АЭС, что позволило провести суточную регуляцию мощности блока (21 цикл). Результаты переданы в Государственную инспекцию ядерной регуляции Украины в декабре 2015 г. для проведения экспертизы. По получении позитивного вывода будет подготовлено техническое решение относительно проведения опытной эксплуатации энергоблока в суточной регуляции мощности на 200 циклов. Расширение программы на другие действующие атомные энергоблоки возможно после принятия решение относительно их модернизации.

По мнению Минэнергоугля, маневрирование блоков АЭС не запрещено регламентами эксплуатации реакторов. И практическим примером этого является проведение испытаний суточного маневрирования на блоке № 2 Хмельницкой АЭС в 2015 г.

Однако министерство не уточняет некоторые немаловажные нюансы. Согласно сообщению Государственной инспекции ядерного регулирования Украины, первый этап испытания «маневренного» режима был успешно опробован во время второй топливной кампании в 2006 г. Для изучения возможности работы энергоблока в режиме СРМ был выполнен большой объем работ по обоснованию безопасности режима СРМ и большой объем модернизаций систем и компонентов энергоблока.

По результатам опытной эксплуатации тогда были получены в основном позитивные результаты, но в связи с постоянными на то время случаями разгерметизации ядерного топлива ГИЯРУ запретила последующее внедрение режима СРМ на этом энергоблоке. После исправления ситуации с разгерметизацией ядерного топлива на энергоблоке № 2 ХАЭС ГП НАЭК «Энергоатом» возобновил работы относительно внедрения режима СРМ.

С этой целью в 2015 г. НАЭК были разработаны соответствующее Концептуальное техническое решение (о возобновлении работ из внедрения режима суточной регуляции мощностью в диапазоне 100-75-100 %), Техническое решение (об опытной эксплуатации СРМ на энергоблоке № 2 ХАЭС) и Рабочая программа опытной эксплуатации.

Первый этап обновленной опытной эксплуатации энергоблока № 2 ХАЭС в режиме СРМ проведен в период с 21.04.2015 г. по 11.05.2015 г. Реализован 21 цикл изменения мощности реакторной установки (РУ) соответственно требованиям эксплуатационной документации, по такому графику:

– разгрузка с 100 % до 75 % (номинальной) и работа на мощности 75 % (номинальной) в течение 6–12 часов;

– подъем мощности к 100 % (номинальной) и работа на мощности 100 % (номинальной) в течение 12–18 часов.

Согласно регламентам реакторов АЭС общее количество циклов нагрузки/разгрузки равняется 115 при количестве эффективных дней работы блока 1000 МВт, что равняется 300 дней. То есть блоком можно маневрировать в границах от 30 до 100 % мощности в среднем один раз на три дня в течение его межремонтного периода.

Дополнительно в министерстве указывают на опыт АЭС Бельгии и Франции, где применение режима регуляции мощности от 100–80 % показали отсутствие технических проблем. Режим СРМ действительно на энергоблоках АЭС не является уникальным явлением. Так в 2002–2004 гг. с использованием таких режимов осуществлялась эксплуатация энергоблоков № 1, 2 Ростовской АЭС, в 2005–2008 гг. энергоблоков № 3, 4 Кольской АЭС (РФ), энергоблоков № 1,2 АЭС Тяньвань (Китай). Следует заметить, что отмечены энергоблоки – именно энергоблоки с РУ ВВЭР-1000. Во Франции, где более 70 % электроэнергии производится на АЭС (реакторы типу PWR – западные аналоги ВВЭР), маневровые режимы внедрены с середины 70-х годов прошлого века. Однако украинские чиновники и некоторые эксперты предпочитают умалчивать о том, что для введения режима СРМ в промышленное использование необходимы обоснования конструктора реакторных установок, которые в вышеозначенных случаях были получены.

Впрочем, с министерскими выводами относительно возможности маневрирования атомными блоками согласны далеко не все эксперты и заинтересованные стороны.

Сразу же после появления информации в СМИ ряд экспертов отрасли выразили глубокие сомнения относительно технической и финансовой готовности к «маневренному» режиму, а также в вопросах безопасности эксплуатации. Кроме того, выразил категорическое несогласие с распоряжением Министерства энергетики и угольной промышленности осваивать маневрирование атомными энергоблоками и профсоюз работников атомной энергетики и промышленности Украины. По мнению энергетиков, эксперимент с привлечением энергоблоков АЭС к выравниванию мощности объединенной энергосистемы может привести к катастрофе.

Немного позже президент НАЭК «Энергоатом» Ю. Недашковский (к слову, давний сторонник «маневренного» режима) заявил, что «к такой работе (в режиме маневрирования) нужно должным образом подготовиться. По нашим оценкам, это два-три года работы».

По словам главы «Энергоатома», компания планирует освоить режимы маневрирования энергоблоками АЭС, чтобы зарабатывать на рынке вспомогательных услуг, который должен появиться в новой модели энергорынка. Но для того, чтобы подготовить энергоблоки и получить разрешение от Госатомрегулирования, надо выполнить очень большой объем работ.

«Сегодня это невозможно... Это длительный период, к которому еще надо подготовиться. Если сегодня переходить к маневрированию, то можно сказать, что мы еще не готовы ни технически, ни с точки зрения получения соответствующих разрешений. Это вопрос безопасности, и на такой режим надо переходить очень и очень взвешенно», – отметил Ю. Недашковский.

Он также добавил, что тестирование режима маневрирования атомным энергоблоком состоялось в прошлом году на Хмельницкой АЭС. При этом использовали тепловыделяющие сборки российской компании «ТВЭЛ». «Теперь нужны несколько лет на обоснование и на модернизацию оборудования второго контура. Потому что эти испытания выявили то, что очень много регуляторов надо переводить из ручного режима в автоматический, менять, вводить новое оборудование и тому подобное», – рассказал глава «Энергоатома» о результатах тестирования.

Как отмечают в сообщении ГИЯРУ, с технической точки зрения, одним из наиболее важных требований для реализации режима СРМ (так же как и для любого значительного изменения мощности) на энергоблоках АЭС является достаточный уровень надежности ядерного топлива. Поэтому эксплуатирующая организация должна провести оценку возможных последствий, состояния топлива и основного оборудования энергоблока во время длительного использования режима СРМ.

При этом необходимо отметить, что кроме аспектов безопасности при внедрении СРМ, которые относятся к ответственности ГИЯРУ, целесообразно также проанализировать экономические аспекты внедрения СРМ.

По мнению ГИЯРУ, необходимо детально проанализировать вопрос экономической целесообразности реализации режима СРМ энергоблоками АЭС (разработать Технико-экономическое обоснование/расчет ТЭО/ТЭР) с целью определения экономической эффективности использования энергоблоков АЭС в режиме суточной регуляции мощности.

В составе ТЭО/ТЭР необходимо рассмотреть следующие вопросы:

- общий анализ электропотребления (с учетом перспективы), включая вопрос определения необходимых регулирующих мощностей;
- возможные варианты покрытия регулирующих мощностей разными источниками (ГЭС, ГАЭС, тепловые электростанции, другие источники);
- более широкое использование тепловых электростанций, создание новых регулирующих мощностей, привлечения АЭС в режиме суточной регуляции мощности.

Также должны быть проанализированы экономическая эффективность мероприятий, включая изменения технико-экономических показателей (однозначно будет ухудшение показателей в сравнении с базовым режимом эксплуатации энергоблоков АЭС на номинальном уровне мощности), а также учет измененной тарифной политики в части отпуска электроэнергии чтобы обеспечить:

- как минимум – сохранение уровня эффективности базового режима;

– как максимум – увеличение прибыли для обеспечения заинтересованности в реализации режима СРМ.

В результате ГИЯРУ заявляет, что режим СРМ может быть внедрен на энергоблоках АЭС Украины только с разрешения Инспекции при условии позитивных результатов внедрения модификаций, совершенствования эксплуатационной документации, пересмотра анализов безопасности и успешного проведения индивидуальных и комплексных испытаний систем энергоблоков. При этом, отметим, снова не упоминается об участии при разработке ТЭО/ТЭР конструктора реакторных установок.

Недавно в Киеве прошел круглый стол на тему: «Атомная энергетика Украины. Маневрирование – слепой риск или безопасна экономическая целесообразность?», в котором приняли участие ряд ведущих специалистов отрасли. По мнению директора по производству НАЭК «Энергоатом» Ю. Шейко, эксплуатация энергоблоков типа ВВЭР-1000 на украинских АЭС в режиме суточного регулирования мощности технически возможна, однако потребует еще не менее двух лет тщательной подготовки.

Он отметил, что для полной отработки возможности эксплуатации энергоблока в маневренном режиме необходимо пройти 200 циклов разгрузок и нагрузок. «То есть, для перехода на маневренный режим нам потребуется не менее двух лет. Не стоит забывать, что “Энергоатом” эксплуатирует реакторы, в которых находится ядерное топливо и хотелось бы иметь полную уверенность в надежной работе всех систем, прежде чем переходить в новый режим работы», – добавил директор по производству компании.

В свою очередь глава ГИЯРУ С. Божко подчеркнул, что переход энергоблоков АЭС на работу в маневренном режиме является устоявшейся мировой практикой. «Многие страны перевели энергоблоки своих АЭС, изначально разработанные для работы в базовых режимах нагрузки, на маневренный режим. К примеру, Франция, где сегодня на атомных станциях эксплуатируются 58 энергоблоков, еще с 1976 года начала этот процесс для энергоблоков мощностью 900 МВт, разработанных компанией Westinghouse. Что касается украинской практики, то Госатомрегулирования согласовало работу в маневренном режиме энергоблока №2 ХАЭС в 2015 году, исходя из позитивных оценок, обосновывающих безопасность такого режима эксплуатации», – уточнил глава ГИЯРУ.

Советник Премьер-министра Украины К. Ущатовский заявил, что «...на сегодняшний день “Энергоатом” по факту уже принимает участие в недельном регулировании. Исходя из запланированного госпредприятием “Энергорынок” потребления, атомные станции по команде диспетчеров разгружаются на выходные. И это нормальная практика, которая у нас существует уже более 10 лет. “Энергоатом” скрипя зубами, понимая проблемы энергосистемы, на это идет. Что же касается суточного регулирования, то технически это возможно, однако это очень серьезный вопрос и к нему нельзя подходить без длительных и всесторонних испытаний».

К. Ущাপовский убежден, что выходя на маневренный режим, эксплуатирующей компании необходимо учесть фактор затрат на модернизацию, дополнительные ремонтные работы, которые неизбежно появятся в связи с дополнительной нагрузкой на оборудование энергоблоков АЭС, работающих в маневренном режиме. «Все это должно быть обеспечено дополнительным финансированием, необходимо компенсировать “Энергоатому” затраты на работу в маневренном режиме. Сведя все вышеперечисленные факторы воедино, можно констатировать, что внедрение маневренного режима на АЭС требует не только тщательной технической подготовки, но и расчета всех сопутствующих затрат, чего пока не сделано», – отметил советник Премьер-министра.

Руководитель службы проектной безопасности и топливоиспользования НАЭК «Энергоатом» О. Годун считает, что при обсуждении таких вопросов как работа энергоблоков АЭС в маневренном режиме нет ни малейших причин говорить о том, что «Энергоатом» что-то делает вопреки нормативам или чьим-то распоряжениям. «Реализация режима суточного регулирования на АЭС происходит исключительно в соответствии с нормативными требованиями к эксплуатации энергоблоков АЭС. И когда мы говорим об успешности или не успешности внедрения режима суточного регулирования мощности, мы должны исходить из каких-то критериев. Основным критерием в данном случае является обеспечение безопасности эксплуатации энергоблока. Исходя из этого критерия, внедрение режима суточного регулирования должно опираться на всестороннее изучение этого процесса, что позволяет нам отказаться от использования по отношению к нему определения «эксперимент». В данном случае никакого эксперимента нет, а есть работа по реализации программы с учетом жестких требований безопасности», – констатировал О. Годун.

Подводя итоги круглого стола, экс-министр энергетики Украины, председатель Всеукраинской энергетической ассамблеи, И. Плачков признал, что в энергетической отрасли Украины решения зачастую принимаются рефлекторно и неквалифицированно. «Такие решения вызывают в обществе непонимание и острые дискуссии. Работа по внедрению маневренных режимов на АЭС последовательно ведется уже более 10 лет под жестким контролем регулятора и вдруг делается заявление о том, что с 31 декабря энергоблоки АЭС будут переведены на маневренный режим. Я вообще не понимаю, зачем нужно было в Программе действий правительства это писать, напишите: мы разрабатываем программу, проводим анализ, но зачем писать такие вещи, которые в Украине, пережившей Чернобыль, однозначно вызовут непонимание», – подчеркнул И. Плачков.

«Я знаю, как высоко оценивают квалификацию наших регуляторов в мире и они никогда не допустят ни экспериментов, ни нештатных режимов эксплуатации на энергоблоках украинских АЭС. У руководителей нашего государства еще лет 10–15 назад иногда возникал соблазн дать какую-то необдуманную команду атомщикам, но у Госатомрегулирующего на все эти команды было категорическое “нет”, с тех пор даже попыток таких не было.

Поэтому я предлагаю считать заявленное в планах правительства внедрение маневрирования энергоблоками атомных станций до 31 декабря 2016 года оговоркой, допущенной руководством нашей отрасли», – подытожил И. Плачков.

К чести украинских энергетиков следует отнести реальную работу в вопросе модернизации инфраструктуры отрасли, которая позитивно может повлиять на улучшение баланса единой энергосистемы страны. Это частично и есть та самая альтернатива введению «поголовного маневрирования» атомными блоками.

Так, еще в декабре прошлого года госкомпания «Укрэнерго» подключила высоковольтную линию электропередачи (ЛЭП) 750 кВ Ривненская АЭС – подстанция Киевская, что позволит подсоединить к энергосистеме дополнительные мощности и существенно повысить надежность энергоснабжения Киева и области.

В марте представители дирекции НАЭК «Энергоатом» во главе с президентом компании Ю. Недашковским провели выездное совещание по вопросам реализации проектов реконструкции системы техводоснабжения Южно-Украинской АЭС и достройки Ташлыкской ГАЭС.

Реализация проекта «Реконструкция системы технического водоснабжения. Работа блоков 1-3 на Ташлыкском водохранилище и брызгальных бассейнах ЮУАЭС» позволит исключить потери производства электроэнергии на ЮУАЭС из-за высокой температуры циркуляционной воды. После завершения работ будут полностью сняты ограничения мощности южно-украинских энергоблоков, вызванные недостаточной охлаждающей способностью Ташлыкского водохранилища в жаркие летние периоды.

Реконструкция системы техводоснабжения ЮУАЭС предполагает реализацию трех проектов: строительство пяти брызгальных бассейнов, обустройство струнаправляющего сооружения (завесы) в акватории Ташлыкского водохранилища, а также комплекса сооружений для заполнения и подпитки водоема-охладителя. Общая стоимость строительства объектов составляет 1 214,4 млн грн. Длительность строительства – 36 месяцев.

На выездном совещании отмечалось, что недавно начаты подготовительные работы по реализации проекта реконструкции системы техводоснабжения ЮУАЭС. Его первая очередь включает два брызгальных бассейна и насосную станцию подачи воды на брызгальные бассейны, струнаправляющее сооружение, насосную подпитки Ташлыкского пруда-охладителя № 2. Сегодня полным ходом идет обустройство стройгородка, подъездных путей, проездов и разворотов, начата вертикальная планировка территории брызгальных бассейнов № 1 и № 2.

Вторым вопросом выездного совещания было продолжение строительства Ташлыкской ГАЭС, в частности достройка ее третьего гидроагрегата. Ориентировочная стоимость объекта на сегодня определяется

в размере 2,9 млрд грн, из которых более 260 млн предназначены на социальное развитие региона.

По данным специалистов управления капитального строительства ОП ЮУАЭС, по состоянию на 01.03.2016 г. на монтажной площадке здания ГАЭС выполнены основные монтажные работы по сборке гидрогенератора-двигателя агрегата № 3. Готовность статора – 78 %, ротора – 97 %. Требуется поставка электротехнического оборудования. Из-за изменения нормативной базы и увеличения стоимости строительных материалов, работ и необходимого оборудования на данном этапе требуется переутверждение проекта в Кабинете Министров.

Также в конце марта три линии электропередачи из Украины в Крым были полностью восстановлены, возобновление их работоспособности. Об этом заявил временно исполняющий обязанности директора компании «Укрэнерго» В. Ковальчук. По его словам, речь идет о линиях Каховская – Джанкой, Каховская – Островская, Мелитополь – Джанкой. Также В. Ковальчук подчеркнул, что в случае, если Украина возобновит поставки электроэнергии в Крым, то это не окажет негативного влияния на украинских потребителей, в частности, летом в пик сельскохозяйственных работ на юге страны.

В начале апреля компания «Укрэнерго» завершила строительство второй высоковольтной линии электропередач (ЛЭП), которая соединит Хмельницкую АЭС с подстанцией «Киевская». Линия «ХАЭС – подстанция «Киевская» составляет 129 км. Ее строительство ведется за счет кредита ЕБРР. ЛЭП будет введена в эксплуатацию через три-четыре месяца, во II квартале 2016 г., когда будет заверен еще один проект, связывающий подстанцию «Киевская» с подстанцией «Киевская-Северная». Это даст возможность перекоммутировать линию с Хмельницкой АЭС на подстанцию «Киевская» и отключить линию на Чернобыльскую АЭС.

В целом же, подводя итоги вышеописанной ситуации, следует отметить, что состояние дел в отрасли атомной энергетики является отражением общей политико-экономической ситуации как внутри, так и вокруг страны. Давно назревший ряд проблем в отрасли (многие из них требуют отдельного рассмотрения), которые периодически всплывают в СМИ, нуждаются в рассмотрении путем профессионального исследования и комплексных решений в интересах государства, общества и отрасли. Специфика страны, пережившей Чернобыль, этого требует.

Что же касается конкретно вопроса о введении суточной регуляции мощности на атомных блоках, то, несмотря на остроту ситуации с балансом потребления электроэнергии, он не может быть решен в ближайшее время и требует дальнейшего и тщательного рассмотрения. В то же время реальной, хоть и дорогостоящей, альтернативой может стать строительство необходимой (в любом случае) инфраструктуры для потоков электроэнергии внутри страны, аккумулирующих мощностей и экспортно-импортные контракты на электроэнергию.

Банківська система України: стан, проблеми, перспективи

(Початок, продовження в наступному номері)

1. Сучасний стан банківської системи України

Останнім часом ситуація у вітчизняній банківській системі постійно перебуває у центрі уваги не лише фахівців, а й ЗМІ та українського суспільства в цілому. Слід зазначити, що нинішній кризовий стан української банківської системи обумовлений не лише російською агресією проти України, а й раніше накопиченими дисбалансами її розвитку. Банківська система, як така – вельми специфічний сектор будь-якої національної економіки. По-перше, банківська система, забезпечуючи обіг грошей і капіталів у національній економіці, виступає фінансовим посередником між різними її суб'єктами. Саме ця функція фінансового посередника, що фактично розпоряджається чужими коштами, у поєднанні з надзвичайно високою мобільністю фінансових потоків, робить банківську систему в цілому високочутливою в інформаційному плані. Різноманітні повідомлення, у тому числі й неправдиві, можуть завдати значної шкоди не лише окремим банкам, а й банківській системі держави в цілому. І Україна неодноразово відчувала це на власному досвіді.

Згідно з офіційними даними Національного банку України (НБУ), станом на 1 лютого 2016 р. в Україні нараховувалося 116 банків, за виключенням неплатоспроможних (станом на 1 січня 2016 р. – 117 банків), у тому числі 41 банк – з іноземним капіталом. А із 41 банку з іноземним капіталом у 17 фінансових установах іноземцям належало 100 % капіталу. Утім, позиції іноземного капіталу в українській банківській системі за обсягами капіталу були потужнішими, ніж за чисельністю фінансових установ. Зокрема, станом на 1 лютого 2016 р. частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі всіх банків-резидентів України становила 42,8 % (станом на 1 січня 2016 р. – 43,3 %), тоді як за чисельністю фінансових установ з участю іноземного капіталу – 35,3 %, у тому числі зі 100 % іноземного капіталу – 14,7 %. Тобто банки з іноземним капіталом в Україні у фінансовому плані, у цілому, потужніші, ніж банки із суто українським капіталом.

До того ж останнім часом роль іноземного капіталу в українській банківській системі, у цілому, зростала. Так, станом на 1 січня 2012 р. частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі всіх банків-резидентів України становила 41,9 %, а частка всіх банків з іноземним капіталом у загальній чисельності банків України – 30,1 %, у тому числі частка фінансових установ зі 100 % іноземного капіталу – 12,5 %. Станом на 1 січня 2015 р. зазначені показники становили, відповідно, 32,5, 31,3 і 11,7 %. Як бачимо, процес скорочення чисельності банків в Україні не оминув і банків з

іноземним капіталом. Хоча при цьому питома вага іноземного капіталу в українській банківській системі зростала. Тобто відбувалося підвищення рівня концентрації капіталу у банках, які в Україні повністю або частково належали іноземцям.

Посилення ролі іноземного капіталу в українській банківській системі відбувалося на тлі скорочення загальної чисельності комерційних банків в Україні. Так, станом на 1 січня 2010 р. в Україні нараховувалося 182 діючі банки, на 1 січня 2014р. – 180 банків, на 1 січня 2015р. – 163 банки, а станом на 1 лютого 2016 р. – уже 116 банків. Щоправда, у період 2011–2014 рр. спостерігалася тенденція до зменшення ролі іноземного капіталу в українській банківській системі. Частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі всіх банків-резидентів України у цей період скоротилася із 40,6 % до 32,5 %. Утім, з початку 2015 р. цей тренд змінився на протилежний. Частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі всіх банків-резидентів України, що й підтверджують наведені вище дані. Зазначене зростання частки іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банківської системи України відбувалося переважно за рахунок експансії російських банків у нашій державі. При цьому в попередні роки роль дочірніх структур західних банків в українській банківській системі зменшилась. А останнім часом у ЗМІ висловлюються думки, що в умовах «гібридної» війни Росії проти нашої держави подібні зміни в географії материнських структур банків з іноземним капіталом в Україні створюють потенційну (а можливо – і реальну) загрозу не лише для стабільності вітчизняної банківської системи, а й для національної безпеки України в цілому. Утім, проблема діяльності в Україні банків з російським капіталом доволі складна й деякі її аспекти розглядатимуться нижче.

Розглядаючи сучасний стан української банківської системи, слід звернути увагу на її збитковість, що спостерігається другий рік поспіль. За даними Національного банку України у 2015 р. збиток неплатоспроможних банків становив 66,6 млрд грн. Як зазначається в ЗМІ, це – абсолютний антирекорд за всю історію існування української банківської системи. У 2014 р. збиток банків становив 52 млрд грн, а в кризовому 2009 р. – 38,4 млрд грн. При цьому оглядачі звертають увагу, що банки не поспішають публікувати свої фінансові результати за 2015 р. Публічно про результати діяльності відзвітувала лише частина фінансових установ. Серед них – «Промінвестбанк». За офіційними даними його збиток сягнув 18 млрд грн, що є найгіршим фінансовим результатом серед усіх банків України. У ЗМІ висловлюється думка, що, найімовірніше, навіть коли будуть оприлюднені результати роботи всіх комерційних банків України, «Промінвестбанк» залишиться аутсайдером вітчизняного фінансового ринку за своїми фінансовими показниками.

А нещодавно Асоціація українських банків (АУБ) опублікувала попередні дані про фінансові результати діяльності своїх банків-учасників за 2015 р. До цієї асоціації входять 78 зі 116 банків, що діють в Україні. «Серед членів АУБ найбільш збитковим банком у 2015 р. став “Сбербанк

Росії», втрати якого становили 6,1 млрд грн. Слідом за ним йде ще один банк з російським капіталом – «ВТБ Банк». Його збиток становив 4,45 млрд грн. Замикає трійку найбільш збиткових банків «Укрсоцбанк». Його фінансовий результат за підсумками 2015 р. впав до мінус 3,2 млрд грн». Близько 3 млрд грн збитків кожний мали Альфа-Банк і ОТП Банк.

Оглядачі ЗМІ звертають увагу на той факт, що основною причиною збитковості банків у 2015 р. стала необхідність сформувати їх резерви під проблемні активи. За даними НБУ, за 2015 р. обсяг резервів у банківській системі зріс майже на 60 % – до 321 млрд грн. «Хвиля доформування резервів накрила як корпоративний бізнес, так і роздрібний. Але корпоративний сегмент виявився апокаліптичним для системи», – говорить директор фінансового департаменту «Юнісон-Банку» Є. Перелигін. Так, згідно з офіційною звітністю, за дев'ять місяців 2015 р. «Сбербанк Росії» збільшив резерви у два рази – до 8,5 млрд грн., а «ВТБ Банк» – майже в три рази, до 22,7 млрд грн. Прикметно, що банки з російським капіталом, особливо з капіталом, що належить російській державі, свідомо несуть збитки та збільшують свій статутний капітал лише для того, щоб зберегти свою присутність на фінансовому ринку України.

Як зазначається на сайті Національного банку України, надходження прямих іноземних інвестицій в Україну (891 млн дол. США) були майже повністю спрямовані до банківського сектору, але, як і раніше, переважно у формі докапіталізації банків материнськими установами в обмін на переоформлення боргу (debt-to-equity operations). Таким чином, ураховуючи виплати за міжбанківськими кредитами, чисті надходження банківського сектору становили лише 139 млн дол. США.

Збитковість і навіть банкрутство дуже багатьох українських банків пов'язані з нагальною необхідністю радикального збільшення їх капіталу. Як наголосив з цього приводу голова правління «Ощадного банку» А. Пишний, «необхідність капіталізації держбанків – це прямий наслідок економічної кризи й війни, що вдарили по всіх секторах. Докапіталізація – це нова реальність, у якій миттєво опинилися всі без винятку банки України, незалежно від форми власності. Більше половини кредитного портфеля банківської системи за рік перетворилися на проблемні або безнадійні активи. Зв'язок очевидний: проблемні активи – резерви – докапіталізація. Резерви змушені були сформувати всі банки та їхні акціонери, у тому числі держава».

У цьому контексті цілком закономірно, що через зростання простроченої заборгованості виникла необхідність доформувати резерви у вітчизняній банківській системі. Зокрема, за даними НБУ за минулий рік частка простроченої заборгованості у сукупній вартості кредитного портфелю банків України зросла з 13,5 до 21%. Утім, у ЗМІ висловлюється думка, що реальна ситуація в банківській сфері набагато гірша. Так, «за багатьма експертними оцінками портфель NPL (негативно класифікована заборгованість. – Ред.) Набагато гірша і становить 40 %», – говорить Перелигін. А за оцінками міжнародного рейтингового агентства Moody's

частка проблемних кредитів в українській банківській системі наприкінці 2015 р. зросла до 60 %.

Водночас лідером серед банків-членів АУБ, за даними цієї організації, став «ІНГ Банк», який належить нідерландській ING Group. За повідомленнями ЗМІ, його прибуток минулого року становив 1,07 млрд грн. З великим відривом за ним йде «ПриватБанк», що заробив торік 270 млн грн. Удвічі менше, 130 млн грн, отримав «Кредобанк», власником якого є державний польський банк РКО Bank Polski. Решта банків-членів АУБ, що закінчили 2015 р. із прибутком, отримали прибутки менше 100 млн грн кожний.

Останнім часом відбулися певні зрушення й у структурі доходів і витрат комерційних банків. Оглядачі ЗМІ наголошують, що минулого року банки заробляли, насамперед, на комісійних від здійснення розрахункових та інших операцій. «Прибутковими були банки з високою концентрацією дохідної частини на комісійному і транзакційному прибутку і з якісною бізнес моделлю, що побудована на концепції профільних бізнесів», – говорить Є. Перелигін. Саме вузькою спеціалізацією пояснюється хороший результат «ІНГ Банку». Він працює з великими міжнародними корпораціями і не припиняв кредитування у 2014–2015 рр., як більшість універсальних банків. У результаті процентний дохід цієї фінансової установи за три квартали 2015 р. зріс у два рази, до 1,03 млрд грн. До того ж у цьому банку низька частка проблемних кредитів, всього лише близько 8 %. Тому йому не доводиться формувати великі резерви, зазначає експерт.

Водночас оглядачі ЗМІ зазначають, що «ПриватБанк» зумів зберегти прибутковість завдяки розвинутому транзакційному бізнесу й масштабам своєї діяльності. «Ми заробляємо на мікрокредитуванні та дрібному кредитуванні, на кредитних картах, на переказах, на комісіях по зняття готівки, на платежах», – пояснив перший заступник голови правління «ПриватБанку» О. Гороховський.

Також банки активно заробляли на валютообмінних операціях, операціях з державними цінними паперами та депозитними сертифікатами НБУ. «Депозитні сертифікати приносили банкам більшу прибутковість при мінімальних ризиках», – говорить керівник аналітичного відділу Concorde Capital О. Паращій. Утім, більшість банків, як висловлюються деякі експерти, «малювали» прибуток, тому що не могли собі дозволити збитки. «Наприклад, “Ощадбанк” і “Укрексімбанк” збиткові не тому, що вони гірше інших, а тому що акціонери можуть собі дозволити списати ці збитки. Але ми розуміємо, що зараз майже всі банки на межі виконання нормативів щодо капіталу і майже всі банки збиткові. Якщо банк збитковий, акціонеру потрібно довнести капітал. А грошей вистачає не у всіх», – зазначає О. Паращій.

Ситуація з доходами у вітчизняному банківському секторі залишається доволі складною. Так, за інформацією НБУ, «доходи банків України за січень – лютий 2016 р. порівняно з відповідним періодом 2015 р. зменшились на 46,9 % – до 24,8 млрд грн, витрати були меншими майже удвічі та становили 26,8 млрд грн. Збиток по системі банків станом на 1 березня 2016 р. становив

2,0 млрд грн. За лютий 2015 р. загальний збиток по 113 діючих банках становив 27,8 млрд грн». Причому «номінальне зменшення показників доходів та витрат банків у поточному році відбулося головним чином за рахунок високої порівняльної бази минулого року, яка була зумовлена значним підвищенням курсу іноземних валют відносно гривні у лютому 2015 р. За лютий 2016 р. загальний обсяг збитку діючих банків становив “мінус” 1,1 млрд грн, при цьому майже весь збиток був сформований одним банком. Від’ємний фінансовий результат за лютий був зумовлений передусім отриманням збитку від торговельних операцій у сумі 3,8 млрд грн (зокрема, збиток від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами становив 5,6 млрд грн). Водночас у лютому було відраховано у резерви 0,2 млрд грн, що порівняно із січнем менше на 0,8 млрд грн. Чистий процентний дохід банків за лютий становив 3,7 млрд грн проти 3,2 млрд грн за січень».

За інформацією Національного банку станом на 01.03.2016 р. 83 банки України отримали прибуток на загальну суму 3,2 млрд грн, у тому числі за лютий 2016 р. – 76 банків отримали прибуток на загальну суму 1,7 млрд грн.

Протягом 2014–2016 рр. відбувалися радикальні зрушення в депозитній та кредитній діяльності українських банків, обумовлені кризою у вітчизняній економіці, що виникла через суттєве погіршення кон’юнктури міжнародних ринків для українських експортерів і російську агресію проти нашої держави.

За повідомленням НБУ, «у лютому 2016 р. зафіксоване уповільнення відпливу депозитів з банківської системи в національній валюті (з 1,3 % у розрахунку місяць до місяця (м/м) у січні до 0,3 % м/м у лютому). Це відбулося насамперед за рахунок депозитів домашніх господарств, темпи скорочення яких у лютому значно знизилися (до 0,3 % м/м із 4 % м/м місяцем раніше), а їх приріст до відповідного місяця попереднього року становив 1 %. Залишки депозитів нефінансових корпорацій у лютому залишилися майже на рівні попереднього місяця, а їх приріст у річному вимірі на 24,0 % сприяв прискоренню зростання загальних залишків у національній валюті на 9,6 %. Після незначного зростання в січні, залишки депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) у лютому незначно знизилися (на 0,4% м/м). Це відбулося насамперед за рахунок зменшення залишків коштів домашніх господарств (на 0,5 % м/м), тоді як залишки нефінансових корпорацій зросли (на 0,3 % м/м). У річному вимірі скорочення залишків депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) сповільнилося (до 25,9 % у розрахунку рік до року (р/р))».

Наприкінці лютого 2016 р. сума коштів на всіх депозитних рахунках нефінансових корпорацій (підприємств) становила 281,82 млрд грн і зросла в річному обчисленні на 5,8 %, тоді як у лютому 2015 р. їх сума становила 276,89 млрд грн і зменшилась у річному обчисленні на 5,1 %. Причому, якщо суми коштів на депозитних рахунках нефінансових корпорацій у гривні зростали, правда, різними темпами і цього, і минулого року, то суми коштів на депозитних рахунках у доларах США і євро – скорочувались, так само і цього, і минулого року. З іншого боку ситуація з депозитами домашніх

господарств (населення) була більш песимістичною, ніж з депозитами підприємств (нефінансових корпорацій). Хоча, як зазначалося вище, скорочення коштів на депозитних рахунках домашніх господарств у банках України цього року сповільнилось – 16,6 % у річному обчисленні наприкінці лютого 2016 р. проти 31,5 % на аналогічну дату минулого року – але темпи скорочення були вельми значними. Деяке зростання мало місце лише по депозитах населення у гривні, тоді як кошти населення на депозитних рахунках у доларах США та євро в банках України цього року продовжували скорчуватись, хоча і нижчими темпами, ніж минулого.

У результаті зазначених вище зрушень роль домашніх господарств (населення) у структурі депозитного портфеля українських банків зменшилась. Так, якщо наприкінці лютого 2015 р. на 1 грн на депозитних рахунках підприємств в українських банках припадало 1,94 грн на депозитних рахунках населення, то наприкінці лютого 2016 р. на 1 грн на депозитних рахунках підприємств в українських банках припадало вже 1,52 грн на депозитних рахунках населення. Достеменно зауважимо, що наприкінці листопада 2013 р., тобто до початку розгортання основних подій на Майдані у Києві, на 1 грн на депозитних рахунках підприємств в українських банках припадало 2,26 грн на депозитних рахунках населення. Також, якщо наприкінці лютого 2014 р. на депозитних рахунках населення зберігалось 69,5 % від сукупної суми коштів домашніх господарств і нефінансових корпорацій, що зберігалися на депозитних рахунках в українських банках, то наприкінці лютого 2016 р. цей показник становив вже 60,4 %.

Водночас треба зауважити, що структурні зміни в банківських депозитах і кредитах відбувалися за умов значної девальвації гривні. А це означає, що зростання узагальнених показників із залучення депозитів й видачі кредитів, номінально виражених у гривні, далеко не завжди відображає ефективність відповідного виду банківської діяльності. Значною мірою такі показники є результатом перерахунку депозитів і кредитів у іноземній валюті в гривню за новим, дуже часто, вищим обмінним курсом. Водночас такі номінальні показники з достатнім ступенем точності відображають стан фінансових ресурсів банків та стан їх зобов'язань на відповідну дату.

Протягом останніх двох років відбулись і суттєві зрушення в депозитах відповідно до термінів їх зберігання в банках. Так, якщо серед депозитів домашніх господарств (населення) кошти на депозитах на вимогу наприкінці лютого 2014 р. припадало 17,9 % від загального обсягу коштів населення на депозитних рахунках в українських банках, то наприкінці лютого 2016 р. цей показник становив вже 24,7 %. При цьому протягом означеного періоду номінально (!) зросли й обсяги коштів домогосподарств на депозитних рахунках на вимогу з 80,3 млрд грн до 105,9 млрд грн. Водночас питома вага коштів на депозитних рахунках з терміном їх зберігання один рік і більше у сукупній сумі коштів на депозитних рахунках домашніх господарств у банках зменшилася з 55,8 % у лютому 2014 р. до 31,0 % у лютому 2016 р. А номінальна сума коштів на таких депозитних рахунках населення наприкінці

лютого 2016 р. була в 1,9 раза меншою, ніж наприкінці лютого 2014 р. і становила 133,0 млрд грн.

Стосовно ж структури депозитів не фінансових корпорацій (підприємств) за термінами їх зберігання у банках, то тут спостерігалися дещо інші тенденції. Зокрема, у цілому, і тут спостерігалися в цілому аналогічні тенденції, хоча і у дещо інших пропорціях. Так, частка депозитів нефінансових корпорацій на вимогу зросла з 58,5 % наприкінці лютого 2014 р. до 68,3 % наприкінці лютого 2016 р. Протягом означеного періоду зросла й питома вага депозитів підприємств з терміном зберігання до одного року – із 24,7 до 27,0 %, а частка депозитів з терміном зберігання більше одного року зменшилася з 16,5 до 4,7 %. Утім, сукупна номінальна вартість коштів на депозитних рахунках нефінансових корпорацій (підприємств) з кінця лютого 2014 р. до кінця лютого 2016 р. зросла зі 197,1 млрд грн до 281,8 млрд грн. Таким чином, зазначені зрушення в депозитах відповідно до термінів їх зберігання означають, що у банків зменшилися надходження так званих «довгих» грошей. А саме такі кошти в стабільні часи є основним джерелом ресурсів для формування кредитів у банківській системі.

У банках України традиційно спостерігається певна асиметрія в розподілі депозитів за категоріями вкладників. Зокрема, кошти на депозитних рахунках домашніх господарств (населення) за обсягами й термінами зберігання завжди переважали аналогічні кошти на депозитних рахунках нефінансових корпорацій (підприємств) та інших суб'єктів економіки. Саме кошти на депозитних рахунках домашніх господарств традиційно служать в Україні основним фінансовим джерелом банків для кредитування ними вітчизняних підприємств. І хоча поки, як показує проведений вище аналіз, зазначене переважання суми коштів на депозитних рахунках домашніх господарств (населення) над сумами коштів на депозитних рахунках підприємств в українських банках зберігається, але величина цієї переваги останніми роками суттєво зменшилась. Тобто роль коштів на депозитних рахунках населення, як фінансового джерела кредитування банками українських підприємств, останнім часом значно послабшала.

Тут доречно згадати, що саме стрімке скорочення коштів на депозитних рахунках населення у 2014–2015 рр. відіграло вирішальну роль у розгортанні нинішньої кризи в українській банківській системі. І хоча останнім часом ситуація в банківській системі дещо поліпшилась (принаймні на тлі подій минулорічної давнини), однак потенціал дестабілізації зберігається. Тому поки, мабуть, зарано говорити про якесь вагоме поліпшення динаміки депозитів в українській банківській системі.

Водночас слід зазначити, що номінальна сума кредитів, наданих позичальникам українськими банками на початку 2016 р., була навіть дещо більшою, ніж на початку 2014 р. Однак реальні обсяги кредитування в Україні протягом двох останніх років, з урахуванням девальвації гривні, зменшились. Зокрема, сума залишків усіх кредитів, наданих банками України домашнім господарствам (населенню) у лютому 2016 р. у річному

обчисленні скоротилася на 32,7% (в січні – 33,2 %). При цьому найвищі темпи скорочення спостерігалися по кредитах, наданих в іноземній валюті. Наприклад, сума залишків кредитів, наданих банками домашнім господарствам у доларах США в річному обчисленні у лютому 2016 р., скоротилася на 38,1 %. При цьому слід враховувати, що до цієї категорії певною мірою можуть відноситись також пролонговані та переоформлені раніше надані кредити в іноземній валюті. Тобто обсяги реального валютного кредитування населення можуть бути значно менші, ніж це формально подається в банківській звітності.

Що ж стосується кредитування українських підприємств банками, то протягом минулого року навіть його номінальні обсяги також скорочувались. Так, якщо, за даними Національного банку, наприкінці лютого 2015 р. сума залишків кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (підприємствам) у банках України становила 1 017,55 млрд грн, то наприкінці 2016 р. – уже 841,97 млрд грн. При цьому відбувалися певні зрушення в структурі кредитного портфеля українських підприємств як за термінами надання кредитів, так і за валютами наданих кредитів.

Зокрема, наприкінці лютого 2016 р. порівняно з аналогічною датою річної давнини суттєво зросла частка кредитів з терміном погашення до одного року в загальному обсязі кредитів, наданих нефінансовим корпораціям українськими банками. Якщо наприкінці лютого 2015 р. на кредити цієї категорії припадало 44,6 % від загального обсягу кредитів, наданих нефінансовим корпораціям українськими банками, то наприкінці лютого 2016 р. – уже 49,8 %. Приблизно так само протягом року зменшилася частка кредитів наданих нефінансовим корпораціям на період від 1 до 5 років – із 41,6 до 36,6 %. Частка ж кредитів, наданих на термін більше п'яти років, майже не змінилась. У цілому ж можна говорити про скорочення строків, на які банки останнім часом надавали кредити українським підприємствам.

Незначні зрушення відбулись і у валютній структурі кредитного портфеля вітчизняних підприємств в українських банках. Зокрема, частка кредитів, наданих нефінансовим корпораціям українськими банками в іноземній валюті, скоротилася приблизно на 1 % і наприкінці лютого 2016 р. становила 59,4 % від загальної суми кредитів, наданих банками українським підприємствам. При цьому частка доларових кредитів (53,9 %) залишилася незмінною. Така відносна стабільність попиту на кредити в іноземній валюті, найімовірніше, обумовлена нинішньою стагнацією інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Водночас мали місце й певні зрушення в кредитній політиці українських банків щодо структури позичальників за їх видами. Зокрема, кредитування населення зменшувалося вищими темпами, ніж кредитування підприємств. У результаті, якщо в лютому 2015 р. на 1 грн кредитів, наданих домашнім господарствам, припадало 3,62 грн кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (підприємствам), то в лютому 2016 р. цей показник становив вже 4,56 грн. Якщо говорити про структуру кредитного портфеля за видами

позичальників, то слід зазначити, що, у цілому, для банків роль підприємств, як позичальників, останнім часом зросла, хоча реальні обсяги кредитування їй зменшились. Тоді як роль домашніх господарств (населення) як позичальників останнім часом зменшилась як в абсолютному значенні, так і у відносному.

При цьому, як зазначається на офіційному сайті Національного банку України, у лютому 2016 р. спостерігалось певне поживлення кредитної активності – залишки за кредитами, наданими в національній валюті, збільшилися на 0,8 % у розрахунку місяць до місяця (м/м). Цьому сприяло зростання залишків за кредитами, наданих як нефінансовим корпораціям (на 1% м/м), так і домашнім господарствам (на 0,2 % м/м). Відповідно поліпшилася їх динаміка і в річному обрахунку. Падіння кредитування уповільнилися до 15,3 % та до 26,3 % відповідно.

Як повідомляють у Національного банку, «на тлі певного зниження ліквідності банківської системи та турбулентності на валютному ринку спостерігалось збільшення середньозважених процентних ставок у національній валюті на міжбанківському кредитному ринку (на 0.6 відсоткових пункти (в. п.) – до 19,6% річних), а також за новими депозитами нефінансових корпорацій (на 0,6 в.п.) та домашніх господарств у національній та іноземній валютах (на 1,6 в.п. та 0,3 в.п. відповідно). Водночас вартість кредитних ресурсів (без овердрафту) знизилася як в національній, так і в іноземній валюті для нефінансових корпорацій (на 0,2 в.п.) та домашніх господарств (на 2,1 в.п. та 3,1 в.п.), а також за новими депозитами нефінансових корпорацій в іноземній валюті (на 0,6 в.п.)». Утім, на думку вельми багатьох представників підприємств реального сектору української економіки, ставки по банківських кредитах для цих підприємств нині зависокі, що стримує економічний розвиток в Україні.

Підсумовуючи наведене вище, слід визнати, що останнім часом відбулося серйозне порушення функції вітчизняної банківської системи, як основного фінансового посередника в українській економіці. Це негативно позначилось і на стані банківської системи, і в цілому на економічному розвитку нашої держави. Саме порушення зазначеної функції й обумовило доволі широкий спектр тих проблем, що постали нині перед українською банківською системою.

Водночас, з огляду на поліпшення ситуації в банківському секторі НБУ, як зазначається на його офіційному сайті, продовжив поступово лібералізувати адміністративні обмеження на грошово-кредитному та валютному ринках зі збереженням норм, які запобігають відпливу капіталу за кордон. Крім того, з метою ефективного виконання НБУ функції кредитора останньої інстанції та посилення гнучкості регулювання ліквідності банківської системи для ефективного реалізації монетарної політики в рамках режиму таргетування інфляції було вдосконалено умови доступу банків до підтримки ліквідності та оптимізовано інструменти керування нею. Зокрема, розширено можливості банків для отримання коштів за кредитами рефінансування, запроваджено механізм роловера, розширено перелік цінних

паперів, які прийматимуться як застава за кредитами овернайт та операціями прямого репо, а також дозволено банкам проводити зміну застави за кредитами рефінансування.

У березні 2016 р. спостерігалось послаблення девальваційного тиску на обмінний курс гривні. Це дало змогу НБУ проводити аукціони з купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів (чиста купівля іноземної валюти становила 24,1млн дол. США). Щоправда, «станом на 1 квітня 2016 р. міжнародні резерви України становили 12,722 млрд дол. що на 816 млн дол. менше, ніж місяць тому. Як пояснює НБУ, скорочення резервів у березні відбулося в першу чергу через платежі уряду з погашення та обслуговування державного та гарантованого державою боргу в іноземній валюті. На ці цілі за місяць було витрачено 853,2 млн дол. Із цієї суми 473,3 млн дол. пішли на обслуговування облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Також НБУ повернув 436 млн дол. за операцією swap і виплатив 11,4 млн дол. на користь Міжнародного валютного фонду. Чистий продаж валюти Нацбанком для згладжування коливань на міжбанківському валютному ринку в березні становив усього 2,1 млн дол. і не мав значного впливу на обсяг міжнародних резервів. Регулятор продав під час валютних аукціонів 131,2 млн дол. і купив 129,1 млн дол. У березні в резерви надійшло 36 969,0 млн японських єн (близько 334 млн дол.)». Ці кошти уряд України отримав від Японського агентства міжнародної співпраці. Нині обсяг міжнародних резервів України покриває 3,4 місяця вартості імпорту майбутнього періоду за мінімально необхідного нормативу – 3 місяці.

При цьому, як наголошують оглядачі ЗМІ, варто відзначити, що зараз обсяг золотовалютних резервів найнижчий з 1 серпня 2015 р. Тоді резерви становили 12,617 млрд дол. У наступні місяці резерви зростали. Поки зарано говорити чи позначиться згадана зміна обсягів міжнародних резервів України на стабільності функціонування вітчизняної банківської системи.

Водночас слід звернути увагу на те, що спочатку попри певну стабілізацію, а потім – і попри деяке скорочення величини міжнародних резервів України, обмінний курс гривні останнім часом мав тенденцію до зміцнення. А це означає не лише очікування зменшення попиту на імпортні товари і послуги в Україні, а й те, що валютні спекуляції на українському ринку нині не є для суб'єктів цього ринку, включаючи й банки, привабливим фінансовим інструментом.

Також оглядачі ЗМІ наголошують, що за останні два роки в Україні збанкрутувало вже більше 60 банків, 44 з них були невеликими і їхні акціонери не збільшили капітали цих банків. У результаті виплата вкладів з банків-банкрутів була покладена на державу. За даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), на зазначені цілі в цілому вже було витрачено понад 17 млрд грн. Утім, черга вкладників збанкрутілих банків на отримання коштів з депозитних рахунків у таких банках зберігається й навіть поповнюється новими учасниками. При цьому слід наголосити, що швидкість, з якою ФГВФО повертає вклади постраждалим вкладникам, впливає на довіру населення і до української банківської системи, і до

держави в цілому, а отже – впливає і на перспективи розвитку української банківської системи в цілому.

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Міжнародне співробітництво

23 березня під час робочої поїздки до Харківської області Президент П. Порошенко відвідав Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут», де ознайомився з роботою ядерної установки в режимі комплексного випробування та проектом зі створення ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів».

Президент та посол Сполучених Штатів Америки в Україні Дж. Пайєтт взяли участь у контрольному пуску установки «Джерело нейтронів».

Глава держави назвав цей проект вдалим прикладом співробітництва у сфері ядерної безпеки і нерозповсюдження ядерної зброї. Проект розроблено за підтримки США в рамках програм про нерозповсюдження ядерної зброї.

Президент наголосив, що Україна робить крок вперед щодо використання новітніх технологій у цій галузі. Установка «Джерело нейтронів» дасть можливість проводити Україні сучасні дослідження в різних галузях науки та техніки, розробляти практично весь спектр радіоізотопів для потреб медицини та промисловості, а також вирішувати проблеми ядерної енергетики, продовжувати терміни експлуатації атомних електростанцій.

«Це перша ядерна установка світового значення, розроблена українськими фахівцями за роки незалежності», – наголосив глава держави.

П. Порошенко зазначив, що «це інвестиції в майбутнє». Новітні технології, які застосовані в цьому проекті роблять фізично неможливими будь-яку аварійну ситуацію. Президент підкреслив необхідність підвищення заходів безпеки в атомній енергетиці, вдосконалення технологій зберігання ядерних відходів, вивченні можливості застосування ізотопів у медицині, аби налагодити їх виробництво в Україні і не купувати ці технології за кордоном.

Президент повідомив, що дасть відповідне доручення уряду щодо забезпечення повної переорієнтації медичній галузі на використання відповідних засобів українського виробництва.

Глава держави висловив упевненість, що посилення ринкової, маркетингової складової в роботі інститутів, які займаються фундаментальними науковими дослідженнями, – це і є майбутнє української науки. Президент підкреслив важливість залучення досвіду американських і європейських науковців та інститутів у цій галузі.

«Без перебільшення можна стверджувати, що Харківський фізико-

технічний інститут є флагманом фізичної науки в Україні», – сказав Президент, вітаючи науковців із запуском ядерної підкритичної установки «Джерело нейтронів».

Спільна робота українських спеціалістів щодо створення установки «Джерело нейтронів» проводиться разом з колегами з Аргонської національної лабораторії США, Німеччини, Китаю, Великобританії, Швейцарії, Франції (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-zapushena-persha-yaderna-ustanovka-svitovogo-znac-36886>)). – 2016. – 23.03).

* * *

За сприяння радника Президії Національної академії наук України, почесного директора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) академіка О. Онищенка, а також ректора Київського університету права (КУП) НАН України кандидата юридичних наук, професора Ю. Бошицького відбувся візит делегації з Угорщини на чолі з ректором Мішкольського університету А. Тормою до НБУВ.

Зокрема, делегація відвідала один із найстаріших відділів цієї установи – відділ стародруків та рідкісних видань, у якому на унікальних книжкових шафах XVIII ст. із варшавського королівського палацу останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського зберігаються та досліджуються стародруки, цінні видання XIX – початку XXI ст., листівки, а також книгознавча, історико-культурологічна і довідкова література.

У цьому відділі також наявна значна кількість примірників інкунабул (від лат. incunabula – колиска – книги, надруковані в другій половині XV ст.) та палеотипів (книги першої половини XVI ст.). Окреме місце в колекції посідають твір античного мислителя Аристотеля De animalibus – надрукований у Венеції в 1476 р. на пергаменті, а також робота німецького ботаніка та лікаря Леонарда Фукса (Leonhart Fuchs) De historia stirpium commentarii insignes – надрукована у Базелі в 1542 р.

Під час зустрічі ректор КУП НАН України кандидат юридичних наук, професор Ю. Бошицький запросив колег відвідати й Київський університет права НАН України для ознайомлення з його діяльністю (*Національна академія наук* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2187>)). – 2016. – 11.04).

Корпоративна співпраця

25 березня 2016 р. під головуванням президента Національної академії наук України Б. Патона і за участі міністра освіти і науки України С. Квіта, заступника міністра М. Стріхи відбулося спільне засідання Президії НАН України та колегиї МОН України.

Учасники засідання заслухали доповідь віце-президента НАН України академіка А. Загороднього і директора департаменту вищої освіти МОН України О. Шарова щодо створення Київського академічного університету НАН України і МОН України.

За словами академіка А. Загороднього, академічний університет має стати навчальним закладом нового типу, в основу роботи якого буде покладено поєднання навчального процесу з активним залученням викладачів і студентів до наукових досліджень інститутів Національної академії наук України.

Директор департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки України О. Шаров зазначив, що питання створення Київського академічного університету розглядається в контексті реформи вищої освіти, серед пріоритетів якої – забезпечення якості вищої освіти та розвиток автономії вищих навчальних закладів. Важливою складовою цього процесу є підвищення конкурентоспроможності українських навчальних закладів, що супроводжується модернізацією мережі ВНЗ.

Також створення академічного університету є необхідним для забезпечення підготовки наукових кадрів для наукових установ і вищих навчальних закладів, формування нової генерації національної наукової еліти природничо-математичної та інженерно-технічної сфер, створення можливостей для самореалізації талановитої молоді в Україні. «Створення такої установи сприятиме інтеграції вітчизняної освіти і науки у світовий науковий простір», – наголосив О. Шаров.

Київський академічний університет пропонується створити з урахуванням практики діяльності Фізико-технічного навчально-наукового центру НАН України, відомого раніше як Київське відділення Московського фізико-технічного інституту, що працювало в Україні за системою «фізтеху». Сьогодні необхідно переглянути практику співпраці з університетом країни-агресора та реорганізувати роботу навчально-наукового центру. Київський академічний університет здійснюватиме набір студентів на бакалаврську програму на базі Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, починаючи із заочної фізико-технічної школи для старшокласників Малої академії наук України на умовах ретельного відбору. Набір на освітні магістерські програми Київського академічного університету буде реалізовуватися у співпраці з профільними науковими установами НАН України. На думку О. Шарова, у підготовці бакалаврів академічного університету має також взяти участь НТУ «Київський політехнічний інститут», класичні технічні університети Харкова, Львова, Дніпропетровська, Одеси. Наступним етапом мають бути освітні програми третього циклу вищої освіти, які реалізовуватиметься на базі академічних інститутів НАН з подальшим рівнем конкурсного відбору.

Київський академічний університет як державна наукова установа буде підпорядковуватися Міністерству освіти і науки і НАН України. За словами директора департаменту, важливою складовою формату академічного університету має стати створення міжнародної наглядової ради, що стане

запорукою реалізації кращого світового досвіду підготовки наукової еліти, інтеграції української науки у європейський та світовий дослідницький простір.

Державна наукова установа «Київська академічний університет» – це пілотний проект, і в разі його успіху будуть створені регіональні академічні університети в Харкові, Дніпропетровську, Львові та Одесі. У 2016 р. планується здійснити перший набір магістрів у кількості 100–150 осіб. «Це повинен бути конкурсний відбір молоді, яка готова і прагне наукової кар'єри», – наголосив О. Шаров.

Під час засідання було розглянуто питання про необхідність удосконалення вимог до наукових фахових видань України та підвищення рівня українських наукових видань.

Як повідомив заступник міністра освіти і науки М. Стріха, сьогодні налічується 1117 фахових видань МОН України. За галузями науки лідирують технічні науки. П'ятдесят одне українське наукове видання входить до міжнародної реферативної і наукометричної бази даних Scopus, 16 – до Web of Science.

Заступник міністра погодився, що перелік наукових видань слід удосконалювати. «Спільно з НАН України необхідно переглянути вимоги до наукових видань і усунути все те, що перешкоджає інтеграції українських наукових видань у світовий науковий простір», – зазначив М. Стріха.

Водночас, допоки українські дисципліни, зокрема гуманітарні, не будуть інтегровані у світову наукову систему, скасовувати переліку видань не можна. «Це призведе до появи зливи недобросовісних наукових робіт. Порядок – це є вимушений крок, оскільки з ним пов'язані захисти дисертацій», – зауважив заступник міністра.

М. Стріха зазначив, що вимоги до наукових журналів покликані забезпечити якість видань і наголосив на важливості проекту «Українські наукові журнали», який здійснюється під егідою академії наук вищої школи О. Наконечним і підтриманий міністерством. Цей проект реалізовується на громадських засадах, у ньому беруть участь 600 наукових видань. Сьогодні сайт «Українські наукові журнали» відвідали понад 10 тис. користувачів. На цій інтернет-сторінці можна отримати інформацію про вартісні наукові українські журнали. «Це своєрідна спроба зробити загальну національну платформу, що стала б передумовою національної бази і слугувала б верифікації журналів, стимулювала б редакції до відкритості», – додав заступник міністра.

За словами голови науково-видавничої ради НАН України академіка Я. Яцківа, сьогодні важливим питанням є упорядкування реєстрації наукових видань. В Україні видається більше 2300 періодичних видань, що більше ніж у Росії, Польщі та інших країнах. НАН України має 339 періодичних наукових видань. Із них 95 – наукових журналів, більше 40 видань входить до Scopus, більше 30 видаються англійською мовою, а понад 20 мають цифрові індикатори статей. Також у 133 виданнях засновником є Національна академія наук України.

На думку академіка, необхідно внести зміни до порядку формування переліку наукових фахових видань України, розробити рекомендації щодо шляхів вирішення підвищення рівня українських наукових видань.

Під час засідання також розглянули питання завершення будівництва джерела нейтронів у ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут», про стан виконання окремих рішень спільного засідання Президії НАН України та колегії МОН України від 28 грудня 2015 р., стан імплементації Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Також обговорювали питання про проблеми із забезпеченням Північного Приазов'я водою та фінансування Національної академії наук України у 2016 р. (*Педагогічна преса* (<http://pedpresa.ua/153541-mon-razom-z-nan-ukrayiny-planuyut-stvoryty-kyuyivskiy-akademichnyj-universytet.html>). – 2016. – 28.03).

Результати наукових досліджень і розробок

Радіоактивні ізотопи (або ж радіонукліди), що потрапляють до живих організмів унаслідок викидів на об'єктах атомної енергетики та промисловості, можуть становити значну небезпеку для життя і здоров'я. З метою забезпечення максимально швидкого визначення наявності радіонуклідів в організмах живих істот (тварин і насамперед ссавців) науковці Інституту ядерних досліджень (ІЯД) НАН України створили спеціальний програмно-математичний комплекс.

В основу розробки покладено теорію камерних моделей та експериментальні дані динаміки й розподілу ізотопів по органах і тканинах організму лабораторних тварин за одноразового і тривалого надходження ізотопів ^{137}Cs (цезію-137) і ^{90}Sr (стронцію-90).

Фахівці ІЯД НАН України здійснили аналітичний опис кінетики ізотопів за допомогою запропонованої 11-камерної моделі, що враховує взаємозв'язки між органами та їх функціональні особливості (включно із характеристиками транспортної рідини – крові). Програмно-математичний комплекс, створений у згаданому інституті, покликаний оптимізувати ідентифікацію динаміки накопичення, утримання й виведення радіонуклідів із живого організму за різних режимів їх надходження.

Програма має інтуїтивно зрозумілий і простий у користуванні багатовіконний графічний інтерфейс, що забезпечує зручну взаємодію з даними, оптимізує процес розрахунку й уможливорює швидке отримання результатів.

Інтерфейс програми комплексу з експрес-визначення техногенних радіонуклідів в органах і тканинах тварин

Інтерфейс програми комплексу з експрес-визначення техногенних радіонуклідів в органах і тканинах тварин

Робота з програмою передбачає такі послідовні дії:

- 1) вибір ізотопу (^{137}Cs або ^{90}Sr);
- 2) режим надходження ізотопу до організму (одноразове або тривале);

- 3) введення вхідної активності ізотопу (одиниця вимірювання – беккерель);
- 4) визначення тривалості експерименту (одиниця вимірювання – доба);
- 5) обрання певної доби експерименту;
- 6) введення значення маси тварини на початку експерименту та на момент дослідження (одиниця вимірювання – грам);
- 7) вибір органу для розрахування активності та поглиненої дози ізотопу.

Програмно-математичний комплекс надає можливість експресно – без виконання спектрометричних вимірювань – оцінювати вміст ізотопів ^{137}Cs та ^{90}Sr у десяти органах і тканинах тварини, а також розраховувати поглинені дози в будь-який заданий часовий термін та отримувати результати як у чисельному, так і у графічному вигляді.

Вказаний програмний продукт може застосовуватися для дозиметричного супроводження експериментів під час моделювання аварійного надходження радіонуклідів до організму – з метою прогнозування радіаційно-індукованих ефектів у разі аварійних викидів на об'єктах атомної енергетики та промисловості. Розробка забезпечує заощадження часу й коштів та істотне зменшення трудовитрат.

Програмний комплекс розрахований на широке коло користувачів і може застосовуватися в тому числі у профільних наукових установах і навчальних закладах, що досліджують проблеми радіоекології, радіобіології та радіаційної медицини (*Національна академія наук* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2177>). – 2016. – 7.04).

* * *

Сучасна техніка – потужні машини й механізми, а також унікальні споруди (від звичайних багатоповерхових будівель до атомних електростанцій) – потребує великої кількості традиційних і нових конструкційних матеріалів та сучасних технологій покращення їх механічних властивостей. Створення таких технологій – у відповідь на наявний запит – і є головним завданням сучасного матеріалознавства. Дослідження за цим напрямом впродовж багатьох років здійснюються вченими Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України і вже дали численні вагомі результати, серед яких, зокрема, і така унікальна технологія, як ультразвукова ударна обробка поверхні металевих виробів.

Слід зауважити, що основними чинниками, які обмежують довговічність (або так званий «ресурс») різноманітних технічних виробів, є зношування, корозія та втома металів. Тому дуже багато вчених і інженерів в усьому світі працюють над пошуком шляхів подолання негативних наслідків цих явищ. Як відомо, зазвичай руйнування починається з робочих поверхонь виробів, що зазнають зовнішніх температурно-силових впливів, впливів навколишнього середовища і дії агресивних рідин. На даний час створено вже чимало способів зміцнення поверхонь деталей і елементів конструкцій – від нанесення спеціальних покриттів та поверхневого легування до

інтенсивної деформації поверхні (ІДП). Методи ІДП надзвичайно різноманітні: серед них – традиційна дробоструменева обробка, обкатка поверхні кульками або роликami, ударна обробка за допомогою пневматичних інструментів тощо. З цією ж метою використовують і енергію ультразвукових коливань: потужний ультразвук спричинює суттєві зміни структурного й фазового складу металів і сплавів у твердому стані.

Вчені Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України впродовж багатьох років досліджують вплив потужного ультразвуку на структуру й фізико-механічні властивості металів і сплавів. Зокрема, за цей час вони створили спосіб ультразвукової ударної обробки (УЗУО) поверхні металів. Суть цієї технології полягає в тому, що робочі елементи (виготовлені з високоміцної сталі кульки або стрижні вагою 3-5 г) із високою частотою (близько 2000 разів на секунду) вдаряють по поверхні виробів. Це найвища частота з усіх відомих ударних методів ІДП. Така деформація поверхні призводить до суттєвих структурних змін, а іноді – і до фазових перетворень, спричинених складними механохімічними процесами. При цьому значно збільшується щільність і міцність поверхні. Науковці встановили, що в тонкому поверхневому шарі за певних умов утворюється так звана нанокристалічна структура. Ще одним важливим наслідком застосування технології УЗУО є утворення у поверхневих шарах напружень стиснення, що відіграють важливу позитивну роль при втомному навантаженні. Все вищезгадане призводить до підвищення експлуатаційних характеристик і подовження строку служби деталей та елементів конструкцій, що працюють в умовах зношування, впливу корозійних середовищ, а також при втомному навантаженні. Останнє є надзвичайно важливим передусім для зварних конструкцій.

Відомо, що зварне з'єднання має незначну міцність насамперед унаслідок погіршення структури при розплавленні металу, появи концентраторів напружень і дефектів зварювання, а також через виникнення значних напружень розтягу в зоні шва. Якщо вони збігаються із зовнішніми циклічними навантаженнями, настає передчасне втомне руйнування в зоні з'єднання. А це, у свою чергу, іноді призводить до катастрофічних наслідків. Величину напружень розтягу можна знизити шляхом нагріванням деталей, але при роботі з великими конструкціями цей процес є непростим і потребує великих витрат електроенергії. Численні дослідження засвідчили, що – порівняно з іншими методами обробки – УЗУО призводить до найбільш суттєвого підвищення втомної міцності зразків і елементів конструкцій.

В Інституті металофізики ім. Г. В. Курдюмова й Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України з початку 1970-х років виконувалися спільні роботи з дослідження впливу УЗУО на рівень залишкових напружень у зварних з'єднаннях. Згодом цей напрям досліджень став базою для створення технології підвищення втомної міцності відповідальних зварних конструкцій за допомогою ультразвуку.

Вчені Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України спільно з фахівцями Фізико-технічного науково-навчального центру НАН України та

за участі НТЦ «АТОЛЛ» створили відповідне ультразвукове обладнання для УЗУО металів із електромеханічними перетворювачами на п'єзокераміці. Ці прилади вирізняються особливою робочою частотою ультразвукових коливань (22 і 26 кГц), потужністю (0,3 – 1,5 кВт) та невеликою загальною вагою (до 8,0 кг). Завдяки вказаним характеристикам таке обладнання є зручним при роботі в польових умовах.

Аналіз подібних розробок, які нині використовуються у промисловості інших країн (зокрема, США, Китаю, Франції, Ірану), свідчить, що дослідження наших учених виконуються на рівні світових стандартів. На це вказують патентна захищеність розробок, їх конкурентоспроможність, а також високі технічні характеристики обладнання.

Прикладом успішного співробітництва вітчизняної академічної науки й виробництва є впровадження технології УЗУО на ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» і на ТОВ «Інструментальний завод» (м. Кременчук, Полтавська область). На даний час ультразвукова технологія використовується для обробки зварних з'єднань бокових панелей пасажирських залізничних вагонів із нержавійної сталі для усунення короблення (викривлення), а також кільцевих швів візків вагонів метрополітену, що значно підвищує їх ресурс.

Попри досить високу вартість ультразвукового обладнання, технологія УЗУО знаходить дедалі ширше застосування у світі – при здійсненні обробки зварних швів відповідальних конструкцій і споруд. Це пов'язано з тим, що вона має певні переваги порівняно з традиційними методами поверхневої пластичної деформації і вирізняється високою продуктивністю технологічного процесу, зручністю й можливістю здійснення його в умовах спеціалізованих підприємств – при виготовленні зварних конструкцій, а також у процесі їх експлуатації та ремонту безпосередньо на об'єктах.

Широке впровадження УЗУО у вітчизняне промислове виробництво дасть змогу суттєво підвищити надійність і довговічність унікальних та відповідальних споруд, машин і механізмів – таких, як мости й шляхопроводи, рухомий склад залізничного транспорту, гірничо-видобувне обладнання, конструкційні матеріали для суднобудування тощо. До того ж Україна зможе вийти на світовий ринок із сучасним обладнанням і зміцнити свої позиції в галузі ультразвукових наукоємних технологій (*Національна академія наук* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/ViewByRubric.aspx?MessageID=2153&RubricID=11>). – 2016. – 1.04).

Впровадження науково-дослідних напрацювань

5 квітня на базі ПАТ «АвтоКрАЗ» відбулася виїзна сесія наукової ради НАН України за участі науковців інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка, Полтавської державної аграрної академії та Харківського політехнічного інституту. У заході також взяли участь

провідні спеціалісти Кременчуцького автозаводу. На порядку денному розглядалося питання «Проблеми міцності та надійності автотранспортної техніки». У вітальному слові гендиректор підприємства Р. Черняк відзначив, що співпраця між науковцями та виробничниками на КрАЗі проводиться вперше у такому форматі, що зближення виробництва з наукою піде на користь усім. Та інформація, той досвід, що здобули науковці, сьогодні допоможе машинобудуванню швидко впроваджувати у виробництво нові технології, нові матеріали, нові методи. «Сьогодні ПАТ «АвтоКрАЗ» займається розробкою нових моделей, які раніше не випускалися. Ми не маємо права на похибку, а часу замало на довготривалі випробування, впровадження, дослідні роботи – ринок потребує оперативного виведення нового продукту із урахуванням вимог споживачів. Така консолідація науки і практики сприятиме вирішенню КрАЗом своїх проблем, а науковцям – своїх.»

Учасники виїзної сесії, спираючись на результати наукових досліджень у галузі машинобудування, виступили із доповідями з таких питань: інтегровані технології підвищення зносостійкості вузлів та конструктивних елементів автотранспортної техніки, дослідження та розробка конструкцій і технологій дослідно-промислових систем оперативного бронювання із змінним рівнем захисту об'єктів автотранспортної техніки, оцінка міцності рами автомобілів КрАЗ у випадку екстреного гальмування та підготовка під неметалеве покриття внутрішньої поверхні кругових циліндричних кузовних ємностей транспортної техніки. В обговоренні взяли участь і гості, і фахівці КрАЗу.

Директор інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка член-кореспондент НАН України В. Харченко від колективу науковців подякував за цікаву екскурсію по заводу: знайомство з історією КрАЗу в музеї підприємства, з виробничими підрозділами, демонстрацією можливостей автомобілів КрАЗ на випробувальному полігоні автозаводу. Він, серед іншого відзначив, що така форма співпраці дуже дієва, дає можливість пізнати один одного, що фундаментальні дослідження, якими займаються науковці, повинні впроваджуватися у виробництво і допомагати виробникам у випуску якісного конкурентного продукту. Проблема імпортозаміщення актуальна для України, науковці досліджують нові матеріали, щоб споживачі могли сміливо використовувати їх як альтернативу імпортом. «Нас вразило сьогодні те, що КрАЗи на бетонних конструкціях перешкод полігону витримують екстремальні навантаження і залишаються непошкодженими. Будемо раді, якщо наші наукові дослідження підуть на користь КрАЗу для збільшення його міцності, – додав науковець.

ПАТ «АвтоКрАЗ» має намір зробити такі заходи системними, аби налагодити тісний зв'язок з науковцями, і спираючись на їхній досвід та наукові дослідження, вирішувати свої проблеми на користь споживача (*Новини Полтавщини* (<http://np.pl.ua/2016/04/na-avtokrazi-pratsyuvaly-naukovtsi-nan-ukrajiny/>)).

Організаційні аспекти в діяльності НАН України

14 квітня відбудуться загальні збори Національної академії наук України. Це будуть у певному сенсі революційні збори, бо згідно з новим Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» у них уперше братимуть участь із правом ухвального голосу наукові працівники, делеговані трудовими колективами наукових установ. Кількість представників від наукових установ має бути не меншою від кількості академіків і член-кореспондентів, що беруть участь у загальних зборах НАНУ.

Збори пройдуть у скрутний період для вітчизняної науки (відчутне зменшення фінансування, закладене в бюджет 2016 р., та викликані цим процеси скорочення чисельності наукових співробітників НАН України). Така політика Мінфіну повністю суперечить «Цілям сталого розвитку 2030» Організації Об'єднаних Націй (ухваленим у вересні 2015 р.) та Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», де виписано процедури евалюації наукових установ, після чого вже можна було б проводити скорочення неефективних академічних інститутів.

Оскільки не доводиться сподіватися на те, що політика Кабміну стосовно науки може змінитися, наукову громаду, як і раніше, очікують часи невизначеності: чи зможе держава від процесів руйнування науки в Україні перейти до стимулювання її розвитку?

Ініціативна група вчених проаналізувала можливі шляхи реформування НАН України за зразком Товариства Макса Планка (Німеччина), і деякі з них знайшли своє відображення в Законі «Про наукову та науково-технічну діяльність». Це, насамперед, участь у загальних зборах представників академічних інститутів (з правом ухвального голосу), що має істотно вплинути на управління академією.

Якщо загальні збори таки стануть на шлях реформ, вони мають упровадити в Статут НАН України такі зміни:

- обрання представників наукових інститутів до Президії НАН України (по одному від кожної секції НАН України);
- обрання директорів інститутів через створення незалежних конкурсних комісій та підтвердження кандидатур на зборах наукових колективів;
- обмеження віку для керівників (до 65 років);
- створення наглядових рад для оцінювання результатів роботи за участі міжнародних експертів;
- впровадження Методики оцінювання наукових інститутів, розробленої НАН України за міжнародними принципами та Асоціації Лейбніца.

Ініціативна група науковців має великі сподівання, що загальні збори НАН України займуть активну позицію щодо визначення стратегії реального реформування НАН України й ухваллять такий план.

1. Створити Раду реформ Національної академії наук України шляхом прозорого та демократичного вибору до неї найкращих науковців НАН України і галузей науки.

2. Доручити Раді реформ НАН України розробити Дорожню карту реформування НАН України з чіткими прогнозними індикаторами, провести її публічне обговорення і подати для затвердження на позачергових загальних зборах НАН України в жовтні – листопаді 2016 р.

3. Доручити Президії НАН України ініціювати проведення аудиту діяльності НАН України із залученням авторитетних у світовому співтоваристві науковців та прискорити запровадження власної системи оцінювання діяльності наукових установ на основі досвіду найрозвинутіших країн.

4. Ухвалити звернення до Кабінету Міністрів України щодо неприпустимості порушення часових рамок імплементації Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» та саботування виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом щодо інтеграції України у Європейський дослідницький простір (ЄДП).

Важливість участі українських учених та академічних інститутів в ЄДП пов'язана з можливістю використання сучасних європейських дослідницьких інфраструктур для проведення фундаментальних та прикладних досліджень на передньому краї науки. Наукова громада висловлює стурбованість, що Україна, отримавши де-юре статус асоційованої країни, не бере повноцінної участі в міжнародному науковому співробітництві на політичному, юридичному та організаційному рівнях. А саме:

– не була присутня на конференції ЄС щодо нового старту Європи у сфері інновацій, де визначалися шляхи використання ЄДП для інноваційного розвитку країн-членів ЄС та асоційованих країн;

– не приєдналася до Лундської декларації 2015 р., яка визначила пріоритети та дії, що мають увійти до національних програм реформ країн ЄС та асоційованих країн, щодо способів зосередження зусиль учасників ЄДП на вирішенні соціальних викликів;

– не бере участі у формуванні Дорожньої карти європейських дослідницьких інфраструктур, яка була презентована в ЄС у березні 2016 р.;

– не бере участі в політичних та організаційних заходах з формування «хмари відкритої науки» та спільних європейських е-інфраструктур для досліджень та освіти, що відбувалися протягом усього 2015 р. і в березні 2016-го;

– не бере участі в розробці спільної Дорожньої карти ЄДП на 2015–2020 рр., пропозиції до якої країни-члени та асоційовані країни мають подати на засідання відповідного комітету ЄДП до 22 квітня 2016 р.

Щодо останнього, то затвердження спільної Дорожньої карти ЄДП, яка складається з національних планів її імплементації, має відбутися на засіданні Ради Міністрів ЄС 29 травня 2016 р., а національні плани імплементації Дорожньої карти ЄДП мають бути подані до 22 квітня. Неподання цього плану фактично означатиме відмову України від виконання

ст. 375 «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» та ст. 66 ч. 4 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» у цьому році.

Наукова громада наголошує, що підписання Угоди між Україною і ЄС про участь України в програмі «Горизонт 2020» було лише першим кроком для наступного виконання плану спільних дій з ЄС, які і мають забезпечити інтеграцію наукової сфери України у Європейський дослідницький та інноваційний простір на політичному, юридичному та організаційному рівнях.

Тому Кабміну України, МОН, Мінекономіки, МЗС України необхідно:

- 1) невідкладно створити спільну з НАН України комісію для розробки та ухвалення Національного плану імплементації Дорожньої карти ЄДП на 2015–2020 рр. до наступного засідання Координаційного комітету ЄДП (ERAC) 15 вересня 2016 р. у Братиславі;

- 2) створити постійно діючий міжнародний комітет за участі стейкхолдерів ЄДП для забезпечення впровадження Національного плану з імплементації Дорожньої карти ЄДП на 2015–2020 рр. та підготовки щорічного звіту для моніторингу ЄС;

- 3) забезпечити участь як офіційних представників України, так і представників наукової спільноти України в Першому щорічному форумі при ООН з науки, технології та інновацій для цілей сталого розвитку (STI Forum) 6–7 червня 2016 р. у Нью-Йорку.

***

14 квітня науковці проведуть пікетування загальних зборів НАН України. Працівники наукових установ та аспіранти у формі наукового перформансу проілюструють основну ідею акції: Національна академія наук повинна реформуватися і стати рушійною силою реформи всієї наукової сфери України. Елементом дрес-коду учасників акції буде зелений колір, що символізує весну й оновлення.

Девізом реформованої НАН України має стати принцип Гарнака: «Найкращу науку роблять найкращі вчені, які мають можливість вільно обирати теми досліджень, сучасну інфраструктуру світового рівня та ресурси для залучення найкращих молодих талантів. Найкращих учених визначають найкращі міжнародні експерти».

І. Єгорченко, кандидат фізико-математичних наук

А. Трохимчук, доктор фізико-математичних наук

А. Шевченко, кандидат фізико-математичних наук

(ZN.UA (http://dt.ua/columnists/akademiya-vibiraye-zeleniy-205339_.html)).
– 2016. – 11.04).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Науковці географічного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка разом з польськими колегами відділу наук про Землю і територіального планування Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні, Розточанського національного парку та Яворівського національного природного парку взяли участь у Міжнародній науковій конференції «Географічне середовище Розточчя – стан і перспективи польсько-українських білатеральних досліджень», яка відбулася 21 березня 2016 р. у Дзеркальній залі університету. Про це інформує прес-центр вишу.

Проведення наукової конференції міжнародного рівня – результат доброї і тривалої співпраці географічного факультету Львівського університету і відповідних факультетів польських університетів, – підкреслив у своєму виступі проректор з науково-педагогічної роботи Я. Гарасим.

За словами проректора, попри зміни, які відбуваються в сучасному глобалізаційному світі, природа Розточчя і прагнення науковців України та Польщі творити справжню науку не змінились.

Декан відділу наук про Землю і територіального планування Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні Р. Добровольські зазначив: «Завдяки тривалій співпраці з Львівським університетом багато науковців, які сьогодні працюють у нашому відділі, продовжують славні академічні традиції львівської школи, адже розпочинали свою наукову діяльність саме звідси. Ми віримо, що й наші наступники будуть працювати на благо природи й українсько-польської землі».

«Спільні наукові дослідження українських і польських учених сприяють поліпшенню екологічної ситуації, що сьогодні вкрай необхідно», – переконаний заступник Департаменту екології та природних ресурсів ЛОДА В. Харчук.

На важливості проведення українсько-польських білатеральних досліджень акцентував увагу професор, головний науковий співробітник Інституту екології Карпат НАН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, академік Лісівничої академії наук України С. Стойко. «Співпраця у сфері екології – це ще один важливий внесок, який робить Україна на підтвердження свого прагнення вступу до ЄС. Утім, треба зберігати не лише природну, але й етнокультурну спадщину обох країн», – закликав він.

Під час пленарного засідання учасники конференції «Географічне середовище Розточчя – стан і перспективи польсько-українських білатеральних досліджень» обговорили головні напрями природничих і соціально-економічних досліджень на українському Розточчі, його природне різноманіття й культурну спадщину, представили монографію «Розточчя –

природа і людина» як приклад білатеральної польсько-української співпраці в дослідженнях і популяризації заповідника.

Науковці окреслили питання транскордонного Біосферного Резервату «Розточчя» та роль парку в здійсненні наукових досліджень у галузі моніторингу природного середовища.

Учені також відзначили важливість Розточчя як території для польових студентських практик географічного факультету Львівського університету (*Львівська газета* (<http://www.gazeta.lviv.ua/2016/03/22/ukrayinski-ta-polski-vcheni-obgovorili-perspektivi-spilnix-bilateralnix-doslidzhen/>). – 2016. – 22.03).

* * *

У Буковинському державному медичному університеті 6-8 квітня відбувся III Міжнародний медико-фармацевтичний конгрес студентів і молодих учених «Пріоритети та перспективи молодіжної науки», ВІМСО 2016.

Близько 1700 представників медичних та фармацевтичних навчальних закладів і лікувальних установ України, Данії, Чехії, Польщі, Сербії, Болгарії, Йорданії, Ірану, Непалу, Нігерії, Гани, Бразилії, Румунії, Молдови, Грузії, Узбекистану взяли участь у конгресі.

Під час конгресу працювали пленарні і 35 засідань наукових секцій з різноманітних напрямів теоретичної і практичної медицини, фармації, які включали 605 доповідей з актуальних питань теоретичної, експериментальної, клінічної медицини, а також гуманітарні й організаційні аспекти медичної і фармацевтичної галузей, безпеки медичних технологій. Було проведено 18 воркшопів і практикумів українською та англійською мовами. За результатами наукового форуму видано 18 випуск Всеукраїнського медичного журналу молодих учених «Хист», який включає 1200 публікацій і буде внесений до цифрового наукового репозиторію інтелектуальних фондів Буковинського державного медичного університету.

Ректор БДМУ Т. Бойчук привітав учасників, зазначивши, що вже 13-й рік поспіль Буковинський державний медичний університет забезпечує проведення традиційного щорічного молодіжного наукового форуму – найбільшого в Україні Міжнародного медико-фармацевтичного конгресу студентів та молодих учених, який у світі знають як ВІМСО. «Невпинне зростання кількості учасників з країн Європи та світу є свідченням високого рівня організації заходу і широти наукової тематики у відповідності до сучасних світових тенденцій», – зауважив Т. Бойчук (*Молодий буковинець* (http://molbuk.ua/vashe_zdorovya/news_medical/108677-naybilshyy-medyko-farmacevtychnyy-kongres-v-ukrayini-vidbuvsya-u-chernivcyakh.html). – 2016. – 8.04).

* * *

Спільно з Британською Радою в Україні та Міжнародною асоціацією вчителів англійської мови IATEFL у Київському університеті ім. Бориса Грінченка відбулася XXI щорічна національна конференція для вчителів англійської мови.

На зустрічі були присутні заступник посла Великої Британії в Україні Х. Фейзі, заступник міністра освіти і науки України П. Хобзей, директор Британської Ради в Україні С. Вільямс, президент Міжнародної асоціації вчителів англійської мови IATEFL Global М. Розенберг, провідний викладач англійської мови з Великої Британії Х'ю Деллар.

Заступник міністра освіти і науки звернув увагу на роль вчителя у системі освіти. За словами П. Хобзея, разом із сучасними технологіями повинен змінюватись і вчитель, вдосконалюючи свою майстерність. На його думку, такі предмети, як українська мова, математика та іноземні мови, мають важливе значення для школярів. «Англійська мова зараз є одним із головних засобів комунікації у світі. Нам треба намагатися зробити так, щоб у кожного учня був належний рівень знання англійської», – наголосив він.

Заступник посла Сполученого Королівства Великої Британії в Україні Х. Фейзі повідомила, що Посольство Великої Британії та Британська Рада в Україні прийшли з однією важливою місією – показати українцям англійську культуру, а також допомогти вчителям підвищити рівень знання англійської мови. За словами заступника посла, знання англійської мови відкриває багато можливостей у всьому світі. «Зараз майже у всьому світі знають і розуміють англійську мову. Ми раді, що між нашими країнами існує велика підтримка, особливо в освіті», – наголосила Х. Фейзі.

Директор Британської Ради в Україні С. Вільямс зазначив, що місія Британської Ради в Україні полягає в побудові міжкультурних зв'язків народів Великої Британії й України. На цьому шляху спілкування потрібне знання англійської мови. Тому вже 24 роки Британська Рада надає широкі можливості для вивчення та вдосконалення знання англійської мови в Україні. Щороку 1,6 млн людей України користуються ресурсами Британської Ради або беруть участь у її програмах. Окрім того, на сайті Британської Ради в Україні можна знайти інформацію щодо британської культури, англійської мови, а також можливості освіти в Сполученому Королівстві (*Педагогічна преса (<http://pedpresa.ua/154941-u-stolytsi-vibdulasya-hhi-natsionalna-konferentsiya-iatefl-ukraine-dlya-vchyteliv-anglijskoyi-movy.html>). – 2015. – 11.04).*

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

30 березня 2016 р. у Міністерстві освіти і науки за участі заступника міністра М. Стріхи відбулися урочисті збори, з нагоди спорядження в Антарктику 21-ї української експедиції.

В урочистостях взяли участь провідні науковці, представники Національної академії наук України, серед яких О. Попов, Я. Яцків, А. Наумовець, С. Довгий, Б. Гриньов, а також дипломат і громадський діяч С. Комісаренко, директор Аерокосмічного інституту Національного авіаційного університету В. Шмаров.

Заступник міністра М. Стріха зазначив, що більше 20 років тому Україна

завдяки зусиллям багатьох вітчизняних учених, дипломатів отримала британську станцію Фарадей, яка сьогодні працює як українська антарктична станція «Академік Вернадський».

«Наука забезпечує наше майбутнє. Не дивлячись на скрутний час, фінансування антарктичної програми нарощується, і сьогодні складає майже 10% від витрат на науку Міністерства», – підкреслив М. Стріха.

Директор Національного антарктичного наукового центру В. Литвинов повідомив, що за результатами конкурсного відбору до 21-ї експедиції відібрано 12 осіб із 27 претендентів. Цього року вік полярників становив від 22 до 62 років. Також учасники команди є мешканцями різних міст нашої країни – Києва, Харкова, Черкас, Львова, Одеси. Відібрані учасники експедиції пройшли медичну комісію та підготовчі збори. Слід зазначити, що сім членів команди – новачки і вперше побувають в Антарктиці. Очолить українську станцію досвідчений керівник М. Старинець, який сім років свого життя присвятив цьому континенту.

У цьому році Україна продовжить системне вивчення Льодовитого континенту. Триває останній етап реалізації вже другої Державної цільової науково-дослідної програми досліджень України в Антарктиці, продовжитися модернізація станції Академік Вернадський, формування Національної бази антарктичних даних та буде зосереджено наукові дослідження на тих напрямках, які можуть давати суттєві результати.

За словами В. Литвинова, з нагоди 20-річчя роботи в Антарктиці НАНЦ спільно з Інститутом біологічних наук НАН України затвердили і виготовили відзнаки – «Учасник антарктичної експедиції» і «Ветеран українських антарктичних експедицій», якою відзначатимуть полярників, котрі побували на станції Академік Вернадський п'ять і більше разів. Також затверджений знак «Україна в Антарктиці 20 років», яким нагороджуватимуть учених, науковців. Медаллю «За внесок у наукові дослідження в Антарктиці» буде нагороджувати Національна академія наук України. Сьогодні на ці нагороди заслуговують майже 300 осіб, які брали участь у створенні та розбудові антарктичної станції Академік Вернадський.

Сьогодні першими відзнаку – знак Національного антарктичного наукового центру «Ветеран учасників українських антарктичних експедицій» – отримали учасники 21-ї експедиції.

Президент Малої академії наук України С. Довгий привітав полярників та подарував експедиції бюст видатного вченого академіка Володимира Івановича Вернадського, на честь якого названа станція. Він також повідомив, що Мала академія наук разом з НАН України започаткувала медаль «20 років Національному антарктичному центру», а також випустила марку та конверт, присвячені ювілейній даті.

31 березня українська команда полярників вирушать у далеку дорогу повітряно-морським шляхом, що розпочнеться зі столичного аеропорту Бориспіль
(*Урядовий портал*
(http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248930935&cat_id=244277212). – 2016. – 30.03).

* * *

У Національному університеті «Львівська політехніка» відбулося засідання круглого столу на тему: «Позитивні та негативні фактори впливу і перешкоди, що заважають видобутку вуглеводнів в Україні».

На засідання запросили науковців «Львівської політехніки», Національного університету ім. Івана Франка, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України, представників установ Західного наукового центру НАН України, а також низки підприємств, які здійснюють розвідку і видобуток вуглеводнів.

Також на обговоренні був перший заступник голови Львівської облдержадміністрації Р. Замлинський.

За його словами, пріоритетне завдання напрацювати механізм чи дорожню карту щодо подальшого розвитку паливно-енергетичного комплексу та збільшення видобутку газу і нафти в західному регіоні. «Львівщина має значний потенціал для розвитку вуглеводнів. У нас активно працює потужне науково-експертне середовище, без якого розвиток цієї галузі неможливий. Диверсифікувати постачання газу – це наше пріоритетне завдання», – сказав Р. Замлинський.

Після обговорення проблем нафтогазової галузі, учасники виробили конкретні пропозиції до органів влади різного рівня. Керівництво Львівської та Івано-Франківської областей мають звернутися до уряду України з вимогою створити спеціальну економічну зону на їхній території з наданням спеціальних преференцій для збільшення видобутку вуглеводнів.

Запропоновано також забезпечити сприятливі умови землевідведення надрокористувачам, які вкладають власні кошти у пошук і розвідку родовищ, змінити порядок видачі ліцензій на видобуток природного газу на конкурсній основі. Адже всі видобувники – і державні підприємства, і приватні структури – повинні мати однакову рентну плату за експлуатацію родовищ (*Дивись.info* (<http://dyvys.info/ekonomika/na-lvivschyni-ta-frankivschyni-vymahayut-stvoryty-spetszonu-schob-zbilshyty-vydobutok-vuhlevodniv.html>)). – 2016. – 11.04).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Бондаренко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. наук із соц. комунікацій

Дистантний доступ до бібліографічного ресурсу: е-каталоги

Важливим напрямом бібліотечно-інформаційного обслуговування, який на сьогодні реалізується і в дистантному режимі, є забезпечення доступу користувачів до бібліографічної інформації.

У зв'язку з цим закономірною стала увага фахівців бібліотечної справи до питань формування та вдосконалення функціонування електронних каталогів (ЕК) як основного електронного ресурсу бібліографічного характеру. Так, ґрунтовно питання створення корпоративних електронних каталогів, шляхи вдосконалення їх довідково-пошукового апарату, формування електронних бібліотек на основі повнотекстового розширення електронних каталогів розглянуто в працях таких учених як Г. Шемаєва¹, К. Лобузін², О. Мар'їна³, І. Антоненко⁴, Т. Луцишина⁵, Л. Трачук⁶, В. Осаула⁷ та ін.

На сьогодні електронний каталог відображає реальний фонд бібліотеки та дає змогу інформувати дистантних користувачів про його склад, а також здійснювати швидкий пошук необхідних ресурсів у будь-який час доби.

Міждержавний стандарт визначає **ЕК**, як машиночитний бібліотечний каталог, який працює в реальному режимі часу і надається у розпорядження користувачів.

Сукупність карткових каталогів та картотек різних типів (алфавітний, систематичний, предметний, систематична картотека статей, картотека періодичних та продовжуваних видань та ін.) становлять єдину інформаційно-пошукову систему бібліотеки, що відображає документи за

---

¹ Шемаєва Г. Електронні ресурси бібліотек України в інформаційному забезпеченні науки: стан та перспективи розвитку // Бібл. планета. – 2006. – № 4. – С. 21–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bp_2006_4_6.

² Лобузін К., Клочок А. Електронний каталог НБУВ: проблеми адаптації до умов сучасного інформаційного середовища // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 3–10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2011_4_1.

³ Мар'їна О. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_1_9.

⁴ Антоненко І. П., Баркова О. В. Каталогізація електронних ресурсів: наук.-метод. посібник / [наук. ред. О. В. Воскобойнікова-Гузєва]; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – К., 2007. – 116 с.

⁵ Луцишина Т. Електронний каталог як основний інформаційний ресурс бібліотек ВНЗ Західного регіону України у сучасному веб-просторі // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 4. – С. 19–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2014_4_8.

⁶ Трачук Л. Різновиди електронних джерел бібліографічної інформації в контексті практичної бібліографічної діяльності // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 27. – С. 181–190. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbuimviv_2010_27_21.

⁷ Осаула В. Бібліотечна картково-каталожна ера: класика інформаційно-пошукових систем в електронному середовищі сучасних бібліотек // Вісн. Книжк. палати. – 2009. – № 3. – С. 19–22.

різними параметрами і забезпечує їх пошук у фонді бібліотеки. Як наголошує В. Осаула, завдання електронного каталогу спрямовані на те, щоб він увібрав у себе всі параметри відображення та пошуку документних інформаційних ресурсів (автор, назва, видова, типологічна та мовна специфіка, хронологічні межі, класифікаційний індекс, предметна рубрика, ключові слова та ін.) у конкретній бібліотеці⁸.

На думку Л. Трачук, ЕК є одним з видів (жанрів) електронних бібліографічних посібників (ЕБП) поряд із універсальними, тематичними, біобібліографічними та іншими бібліографічними покажчиками, списками та іншими жанрами ЕБП⁹.

Представлені на бібліотечних веб-сайтах електронні каталоги надають доступ дистантним користувачам до інформаційного багатства фонду бібліотеки, і від того, наскільки вдало розроблений каталог, залежить успіх пошуку необхідної інформації.

При цьому важливим напрямом розширення можливостей користувачів у доступі до бібліографічної інформації є розвиток електронної каталогізації і створення на основі корпоративної взаємодії різних бібліотек зведених електронних каталогів, які є найстарішим класом корпоративних бібліотечних систем і успішно використовуються в масштабах від міжнародних до регіональних і локальних.

Детально проблеми створення, організації та надання доступу до зведених каталогів досліджує у монографічній праці «Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» (К., 2012) К. Лобузін.

Так, фахівець розглядає дві основні моделі створення і представлення доступу до зведених каталогів:

- єдина база даних, у рамках якої містяться коди (адреси, сігли) фондоутримувачів;
- розподілена система локальних каталогів учасників (віртуальний зведений каталог), у якій кожен каталог учасника залишається й ведеться самостійно, але для користувача подається вся система як єдиний зведений каталог (найчастіше через Z39.50).

Бібліотекознавець визначає такі основні цілі створення й функціонування бібліотечних систем корпоративної каталогізації, як:

- скорочення витрат на каталогізацію (в умовах автономних технологій вони досить значні і мають стійкі тенденції до зростання);
- забезпечення інформаційної та лінгвістичної сумісності електронних каталогів і баз даних (БД) бібліотек для реалізації повноцінного доступу до бібліотечних ресурсів, як окремих країн, так і світового співтовариства в цілому;

---

⁸ Осаула В. Бібліотечна картково-каталожна ера: класика інформаційно-пошукових систем в електронному середовищі сучасних бібліотек...

⁹ Трачук Л. Різновиди електронних джерел бібліографічної інформації в контексті практичної бібліографічної діяльності...

– досягнення високої якості бібліографічного та аналітичного опису первинних документів в електронних каталогах бібліотек;

– підвищення ефективності обслуговування користувачів, у тому числі через системи міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД)¹⁰.

Основним завданням створення зведеного електронного каталогу бібліотек є формування єдиної інфраструктури доступу користувачів до суспільно значущої інформації, що зберігається в бібліотеках різних видів та типів; скорочення фінансових, трудових і матеріальних витрат бібліотек на створення, підтримку електронних каталогів, інших видів бібліотечно-інформаційних ресурсів та автоматизації бібліотечних процесів.

Формування єдиної системи доступу до інформаційних ресурсів шляхом створення та надання доступу до зведених електронних каталогів відбувається сьогодні на різних рівнях – світовому, національному, регіональному, галузевому та локальному.

Одним з найбільших і найвідоміших проектів зведених каталогів світового рівня є WorldCat, що являє собою найбільшу у світі бібліографічну базу даних, створену спільними зусиллями більш ніж 72 тис. бібліотек із 170 країн світу. WorldCat представляє електронні та цифрові матеріали, найбільш затребувані інформаційні продукти, а також важливі, унікальні дані, знайдені в місцевих бібліотеках. Каталог налічує близько 330 млн записів, що являють собою понад 2 млрд фізичних та цифрових активів. Це найпопулярніші, рідкісні або оригінальні ресурси майже всіх форм людського вираження, що представлені 485 мовами¹¹.

Таким чином, WorldCat дистантно з'єднує користувачів та сотні мільйонів електронних ресурсів, серед яких електронні книги, ліцензовані бази даних, інтернет-видання та ін.

Популярним серед дистантних користувачів на сьогодні є відкритий світовий каталог Open WorldCat, який надає безкоштовний доступ до 75 % ресурсів WorldCat. Варто відмітити, що користувачі каталогу на основі вікі-технології мають можливість доповнювати елементи бібліографічного опису¹².

Зарубіжними прикладами зведених каталогів на національному рівні є зведений каталог бібліотек Франції SUDOC (у каталозі представлені записи з більш ніж 2500 французьких бібліотек. Містяться відомості про книги, періодичні видання в цілому, статті, рукописи, аудіовізуальні документи, спеціальні види документів та електронні ресурси. Більшість записів забезпечені перехресними посиланнями на авторів і предметні рубрики); зведений каталог бібліотек Швеції LIBRIS (містить близько 4 млн бібліографічних записів з більш ніж 300 бібліотек країни. Бібліографічні

---

¹⁰ Лобузін К. Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності / відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201410_artilces_field_dopmat_files/eif00000043.pdf.

¹¹ What is WorldCat? – Mode of access: <https://www.worldcat.org/whatis/default.jsp>.

¹² Open WorldCat Pilot: A User's Perspective / by Nancy O'Neill. – Infotoday. – Mode of access: <http://www.infotoday.com/searcher/nov04/oNeill.shtml>.

записи мають перехресні посилання на авторів, серії та предметні рубрики); зведений каталог бібліотек Бельгії LIBIS (відображає більш 2 млн бібліографічних записів. Записи мають короткий і повний вид і забезпечені перехресними посиланнями на авторів і предметні рубрики) та ін.

Прикладами зведених каталогів на галузевому рівні є зведений каталог бібліотек найбільших університетів Англії та Ірландії COPAC (зведений каталог 22 найбільш авторитетних університетських бібліотек Британії та Ірландії, а також Британської бібліотеки); зведений каталог університетських бібліотек Австралії UNILINC та ін.

На пострадянському просторі найбільш системно робота із створення зведених каталогів здійснюється в Російській Федерації (РФ).

Створення зведеного бібліотечного електронного каталогу РФ стартувало у 2001 р. з організації Національного інформаційно-бібліотечного центру ЛІБНЕТ (Центр ЛІБНЕТ). Ядром зведеного каталогу бібліотек РФ є електронні каталоги національних бібліотек Росії: Російської державної бібліотеки і Російської національної бібліотеки. У корпоративній каталогізації також беруть участь найбільші галузеві, регіональні та вишівські бібліотеки, фахівці яких пройшли сертифікацію на право каталогізації.

На сьогодні система бібліотечної корпоративної каталогізації Російської Федерації включає федеральний, регіональний, міжрегіональний, галузевий та локальний рівні.

Так, на федеральному рівні зведений каталог бібліотек Росії (сводный каталог библиотек России – СКБР) є найбільшим централізованим зведеним електронним каталогом, який призначений для професійного довідково-бібліографічного обслуговування і навігації по фондах учасників каталогу.

Він налічує понад 20 млн бібліографічних записів і близько 40 млн записів на примірники («СКБР» включає документи з фондів більше 500 найбільших бібліотек країни, серед яких Російська державна бібліотека (РДБ), Російська національна бібліотека (РНБ), Президентська бібліотека ім. Б. М. Єльцина, Державна публічна науково-технічна бібліотека сибірського відділення Російської академії наук (ДПНТБ СВ РАН), Державна публічна історична бібліотека Росії (ДПІБ), Центральна наукова медична бібліотека (ЦНМБ), Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Російської академії сільськогосподарських наук (ЦНСХБ РАСГН) та ін.¹³

У 2002 р. для координації діяльності бібліотек з підвищення якості сервісів за рахунок модернізації управління бібліотечними ресурсами при об'єднанні в бібліотечні консорціуми була створена Асоціація регіональних бібліотечних консорціумів (АРБІКОН).

АРБІКОН сьогодні – це найбільша міжвідомча міжрегіональна бібліотечна мережа РФ, що володіє потужним сукупним інформаційним ресурсом і сучасними бібліотечно-інформаційними сервісами. Зведений каталог періодики бібліотек Росії дає можливість відшукати журнальну

---

¹³ СКБР: веб-сайт. – Електрон. данные и прогр. – Режим доступа: <http://skbr2.ru>.

статтю необхідної тематики з більш ніж 7500 російських журналів, а також доставити її копію до найближчої бібліотеки. Можна знайти більше 50 млн документів у 57 регіонах країни і уточнити, у фондах яких бібліотек їх можна отримати. Електронна бібліотека забезпечує миттєву доставку близько 50 тис. творів, включаючи підручники та навчальні посібники, автореферати дисертацій, матеріали конференцій, збірники статей та багато іншого¹⁴.

Серед функціонуючих регіональних корпоративних бібліотечних систем РФ – Алтайська корпоративна інформаційно-бібліотечна система (АКБІС), Відкрита корпоративна бібліотечна система Челябінського регіону, Корпоративна мережа бібліотек Уралу та багато інших.

Прикладами бібліотечних систем локального рівня є Регіональна корпоративна бібліотечна система м. Новосибірська, Ярославська корпоративна бібліотечна мережа, Брянська корпоративна бібліотечна система, Корпоративна бібліотечна мережа м. Казань, Корпоративна бібліотечна система «КОРБИС (Тверь і партнери)», Корпоративна мережа московських бібліотек та ін.

На галузевому рівні – RUSLAN: Бібліотечна мережа закладів науки та освіти Північно-Західного регіону Росії, Проект «Електронне повнотекстове об'єднане зібрання» («ЭПОС»), зведений каталог бібліотек АПК та ін.

Що стосується зведених електронних каталогів вітчизняних бібліотек, то можна констатувати, що на сьогодні питома вага проектів міжбібліотечної взаємодії з електронної каталогізації відбувається на регіональному, міжрегіональному, галузевому, міжгалузевому та локальному рівнях.

На регіональному рівні провідними ініціаторами корпоративної взаємодії із формування та наповнення зведених електронних каталогів є обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ).

Переважає більшість ОУНБ формує зведений електронний каталог періодичних видань, які наявні в бібліотеках регіону. Зокрема, таку діяльність проводить Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олега Ольжича, Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Миколи Островського, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.Франка, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського та ін.

Масштабні регіональні проекти корпоративної каталогізації реалізуються під керівництвом Рівненської обласної універсальної бібліотеки у форматі **Регіональної корпоративної бібліотечної інформаційної системи бібліотек Рівненської області – РКБІС** (<http://libr.rv.ua/ua/libr/70-regionalna-korporativna-bibliotechna-informacijna-sistema-rkbis/>) (метою є об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек; економія матеріально-технічних ресурсів; раціональне використання робочого часу і підвищення ефективності праці та ліквідації дублювання під час аналітичної обробки документів), у рамках якої підтримується функціонування таких зведених

---

¹⁴ АРБИКОН: веб-сайт. – Електрон. данные и прогр. – Режим доступа: <https://arbicon.ru>.

каталогів бібліотек-членів РКБІС, як зведений краєзнавчий каталог (формується з 2003 р. Станом на 05.01.2016 р. 59 220 бібліографічних записів), Каталог іноземної літератури (книг, статей з періодичних видань та збірників) (формується з 2004 р. Станом на 05.01.2016 р. 27 154 бібліографічних записів), каталог назв періодичних видань 2006–2014 рр. (2081 бібліографічних записів), каталог статей з періодичних видань та збірників (станом на 17.12.2015 р. 92 745 бібліографічних записів, формується з 2013 р.) та ін.

Також важливим аспектом діяльності ОНУБ з корпоративної взаємодії на регіональному рівні є формування зведених електронних краєзнавчих каталогів. Зазначимо, що краєзнавчі зведені електронні каталоги формуються як на регіональному, так і на міжрегіональному та місцевому рівнях. Прикладом регіонального співробітництва у формуванні зведених електронних краєзнавчих каталогів є відповідні проекти Хмельницької, Чернівецької, Дніпропетровської, Полтавської, Харківської ОУНБ.

Окрім того, за ініціативою Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського реалізується загальноукраїнський проект зі створення на сайті бібліотеки онлайнового центру кооперативної каталогізації для бібліотек України **Центрально-український кооперативний каталог** (<http://library.kr.ua/cucc/>) (ЦУКК). Станом на початок 2016 р. у проекті беруть участь 13 бібліотек Кіровоградської, Вінницької, Закарпатської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської області (метою є прискорення процесів бібліографічної обробки документів, виключення дублювання процесів та отримання реальних переваг сумісного використання ресурсів. Модератором проекту є Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського).

На міжрегіональному та міжгалузевому рівні варто відмітити корпоративний проект **«Історична Волинь»** (<http://www.istvolyn.info>), який акумулює зусилля різних бібліотечних, наукових і архівних установ, музеїв, громадських організації п'яти областей України (Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької та Тернопільської). Метою проекту є створення бібліографічної та повнотекстової баз даних, які відображатимуть відомості про історичну Волинь, надання широкого доступу до них через мережу Інтернет. Історична Волинь у даному проекті розглядається як частина території, яка охоплює адміністративно-територіальну одиницю колишньої Волинської губернії (1707 р.) і нинішніх Волинської, Рівненської, Житомирської, частини Тернопільської, Хмельницької областей, території Білорусії (Брестська обл.) і Польщі.

Учасниками та партнерами проекту є ОУНБ, обласні музеї, обласні архіви Рівненської, Волинської, Житомирської, Хмельницької, Тернопільської областей, Національна історична бібліотека України, Воєводська публічна бібліотека м. Ольштин (Польща), Брестська обласна бібліотека (Білорусія), Інститут дослідження Волині в м. Рівному, Інститут дослідження української діаспори при Національному університеті «Острозька академія», Міжнародне громадське об'єднання «Волинське

братство», Волинський центр історичних та геофізичних досліджень «Рівне-Суренж».

Інформація акумулюється на сайті «Історична Волинь» (<http://www.istvolyn.info>), який серед іншого містить розділи: «Читальний зал», «Фотогалерея», «Пошук» (електронний каталог), «Документи Державного архіву Рівненської області», «Наукові записки РОКМ», «Відео – Історія Волині», «Дослідники Великої Волині», «Історична Волинь. Вебінари», «Новини» та ін. Електронна бібліотека «Історична Волинь» є одним з веб-сайтів, який підтримує в мережі Інтернет Рівненська ОУНБ.

Міжрегіональним, міжгалузевим проектом також є **Придніпровський корпоративний каталог (ПКК)** (<http://www.libr.dp.ua/pkk/1.htm>) Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, у реалізації якого станом на початок 2016 р. беруть участь 14 бібліотек, серед яких установи Дніпропетровської та Харківської областей, обласні, публічні, бібліотеки ВНЗ та Бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України.

Окрім ОУНБ ефективну організацію корпоративної взаємодії бібліотек здійснює Національна бібліотека України для дітей, яка з метою прискорення процесів бібліографічного оброблення документів, уникнення дублювання розпису однакових джерел інформації та обміну бібліографічними записами на загальнодержавному рівні започаткувала проект щодо розподіленого розпису передплачених бібліотеками України для дітей періодичних видань «КОРДБА». Його учасником може стати будь-яка бібліотека для дітей, котра веде електронний каталог у програмному середовищі «МАРК-SQL» або «ІРБІС».

Електронний каталог складається з окремих баз даних (БД):

– БД «Книги» включає бібліографічні записи на 123 477 книг (станом на 1.09.2013 р.) як всіх нових надходжень до бібліотеки (починаючи з 1993 р.), так і більш ранніх років видання, опрацьованих під час рекаталогізування;

– БД «Статті» містить 141 715 аналітичних бібліографічних записів з періодичних видань (станом на 1.09.2013 р.);

– БД «Аудіовізуальні матеріали» представлена 4247 бібліографічними записами (станом на 1.09.2013 р.) аудіовізуальних документів та електронних видань на різних носіях інформації (грамплатівки, компакт-диски, відеокасети тощо);

– БД «Корпоративна база статей» об'єднує аналітичні записи статей з періодичних видань, створені фахівцями бібліотек України для дітей – учасниками корпоративного проекту, що діє з 2010 р. Станом на 1.09.2013 р. БД налічує 45 448 записів¹⁵.

Галузеві бібліотеки також активно ведуть корпоративну взаємодію та формують зведені електронні каталоги. Серед проектів, що наразі реалізуються, – зведений електронний каталог медичних бібліотек України, зведений каталог медичної періодики, зведений електронний каталог

¹⁵ Національна бібліотека України для дітей: веб-сайт. – Електрон. дані та прогр. – К.: Нац. б-ка України для дітей, 1999–2010. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/Catalog.aspx>.

корпоративної бібліотечної системи сільськогосподарських бібліотек Херсонського територіального об'єднання та ін.

Варто відмітити, що однією з найактивніших категорій споживачів інформації на сьогодні є студенти. Задовольнити їхні інформаційні потреби неможливо без здійснення кооперації, координації, мережевої взаємодії бібліотек ВНЗ та інших інформаційних установ. Отже, бібліотеки ВНЗ сьогодні посилено працюють над удосконаленням доступу користувачів закладів вищої освіти до інформаційних ресурсів шляхом налагодження корпоративної взаємодії, зокрема й у сфері електронної каталогізації.

Одним з таких корпоративних проєктів є проєкт Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського та мережі освітянських бібліотек зі створення зведених баз даних бібліографічних видань освітянських бібліотек, періодичних видань, збірників наукових праць, дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології з можливістю пошуку в електронних каталогах.

Силами бібліотек ВНЗ станом на початок 2016 р. створені й функціонують зведений електронний каталог бібліотек вищих навчальних закладів м. Миколаєва (учасники – бібліотеки НКУ ім. адмірала Макарова; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського; Миколаїв. держ. аграр. ун-ту; Чорноморськ. держ. ун-ту ім. П. Могили; Миколаїв. навч. центру Одеської нац. юр. акад.; Обл. б-ка для юнацтва), електронний каталог корпоративної бази даних періодики (на базі бібліотеки Запорізької державної інженерної академії, учасники – бібліотеки Запорізької державної інженерної академії (ЗДІА), Запорізького національного технічного університету (ЗНТУ), Запорізького національного медичного університету (ЗНМУ) та Запорізького національного університету (ЗНУ)), корпоративний електронний каталог бібліотек ВНЗ Хмельницької області (НБ Хмельницького національного університету, НБ Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, бібліотека Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії) та ін.

На локальному рівні зведені каталоги формуються на рівні міста. Наприклад, зведений електронний каталог періодичних видань м. Луганськ, зведений каталог бібліотек Миколаєва, зведений електронний каталог до фондів публічних бібліотек для дорослих міста Києва та ін.

Отже, можна констатувати, що, незважаючи на відсутність в Україні загальнонаціональної концепції бібліотечного корпоративного руху, існують приклади ефективного й плідного співробітництва і партнерства бібліотечно-інформаційних структур. Вивчення досвіду функціонування міжбібліотечних проєктів дає можливість говорити, що сьогодні бібліотечна координація у сфері каталогізації найактивніше відбувається на регіональному та локальному рівнях і, здебільшого, обмежується взаємодією за певним напрямом діяльності, за профілем своєї відомчої підпорядкованості або за галузевою спрямованістю.

Кількість учасників таких корпоративних проєктів наразі невелика, у більшості випадків – близько десятка установ. Утім, навіть за таких

масштабів можливості користувачів з дистантного доступу до електронного бібліографічного ресурсу та пошуку потрібної інформації суттєво розширюються.